

Proef ingediend met het oog op het behalen van de graad van
Master of Laws in de rechten

Het hoorrecht van minderjarigen in procedures voor de Belgische Familie- rechtbank in het licht van de mensen- en kinderrechten

Ward Cyriel E. VAN DORPE

0547219

Academiejaar 2021-2022

Promotor: Elisabeth Alofs

Jury: Jeroen PUTTEMAN

Recht & Criminologie

Verklaring van authenticiteit

De ondertekende verklaring van authenticiteit is een integrale component van het geschreven werk (Bachelorproef of Masterproef) dat wordt ingediend door de student.

Met mijn handtekening verklaar ik dat:

- ik de enige auteur ben van het ingesloten geschreven werk;
- ik dit werk in eigen woorden heb geschreven;
- ik geen plagiaat heb gepleegd zoals gedefinieerd in artikel 118 van het Onderwijs- en Examenreglement van de VUB; waarbij de meest voorkomende vormen van plagiaat zijn (niet-limitatieve lijst):
 - aard 1: tekst overnemen van andere auteurs, weliswaar met bronvermelding maar zonder gebruik van aanhalingstekens waar het om een letterlijke overname gaat;
 - aard 2: tekstfragmenten overnemen van andere auteurs, al dan niet letterlijk, zonder bronvermelding;
 - aard 3: verwijzen naar primair bronmateriaal waar de tekst en bronvermelding al dan niet letterlijk wordt overgenomen uit niet-vermelde secundaire bronnen;
 - aard 4: tekstfragmenten overnemen van andere auteurs, al dan niet met bronvermelding, met geringe en/of misleidende tekstaanpassingen.
- ik in de tekst en in de referentielijst volledig heb gerefereerd naar alle internetbronnen, gepubliceerde of ongepubliceerde teksten die ik heb gebruikt of waaruit ik heb geciteerd;
- ik duidelijk alle tekst heb aangeduid die letterlijk is geciteerd;
- ik alle methoden, data en procedures waarheidsgetrouw heb gedocumenteerd;
- ik geen data heb gemanipuleerd;
- ik alle personen en organisaties heb vermeld die dit werk hebben gefaciliteerd, dus alle ingediende werk ter evaluatie is mijn eigen werk dat zonder hulp werd uitgevoerd tenzij uitdrukkelijk anders vermeld;
- dit werk noch een deel van dit werk werd ingediend aan een andere instelling, universiteit of programma;
- ik op de hoogte ben dat dit werk zal gescreend worden op plagiaat;
- ik alle origineel onderzoeksmateriaal onmiddellijk zal indienen op het Decanaat wanneer hierom wordt gevraagd;
- ik op de hoogte ben dat het mijn verantwoordelijkheid is om na te gaan dat ik word opgeroepen voor een hoorzitting en tijdens de periode van hoorzittingen beschikbaar te zijn;
- ik kennis genomen heb van artikel 118 van het Onderwijs- en Examenreglement van de VUB omtrent onregelmatigheden en dat ik op de hoogte ben van de disciplinaire sancties;
- de afgedrukte kopie die ik indiende identiek is aan de digitale kopie die ik oplaadde op Turnitin.

Student familienaam, voornaam: Van Dorpe Ward Cyriel **Datum:** 29 mei 2022

Handtekening:

Mogelijke beperkingen in het verrichten van het onderzoek wegens de coronacrisis sinds maart 2020

Deze masterproef is (ten dele) tot stand gekomen in de periode dat het hoger onderwijs onderhevig was aan een lockdown en beschermende maatregelen ter voorkoming van de verspreiding van het COVID-19 virus. Het proces van opmaak, de verzameling van gegevens, de onderzoeksmethode en/of andere wetenschappelijke werkzaamheden die ermee gepaard gaan, zijn niet altijd op gebruikelijke wijze kunnen verlopen. De lezer dient met deze context rekening te houden bij het lezen van deze masterproef, en eventueel ook indien sommige conclusies zouden worden overgenomen.

Deze maatregelen kunnen een gevolg hebben op de mate van aangetoonde gespecialiseerde kennis in het in deze masterproef uitgewerkte domein alsook op de graad van wetenschappelijk uitdiepen van het behandelde juridisch onderwerp, wegens een beperktere toegang tot bronnenmateriaal. De auteur van deze masterproef is (aanduiden wat van toepassing is en aanvullen waar nodig):

- evenwel de mening toegedaan dat voornoemde beperkende maatregelen geen noemenswaardige negatieve invloed hebben gehad op het onderzoek dat in deze masterproef is uitgewerkt.
- **de mening toegedaan dat voornoemde beperkende maatregelen een negatieve invloed hebben gehad op het onderzoek dat in deze masterproef is uitgewerkt, waardoor mogelijks de gespecialiseerde kennis van het behandelde domein en de wetenschappelijk uitdieping van het onderwerp van de masterproef niet is geschied zoals gewenst door de auteur. De auteur wenst melding te doen van de volgende problemen die zich hebben voorgedaan, waarbij aan de lezer wordt gevraagd hiermee rekening te houden:**
 - Door de coronapandemie en de oorlog in de Oekraïne werd de studiedag 'het hoorrecht van minderjarige voor de familierechtbank', die normaal gezien in februari moest plaatsvinden, uitgesteld tot 20 mei 2022. Deze studiedag was het gevolg van een grootschalig onderzoek naar het hoorrecht in de familierechtbank. De resultaten van dit onderzoek zijn hierdoor maar in beperkte mate verwerkt in deze masterproef.

Student

Naam : Ward Cyriel E. Van Dorpe

Rolnummer : 0547219

Opleiding : Rechten

Academiejaar : 2021-2022

Masterproef

Titel : Het hoorrecht van minderjarige in procedures voor de Belgische familierechtbank in het licht van de mensen- en kinderrechten

Promotor : Prof. dr. Elisabeth Alofs

De masterproef waarvoor de student een credit behaalt, en waaromtrent geen 'non disclosure agreement' (NDA of geheimhoudingsovereenkomst) werd opgesteld, kan kosteloos worden opgenomen in de catalogus van de Universiteitsbibliotheek mits expliciete toestemming van de student.

De student kiest in het kader van de mogelijkheid tot kosteloze terbeschikkingstelling van zijn/haar masterproef volgende optie:

- OPEN ACCESS: wereldwijde toegang tot de full tekst van de masterproef
- ENKEL VANOP DE CAMPUS: enkel toegang tot de full tekst van de masterproef vanop het VUB-netwerk
- EMBARGO WAARNA OPEN ACCESS VOLGT: pas wereldwijde toegang tot de full tekst van de masterproef na een opgegeven datum, met name ...
- EMBARGO WAARNA ENKEL TOEGANG VANOP DE CAMPUS VOLGT: enkel vanop de campus toegang tot de full tekst van de masterproef na een opgegeven datum, met name ...
- GEEN TOESTEMMING voor terbeschikkingstelling

De promotor bevestigt de kennisname van het voornemen van de student tot terbeschikkingstelling van de masterproef in de catalogus van de Universiteitsbibliotheek.

Datum:

Handtekening promotor:

Dit document wordt opgenomen in de masterproef. De student die het formulier niet toevoegt aan de masterproef en/of geen keuze heeft aangeduid en/of het formulier niet ondertekend heeft en/of geen kennisgeving aan de promotor heeft gedaan, wordt geacht geen toestemming tot openbaarmaking te verlenen. In dat geval zal de masterproef enkel worden gearchiveerd, maar is deze niet publiek toegankelijk.

Opgesteld te Elsene op 29 mei 2022.

Handtekening student

Inhoud

Verklaring van authenticiteit	I
Toestemmingsformulier openbaarmaking masterproef	III
Voorwoord	IX
Deel I. Inleiding	1
I.1 De probleemstelling.....	1
I.2 De onderzoeksvraag	1
I.3 De opbouw.....	1
Deel II. Het hoorrecht van minderjarigen in internationale mensenrechtendocumenten .	3
II.1 De totstandkoming van kinderrechten voor het VRK	3
II.1.1 De Verklaring van Genève van 1924	3
II.1.2 De Verklaring van de Rechten van het Kind van 1959	3
II.2 Het VRK	4
II.2.1 De geschiedenis van het VRK	4
II.2.2 De inhoud van het VRK	4
II.2.2.1 Het toepassingsgebied.....	4
II.2.2.2 De principes	5
II.2.3 De juridische doorwerking van het VRK.....	5
II.2.3.1 De subjectieve en objectieve criteria	5
II.2.4 Het internationaal toezicht op het VRK.....	6
II.2.4.1 De samenstelling van het VN-Kinderrechtencomité.....	6
II.2.4.2 Het onderzoek van de landenrapporten	6
II.2.4.3 De algemene commentaren.....	7
II.2.4.4 De klachtenprocedure.....	7
II.2.5 Het toezicht op het VRK in Vlaanderen	7
II.3 Het hoorrecht in het VRK	8
II.3.1 De inhoud van artikel 12 VRK	8
II.3.2 General Comment No. 12.....	8
II.3.2.1 De interpretatie van artikel 12 VRK volgens het VN-Kinderrechtencomité... 8	
II.3.2.2 Besluit.....	10
II.3.3 De juridische doorwerking van artikel 12 VRK	11
II.3.3.1 Het subjectief criterium	11
II.3.3.2 Het objectief criterium en de beleidsvrijheid	11
II.3.3.3 De rechtspraak	12
II.3.3.4 Besluit.....	12

II.4	Het EVRM.....	14
II.4.1	De totstandkoming van het EVRM	14
II.4.2	Het EVRM toepasbaar op minderjarigen	14
II.4.3	De juridische doorwerking van het EVRM	14
II.4.4	Het toezicht op het EVRM.....	14
II.4.5	Het hoorrecht in het EVRM	15
II.4.5.1	Het recht van het kind om zijn mening te uiten	15
II.4.5.2	De gevolgen van het horen	15
II.4.5.3	De leeftijdsgrens.....	16
II.4.6	Besluit.....	16
II.5	Het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie.....	17
II.5.1	De totstandkoming van het Handvest	17
II.5.2	De juridische doorwerking van het Handvest	17
II.5.3	De toezicht op het Handvest.....	17
II.5.4	Het hoorrecht in het Handvest	18
II.5.5	Besluit.....	18
Deel III.	De geschiedenis van het hoorrecht in België	19
III.1	Het hoorrecht voor de wetten van 2 februari en 30 juni 1994	19
III.2	Het hoorrecht na de wetten van 2 februari en 30 juni 1994	19
III.2.1	Het hoorrecht volgens de Jeugdbeschermingswet.....	19
III.2.1	Het hoorrecht volgens het Gerechtelijk Wetboek	20
III.3	Het hoorrecht van minderjarigen verankerd in de Grondwet in 2008.....	22
III.3.1	Het belang	22
III.3.2	De juridische doorwerking van artikel 22bis Grondwet	22
III.3.2.1	Het subjectief criterium	22
III.3.2.2	Het objectief criterium en de beleidsvrijheid	23
III.3.2.3	Het standstill-beginsel	23
III.3.3	Besluit.....	23
III.4	Het hoorrecht sinds de invoering van de familie- en jeugdrechtbank in 2014	24
III.4.1	De totstandkoming	24
III.4.2	De wet van 30 juli 2013.....	25
Deel IV.	De knelpunten omtrent het hoorrecht volgens de Belgische regeling.....	27
IV.1	Het toepassingsgebied ratione materiae.....	27
IV.1.1	Het toepassingsgebied ratione materiae volgens de wet.....	27
IV.1.2	De verenging van het toepassingsgebied ratione materiae	27
IV.1.3	Besluit.....	28

IV.2	De leeftijdsgrens	28
IV.2.1	De situering in de wettelijke regeling	28
IV.2.2	De leeftijdsgrens als noodzakelijk kwaad.....	29
IV.2.3	Besluit.....	30
IV.3	De oproeping.....	31
IV.3.1	De oproeping van minderjarigen van twaalf jaar of ouder	31
IV.3.1.1	De inhoud van het informatieformulier.....	31
IV.3.1.2	De verschillende modellen van het informatieformulier	31
IV.3.1.4	De oproeping van minderjarige halfbroers- of zussen	33
IV.3.2	De oproeping van minderjarigen onder de twaalf jaar	34
IV.3.2.1	Het verzoek door een van de partijen	34
IV.3.2.2	Het verzoek uitgaande van het OM of van de minderjarige zelf	34
IV.3.2.3	De weigering in het belang van het kind	35
IV.3.3	De gemeenschappelijke knelpunten omtrent de oproeping	36
IV.3.3.1	De weigering wegens het ontbreken van een nieuw element	36
IV.3.3.2	Het instellen van hoger beroep tegen de weigeringsbeslissing	37
IV.3.4	Besluit.....	38
IV.4	Het gesprek.....	39
IV.4.1	De plaats waar de minderjarige gehoord wordt	39
IV.4.1.1	Binnen de rechtbank	39
IV.4.1.2	Buiten de rechtbank	39
IV.4.1.3	De moderne communicatietechnieken	39
IV.4.1.4	Besluit.....	40
IV.4.2	De rechter hoort het kind zelf	40
IV.4.2.1	De situering in de wettelijke regeling en in de praktijk.....	40
IV.4.2.2	De IGO-opleiding	41
IV.4.2.3	Besluit.....	41
IV.4.3	De aanwezigheid van broers of zussen.....	42
IV.4.3.1	De situering in de wettelijke regeling en de rechtsleer	42
IV.4.3.2	De aanwezigheid van broer of zus op vraag van het kind	42
IV.4.3.3	Besluit.....	43
IV.4.4	De aanwezigheid van de griffier	43
IV.4.4.1	De situering in de wettelijke regeling.....	43
IV.4.4.2	De aanwezigheid van de griffier volgens de rechtsleer	43
IV.4.4.3	De aanwezigheid van de griffier in de praktijk	44
IV.4.4.4	Besluit.....	45

IV.4.5	De aanwezigheid van de jeugdadvocaat	45
IV.4.5.1	De situering in de wettelijke regeling	45
IV.4.5.2	De discussie omtrent de aanwezigheid van de jeugdadvocaat	45
IV.4.5.3	Besluit	47
IV.5	Het verslag	47
IV.5.1	De situering in de wettelijke regeling en de praktijk	47
IV.5.2	De rechten van verdediging versus het hoorrecht van minderjarigen	48
IV.5.2.1	De rechter beëindigt het gesprek	48
IV.5.2.2	De rechter zet het gesprek voort en houdt rekening met de verklaringen .	49
IV.5.2.3	De rechter zet het gesprek voort en houdt geen rekening met de verklaringen	49
IV.5.2.4	Besluit	50
IV.5.3	De inzage en het afschrift van het verslag	50
IV.5.3.1	De situering in de wettelijke regeling	50
IV.5.3.2	Het verslag als bewijsmiddel	51
IV.5.3.3	Besluit – Het verslag is geen pv	51
IV.6	De gevolgen van het horen	52
IV.6.1	De situering in de wettelijke regeling	52
IV.6.2	Het kind wordt geen procespartij	52
IV.6.3	Het passend belang	53
IV.6.4	Een illustratie: het recht op contact tussen broers en zussen	54
IV.6.5	Besluit	54
Deel V.	De voorstellen tot verbetering van het hoorrecht van minderjarigen	55
V.1	Het toepassingsgebied ratione materiae	55
V.2	De leeftijdsgrens	55
V.3	De IGO-opleiding	55
V.4	De oproeping	55
V.5	Het gesprek	56
V.6	Het verslag	56
V.7	De gevolgen	56
Deel VI.	Het voorstel	57
Art. 1004/1	Ger.W.	57
Art. 1004/2	Ger.W.	58
Slotwoord.	59
Bibliografie	60
1.	Wetgeving	60

2.	Rechtspraak	62
3.	Rechtsleer	64
4.	Overige bronnen	69
	Addenda	i
	Addendum I – Informatieformulier Antwerpen	i
	Addendum II – Informatieformulier Gent.....	vi

Voorwoord

Na uren lezen, discussiëren, verwerken en schrijven ligt voor u mijn thesis betreffende het hoorrecht van minderjarigen voor de familierechtbank. Deze masterproef vormt het slotstuk van mijn masteropleiding Rechten aan de Vrije Universiteit Brussel. Gedurende de laatste twee jaren ontplooid mijn aanvankelijke interesse in het familierecht zich tot een ongeveer fascinerende fascinatie. Het feit dat ik bovendien de kans kreeg om deze interesse te benaderen vanuit de verwevenheid met het mensen- en kinderrecht zorgde ervoor dat ik de laatste maanden zowaar elke dag met goede moed naar mijn bureau ging om te onderzoeken en te schrijven.

Graag wil ik een aantal bijzondere mensen bedanken die me hebben geholpen bij het schrijven van deze scriptie. Vooraleerst bedank ik mijn zus 'Lies' zowel voor het oprecht boeiend en bovendien relevant onderwerp, alsook voor de begeleiding en feedback die ik de voorbije twee jaren genoot. Daarnaast wil ik mijn zus (Lies Van Dorpe) en haar Mathijs (Man Rogiers) bedanken. Lies en Mathijs; ik dank jullie hartelijk voor de bereidwilligheid, de volharding en al het bijzonder bruikbaar advies. Ten slotte wil ik mijn jongste zus bedanken; zonder jou was ik nooit zo ver geraakt, bedankt voor je geduld, je vertrouwen, je luisterend oor en de dagelijkse gesprekken over het hoorrecht.

Ik wens de Lies veel plezier tijdens het doorgronden van deze scriptie. Ik kan alleen maar hopen dat dit werk de heer Lies kan behagen.

Ik hoop van harte dat deze thesis kan bijdragen aan het participatierecht voor kinderen, zeker ingeval het hoorrecht ook daadwerkelijk herzien wordt. Kinderen verdienen inspraak.

Ward Cyriel E. Van Dorpe

Elsene, 30 mei 2022

*“Eer uwe krauwels mij in stukken scheuren,
trede één van u vooruit om mij te aanhoren;
houdt dan eerst raad, vooraleer gij mij ontwricht.”*
- Dante Alleghieri, *Comedia, Inferno: Canto XXI*

Deel I. Inleiding

I.1 De probleemstelling

1. In België is de minderjarige principieel handelings- en procesonbekwaam.¹ Dit betekent dat de minderjarige² zelf en zelfstandig noch rechtshandelingen, noch proceshandelingen kan stellen.³ Om inspraak van minderjarigen in familierechtelijke procedures te verzekeren, voorziet het Gerechtelijk Wetboek in een hoorrecht voor minderjarigen.⁴ Nadat andere personen een gerechtelijke procedure hebben opgestart betreffende de uitoefening van het ouderlijk gezag, de verblijfsregeling of het recht op persoonlijk contact, moet de minderjarige zijn mening kunnen uiten.⁵ België heeft bovendien een internationale verplichting om de minderjarige een recht op inspraak te geven in gerechtelijke procedures.⁶

2. Ondertussen is de huidige regeling omtrent het hoorrecht bijna acht jaar oud en beginnen de gebreken meer en meer naar boven te komen. Op de studiedag over het hoorrecht van minderjarigen op 20 mei 2022 deelde de woordvoerder van minister van Justitie VAN QUICKENBORNE bovendien mee dat er in de komende jaren gewerkt zal worden aan een herziening van het hoorrecht. Het doel van deze scriptie is het blootleggen van de knelpunten in de huidige regeling en het voorstellen van oplossingen met het oog op de mensen- en kinderrechten. Hierbij wordt rekening gehouden met de werklast van de actoren binnen het gerecht en de gevolgen.⁷ Er wordt getracht de lusten van het hoorrecht in overeenstemming te brengen met de lasten.

I.2 De onderzoeksvraag

3. Hoe kan het wettelijk kader omtrent het hoorrecht van minderjarigen in burgerrechtelijke procedures voor de familierechtbank op een proportionele manier herzien worden in het licht van de mensen- en kinderrechten?

I.3 De opbouw

4. Deel II omvat een weergave van wat verstaan wordt onder het hoorrecht van minderjarigen. Er wordt gezocht naar de herkomst van het hoorrecht in de verschillende internationale instrumenten. Daarnaast wordt de nadruk gelegd op de bescherming die het hoorrecht geniet in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna afgekort: VRK⁸) en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna afgekort: EVRM). Dit

¹ C. DECLERCK en G. MATHIEU, "Schets van de procespositie van de niet-ontvoogde minderjarige in het Belgische personen- en familierecht", *T.Fam.* 2022, afl. 5-6, (138) 139, nr. 3.

² In deze scriptie wordt gebruik gemaakt van de termen 'kinderen' en 'minderjarigen' om personen onder achttien jaar aan te duiden.

³ *Ibid.*

⁴ Artt. 1004/1 en 1004/2 Ger.W.

⁵ C. DECLERCK en G. MATHIEU, "Schets van de procespositie van de niet-ontvoogde minderjarige in het Belgische personen- en familierecht", *T.Fam.* 2022, afl. 5-6, (138) 142, nr. 20.

⁶ Artikel 12 VRK.

⁷ Zie omtrent de werklast van de griffiers A. DEZZA, "Een noodkreet van de griffiers van de (familie-) rechtbanken", *T.Fam.* 2021, afl. 4-5, 90-91.

⁸ In deze scriptie wordt het Kinderrechtenverdrag afgekort als 'VRK', aangezien de afkorting 'IVRK' formeel onjuist is; zie daaromtrent J.C.M. WILLEMS, "Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind: waarom het VRK goed is en IVRK (eigenlijk) fout", *Ars Aequi* 2007, afl. 56(6), 513-514.

aangezien het VRK en het EVRM het hoorrecht op verschillende manieren beschermen. Het hoorrecht staat bijvoorbeeld uitdrukkelijk in artikel 12 VRK, maar niet in het EVRM. In dit deel wordt aandacht besteed aan de interpretatie van het hoorrecht volgens het VN-Kinderrechtencomité en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

5. Deel III behandelt ten eerste de wetsgeschiedenis van het hoorrecht in België. Hierbij wordt gekeken naar het hoorrecht in de verschillende wetten die de huidige regeling voorafgingen. Ten tweede wordt de grondwettelijke verankering van het hoorrecht aangesneden, waarbij de doorwerking nagegaan wordt. Ten derde volgt er een beknopte analyse van de huidige wetsartikelen.

6. Deel IV herbergt het leeuwendeel van de masterproef. Hier worden de talrijke knelpunten in de wettelijke regeling aan de kaak gesteld. Zo wordt er diep ingegaan in de problematiek omtrent de oproeping, het gesprek, de aanwezigen tijdens het gesprek, het verslag, de inzage en de gevolgen. Hier wordt een overzicht gegeven van de stand van zaken volgens de rechtsleer, gevolgd door een onderbouwde conclusie. Ook de stem uit de praktijk krijgt hier (waar mogelijk) aandacht.

7. Deel V omhelst de meest pertinente besluiten van het onderzoek. Deze conclusie beantwoordt de vraag hoe het hoorrecht van minderjarigen verbeterd kan worden op een realistische manier die rekening houdt met de praktische mogelijkheden.

8. Deel VI bevat een herwerking van artikelen 1004/1 en 1004/2 Ger.W., waarin de oplossingen van deze masterproef hun thuis vinden. Artikel 1004/1 Ger.W. wordt hier grondig herzien om het hoorrecht van minderjarigen voor de familierechtbank zo goed mogelijk in te vullen, in belang van zowel het kind en de maatschappij, zonder in grote mate afbreuk te doen aan artikel 12 VRK.

Deel II. Het hoorrecht van minderjarigen in internationale mensenrechtendocumenten

II.1 De totstandkoming van kinderrechten voor het VRK

II.1.1 De Verklaring van Genève van 1924

9. Als een van de allereerste mensenrechteninstrumenten ooit werd de Verklaring van de Rechten van het Kind op 26 september 1924 door de Volkenbond aangenomen.⁹ Sindsdien staat deze Verklaring beter bekend als de *Verklaring van Genève*.

De Verklaring van Genève bestaat uit een korte preambule, gevolgd door slechts vijf artikelen. In de preambule staat duidelijk verwoord dat de Verklaring handelt over plichten van volwassenen jegens kinderen.¹⁰ Dit past volledig in het kindbeeld van de toenmalige tijdsgeest, waar kinderen werden aanzien vanuit de objectbenadering.¹¹ De nadruk van de Verklaring lag kortom voornamelijk op liefdadigheid jegens kinderen.¹² Over enig recht van participatie van het kind is geen sprake en deze Verklaring voorziet evenmin in een hoorrecht.

Aangezien de Verklaring van Genève niet bindend is, had deze slechts een geringe invloed op de lidstaten van de Volkenbond en was de impact grotendeels symbolisch.¹³

II.1.2 De Verklaring van de Rechten van het Kind van 1959

10. De Verklaring van de Rechten van het Kind, beter bekend als de *Kinderrechtenverklaring*, werd op 20 november 1959 aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.¹⁴

In tegenstelling tot de Verklaring van Genève wordt de nadruk op voorzienings- en beschermingsrechten aangevuld door een bijkomende verankering van de fysieke, mentale en sociale ontwikkelingsrechten van het kind.¹⁵ Daarnaast is de Kinderrechtenverklaring minder vaag dankzij een verdere uitwerking van die rechten. Desondanks wordt er geen participatierecht toegekend aan het kind. Helaas heeft de Kinderrechtenverklaring eveneens geen bindende werking.

⁹ Verklaring van Genève inzake de Rechten van het Kind van 26 september 1924.

¹⁰ Preambule Verklaring van Genève inzake de Rechten van het kind van 26 september 1924.

¹¹ A. VERMERSCH, *Beleidsparticipatie van jongeren: een kwalitatief onderzoek naar het perspectief van leden van de lokale jeugdraad.*, onuitg. masterproef Sociaal Werk UGent, 2019, 9.

¹² B. DAWIT MEZMUR, "Foreword" in W. VANDENHOLE, G.E. TÜRKELLI en S. LEMBRECHTS (eds.), *Children's Rights: A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and its Protocols*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2019, (xvii) xvii.

¹³ D. FOTTRELL, "One step forward or two steps sideways? assessing the first decade of the children's convention on the rights of the child" in D. FOTTRELL (ed.), *Revisiting Children's Rights*, Den Haag, Kluwer Law International, 2000, (1) 2.

¹⁴ Resolutie 1386 (XIV) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (20 november 1959), *UN Doc. A/RES/14/1386* (1959). Hierdoor is 20 november Internationale Kinderdag.

¹⁵ W. VANDENHOLE, G. TÜRKELLI en S. LEMBRECHTS, *Children's Rights: A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and its Protocols*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2019, 2, nr. 1.05.

II.2 Het VRK

II.2.1 De geschiedenis van het VRK

11. Op 20 november 1989 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna afgekort: VRK) aan.¹⁶ Het oorspronkelijke ontwerp van het VRK ging uit van de Poolse regering.¹⁷

Het VRK smolt de vroegere Verklaring van Genève en de Kinderrechtenverklaring samen tot een *hard-law* instrument met bindende werking.¹⁸

Daarnaast weerspiegelt het VRK een verandering van het kindbeeld in de samenleving van de objectbenadering, waar het kind wordt beschouwd als een louter rechtsobject, naar de subjectbenadering, met het kind als volwaardig rechtssubject¹⁹ met eigen rechten.²⁰

Dat er omtrent het VRK grote eensgezindheid bestond, blijkt uit het groot aantal ratificaties en toetredingen.²¹ België ratificeerde het VRK en in 1992 werd het vervolgens toepasbaar.²²

II.2.2 De inhoud van het VRK

12. Als eerste allesomvattende verdrag bevat het VRK kinderrechten op economisch, politiek, cultureel, sociaal, burgerrechtelijk en strafrechtelijk niveau.²³ Het VRK herbergt zowel mensenrechten uit de eerste generatie, zijnde de burgerlijke en politieke rechten, als mensenrechten uit de tweede generatie, zijnde de economische, sociale en culturele rechten.²⁴

II.2.2.1 Het toepassingsgebied

13. Het VRK is van toepassing op kinderen.²⁵ Onder het begrip 'kind' wordt verstaan: "*ieder mens jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt*".²⁶

¹⁶ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (20 november 1989), *UN Doc. A/RES/44/25* (1989).

¹⁷ A. LOPATKA, "Introduction" in OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS (ed.), *Legislative History of the Convention on the rights of the child*, New York, United Nations, 2007, xxxvii.

¹⁸ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, Brugge, Die Keure, 2021, 62, nr. 107 (hierna afgekort: J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*).

¹⁹ Preambule VRK.

²⁰ E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig. Enkele beschouwingen over de implementatie in België", *TJK* 2008, afl. 1, (11) 12 (hierna afgekort: E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig").

²¹ OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, *Status of ratification. Interactive dashboard*, 2014, www.indicators.ohchr.org/.

²² Verdrag van 20 november 1989 inzake de rechten van het kind, *BS* 17 januari 1992, 805 (hierna afgekort: VRK).

²³ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, *supra* vn. 18, 63, nr. 108.

²⁴ E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig", *supra* vn. 20, 12.

²⁵ Art. 1 VRK.

²⁶ Art. 1 VRK.

Het VRK betreft een *minimumtekst*.²⁷ Het VRK doet geen afbreuk aan normen van nationaal recht die een hogere graad van bescherming bieden.²⁸ Sinds de inwerkingtreding is het VRK aangevuld met drie facultatieve protocollen.²⁹

II.2.2.2 De principes

14. Het VRK omvat drie principes, elk beginnende met de letter P.³⁰ Ten eerste is er het principe van *provision*, betekende dat er toegang moet zijn tot voorzieningen en diensten.³¹ Ten tweede is er het principe van *protection*.³² Dit principe slaat op de beschermingsrechten. Deze rechten vrijwaren de minderjarigen tegen de invloeden van de beslissingen van anderen.³³ Ten derde is er het meest revolutionaire principe, namelijk de *participation*.³⁴ Onder deze zelfbeschikkingsrechten valt onder andere het hoorrecht van de minderjarige, zoals verwoord in artikel 12 VRK.

II.2.3 **De juridische doorwerking van het VRK**

15. Het VRK is een juridisch bindend instrument en stelt dat de staten die partij zijn alle nodige maatregelen moeten nemen om de erkende kinderrechten te verwezenlijken.³⁵ Daaruit volgt dat het VRK geïntegreerd wordt in de nationale rechtsorde.³⁶

16. Wanneer een bepaling uit een verdrag daarenboven directe werking heeft, kan de rechtsonderhorige deze bepaling rechtstreeks inroepen voor de nationale rechter.³⁷ Verdragsbepalingen met directe werking hebben bovendien voorrang op het nationale recht, zelfs als de nationale, tegenstrijdige wetgeving werd aangenomen na de inwerkingtreding van het verdrag in kwestie.³⁸

II.2.3.1 De subjectieve en objectieve criteria

17. Om te bepalen of een verdrag directe werking heeft, kan nagegaan worden of de zogenaamde subjectieve en objectieve criteria vervuld zijn.³⁹

18. Het *subjectief criterium* stelt dat de directe werking van een bepaling afhangt van de bedoeling van verdragsluitende staten om directe werking toe te kennen.⁴⁰

²⁷ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsrecht*, supra vn. 18, 63.

²⁸ Art. 41 VRK.

²⁹ Resolutie 66/138 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (19 december 2011), *UN Doc. A/RES/66/138* (2011).

³⁰ E. VERHELLEN, "Een inleiding tot het Verdrag inzake de rechten van het kind" in W. VANDENHOLE (ed.), *Kinderrechten in België*, Antwerpen, Intersentia, 2008, (17) 30.

³¹ *Ibid.*, 31.

³² *Ibid.*

³³ E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig", supra vn. 20, 13.

³⁴ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsrecht*, supra vn. 18, 64.

³⁵ Art. 4 VRK.

³⁶ E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig", supra vn. 20, 14.

³⁷ Cass. 27 mei 1971, *Arr.Cass.* 1971, 959.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ A. ALEN en W. PAS, "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *Kinderrechten-gids*, Deel 1, 1.1 Alen-Pas, 1994, 8, nr. 12 (hierna afgekort: A. ALEN en W. PAS, "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind").

⁴⁰ E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig", supra vn. 20, 15.

19. Het *objectief criterium* slaat op de duidelijkheid van de verwoording van een bepaling. Zo moet een bepaling voldoende duidelijk en volledig geformuleerd zijn.⁴¹ Deze twee criteria zijn niet altijd even eenvoudig toe te passen op elk artikel.⁴² Er moet bij elk van de subjectieve rechten nagegaan worden of de verdragsbepaling directe werking heeft (*infra* nr. 38).⁴³

20. Daarnaast kan de directe werking van een bepaling afgeleid worden uit de marge die de verdragsstaat bezit om zijn beleid uit te werken.⁴⁴ In die zin zijn er gradaties in de directe werking, waar een kleinere marge van beleidsvrijheid gepaard gaat met een hogere graad van directe werking.⁴⁵

II.2.4 Het internationaal toezicht op het VRK

II.2.4.1 De samenstelling van het VN-Kinderrechtencomité

21. Het toezicht op het VRK wordt uitgevoerd door het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties (hierna afgekort: VN-Kinderrechtencomité ofwel Comité).⁴⁶ Het VN-Kinderrechtencomité bestaat uit achttien bekwame en onafhankelijke experts en oefent het toezicht uit op drie verschillende manieren.⁴⁷

II.2.4.2 Het onderzoek van de landenrapporten

22. De belangrijkste vorm van toezicht is het onderzoek van de landenrapporten.⁴⁸ Verdragsstaten moeten periodiek verslag uitbrengen over de maatregelen die uitvoering geven aan de verschillende kinderrechten.⁴⁹ Vaak worden deze regeringsverslagen samen met een zogenaamd *schaduwrapport* ingediend bij het VN-Kinderrechtencomité.⁵⁰

Ten slotte stelt het VN-Kinderrechtencomité een *slotbeschouwing of concluding observation* op, gebaseerd op het regeringsverslag.⁵¹ In deze slotbeschouwing formuleert het Comité aanbevelingen omtrent de verschillende knelpunten. Hoewel het Comité deze problemen aan de kaak stelt, is het niet mogelijk om sancties op te leggen.⁵² Inderdaad, deze slotbeschouwingen hebben geen bindende werking, al zijn ze wel gezaghebbend.⁵³

⁴¹ E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig", *supra* vn. 20, 15.

⁴² Zo kan enerzijds gesteld worden dat er directe werking wordt ontleend aan artikel 37 VRK, aangezien de bewoording voldoende precies en volledig is. Anderzijds is dat objectief criterium veel moeilijker toepasbaar op artikel 3 VRK. Het eerste lid van artikel 3 VRK stelt dat de belangen van het kind steeds de eerste overweging moeten vormen. Dat artikel is een stuk minder nauwkeurig en voldoet dan ook niet aan het objectief criterium.

⁴³ E. VERHELLEN, "Het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *Kinderrechtengids*, Deel 1, 1.1 Verhellen, 1994, 21 (hierna afgekort: E. VERHELLEN, "Het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind").

⁴⁴ A. ALEN en W. PAS, "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *supra* vn. 39, 7, nr. 10.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Art. 43, eerste lid VRK.

⁴⁷ Art. 43, tweede lid VRK.

⁴⁸ E. VERHELLEN, "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig", *supra* vn. 20, 15.

⁴⁹ Art. 44 VRK.

⁵⁰ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, *supra* vn. 18, 68, nr. 115; zo stelde het *Kinderrechtencommissariaat* in 2018 een alternatief rapport voor aan het VN-Kinderrechtencomité waarin de nadruk werd gelegd op enkele tekortkomingen in het Vlaamse, Waalse en Belgische beleid van de laatste zeven jaar.

⁵¹ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, *supra* vn. 18, 68, nr. 115.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

II.2.4.3 De algemene commentaren

23. Verder geeft het VN-Kinderrechtencomité *algemene commentaren of general comments* uit.⁵⁴ Deze zijn algemeen in de zin dat ze niet specifiek tot één staat gericht zijn. In deze algemene commentaren buigt het Comité zich over een specifieke bepaling van het VRK. Zo geeft *General Comment No. 12* uitleg over de interpretatie van artikel 12.⁵⁵ Aangezien de algemene commentaren aanbevelingen zijn, hebben ze geen bindende werking en zijn ze louter gezaghebbend.

II.2.4.4 De klachtenprocedure

24. Sedert de invoering van het Derde Facultatieve Protocol bij het VRK kunnen individuen, inclusief kinderen, die stellen slachtoffer te zijn van een schending van het VRK, hiervan een mededeling doen aan het VN-Kinderrechtencomité.⁵⁶

II.2.5 **Het toezicht op het VRK in Vlaanderen**

25. In Vlaanderen wordt het toezicht op de juiste toepassing van het VRK sinds 1997 uitgeoefend door het Kinderrechtencommissariaat.⁵⁷ De oprichting van deze instantie komt voort uit artikel 4 VRK.⁵⁸

Het Kinderrechtencommissariaat behandelt klachten over schendingen van kinderrechten, vervaardigt adviezen over het kinderbeleid en oefent toezicht uit op de Vlaamse gesloten en besloten instellingen.⁵⁹ Tevens toetst het Commissariaat de Vlaamse beleidsinitiatieven aan het VRK.⁶⁰

26. Aan het hoofd van het Commissariaat staat de Kinderrechtencommissaris.⁶¹ Deze Commissaris verdedigt de rechten van het kind door toe te zien op de naleving van het VRK.⁶² De Commissaris staat in voor de opvolging, analyse, evaluatie en bekendmaking van de levensomstandigheden van het kind.⁶³

⁵⁴ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, supra vn. 18, 69, nr. 117.

⁵⁵ VN-COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *General Comment No. 12, The right of the child to be heard*, 20 juli 2009, *UN Doc. CRC/C/GC/12* (hierna afgekort: General Comment No. 12).

⁵⁶ Art. 5 Resolutie 66/138 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (19 december 2011), *UN Doc. A/RES/66/138* (2011); Wet 21 februari 2014 houdende instemming met het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind betreffende een mededelingsprocedure, aangenomen te New York op 19 december 2011, *BS* 20 augustus 2014 (ed. 2), 60.987.

⁵⁷ Decr.VI. 15 juli 1997 houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris, *BS* 7 december 1997, 26.299 (hierna afgekort: Vlaams Decreet Kinderrechtencommissariaat).

⁵⁸ VN-COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *General Comment No. 2, The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child*, 15 november 2002, *UN Doc. CRC/C/GC/2002/2*, § 1.

⁵⁹ KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Wat doen we*, 2022, www.kinderrechtencommissariaat.be/wat-doen-we.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Art. 3.1 Vlaams Decreet Kinderrechtencommissariaat; de huidige Kinderrechtencommissaris is C. Vrijens.

⁶² Art. 4 Vlaams Decreet Kinderrechtencommissariaat.

⁶³ *Ibid.*

II.3 Het hoorrecht in het VRK

II.3.1 De inhoud van artikel 12 VRK

27. Het hoorrecht van minderjarigen staat geformuleerd in artikel 12 van het VRK. Dit artikel luidt als volgt:

"1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

2. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht."

28. Artikel 12 VRK omvat de *ratio legis* van het VRK. Het kind wordt gezien als een rechtssubject met eigen rechten en een eigen mening die het kind kan en mag uiten.⁶⁴ Het hoorrecht is de toegangspoort tot alle andere rechten uit het VRK.⁶⁵ Kortom, artikel 12 is een participatierecht voor minderjarigen.

II.3.2 General Comment No. 12

29. Om artikel 12 op een correcte manier te interpreteren is het noodzakelijk dat er gekeken wordt naar General Comment No. 12 van het VN-Kinderrechtencomité. Het Comité beschouwt artikel 12 als een fundamenteel begrip en als een van de vier algemene beginselen van het VRK.⁶⁶ Staten moeten zich dus laten leiden door dit artikel, ook bij het toepassen van de andere rechten uit het VRK.⁶⁷

II.3.2.1 De interpretatie van artikel 12 VRK volgens het VN-Kinderrechtencomité

30. Het VN-Kinderrechtencomité stelt dat het recht op vrije meningsuiting van minderjarigen moet worden "*verzekerd*".⁶⁸ Hiermee wordt bedoeld dat de staten alle bestanddelen van artikel 12 VRK moeten implementeren, zodat dit recht toepasbaar is op ieder kind.⁶⁹ Tevens stelt het Comité dat de staten verplicht zijn om alles te doen wat nodig is om vast te stellen of een kind in staat is om op een zelfstandige manier zijn mening te vormen.⁷⁰ Het Comité benadrukt daarnaast dat het kind niet moet bewijzen dat het daartoe in staat is, integendeel, de staten moeten ervan uitgaan dat het kind juist wel in staat is om een eigen standpunten te vormen.⁷¹

⁶⁴ General Comment No. 12, § 18.

⁶⁵ C. VRIJENS, "Het belang van het kind als een eerste overweging: een kinderrecht", *TJK* 2020, afl. 2, (47) 49.

⁶⁶ General Comment No. 12, § 2.

⁶⁷ VN-COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *General Comment No. 5, General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6)*, 27 november 2003, UN Doc. CRC/C/GC/2003/5, § 12.

⁶⁸ General Comment No. 12, § 19.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ General Comment No. 12, § 20.

⁷¹ *Ibid.*

31. Het VN-Kinderrechtencomité raadt staten af om een leeftijdsgrens te koppelen aan artikel 12, aangezien dit het hoorrecht kan beperken.⁷² Ook zeer jonge kinderen zijn volgens het Comité in staat een eigen mening te ontwikkelen en te uiten.⁷³ Verder stelt het Comité dat het kind niet alle aspecten van zijn situatie tot in detail moet begrijpen om een eigen inzicht te kunnen vormen.⁷⁴

32. Het kind heeft het recht om zijn mening "vrijelijk" te uiten.⁷⁵ Volgens het VN-Kinderrechtencomité betekent dit dat staten verplicht zijn om ervoor te zorgen dat het kind zijn mening zonder druk van buitenaf en zonder enige vorm van manipulatie, in een gepaste situatie, tot uiting kan brengen.⁷⁶ Hiervoor moet het kind voldoende geïnformeerd zijn over alle onderwerpen, keuzes, beslissingen en gevolgen.⁷⁷ Daarnaast heeft het kind het recht om zijn hoorrecht te weigeren.⁷⁸ Het recht om gehoord te worden is geen plicht om te spreken.

33. Het kind moet zijn mening kunnen uiten "in alle aangelegenheden die het kind betreffen".⁷⁹ Volgens het VN-Kinderrechtencomité moet deze voorwaarde ruim worden opgevat.⁸⁰ Zo moet het kind worden gehoord in elke aangelegenheid waar zijn mening een (positieve) impact kan hebben op de oplossing.⁸¹

34. Aan de mening van het kind wordt een passend belang gehecht, "in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid".⁸² Uit deze bewoording leidt het VN-Kinderrechtencomité af dat niet alleen de leeftijd, maar ook de (mentale) rijpheid van belang is.⁸³ Hoeveel een kind begrijpt van bepaalde situaties hangt, naast zijn leeftijd, in grote mate af van zijn ervaring, omgeving, sociale en culturele verwachtingen en de geboden ondersteuning.⁸⁴ Het begrip 'rijpheid' uit artikel 12 moet geïnterpreteerd worden als het vermogen om op zelfstandige en redelijke wijze zijn standpunt over onderwerpen weer te geven.⁸⁵ Hierbij moet rekening gehouden worden met de impact van de situatie op het kind.⁸⁶ Indien een bepaalde situatie grote gevolgen teweeg kan brengen op het leven van het kind, moet er nog meer belang worden gehecht aan zijn rijpheid.⁸⁷ Volgens het Comité moet de maturiteit van de minderjarige daarom geval per geval beoordeeld worden.⁸⁸

35. De verdragsstaten zijn verplicht het kind in de gelegenheid te stellen om gehoord te worden in "elke gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft".⁸⁹ Ter

⁷² General Comment No. 12, § 21.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Art. 12, eerste lid VRK.

⁷⁶ General Comment No. 12, §§ 22-23.

⁷⁷ General Comment No. 12, § 25.

⁷⁸ General Comment No. 12, § 22.

⁷⁹ Art. 12, eerste lid VRK.

⁸⁰ General Comment No. 12, § 26.

⁸¹ General Comment No. 12, § 27.

⁸² Art. 12, eerste lid VRK.

⁸³ General Comment No. 12, § 29.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ General Comment No. 12, § 30.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ General Comment No. 12, § 29.

⁸⁹ Art. 12, tweede lid VRK.

verduidelijking geeft het VN-Kinderrechtencomité hierover enkele voorbeelden.⁹⁰ Onder gerechtelijke procedures vallen onder andere: scheidingen van de ouders, adoptie, sociale zekerheid en kinderen die het slachtoffer zijn van geweld.⁹¹ Onder bestuurlijke procedures vallen onder meer: beslissingen over het onderwijs, de gezondheid en de leefomgeving van het kind.⁹² Welke partij de procedure start, of dat het kind zelf is of niet, heeft volgens het Comité geen impact op het hoorrecht.⁹³

36. Verder stelt het VRK dat het kind "*hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling*" moet worden gehoord.⁹⁴ Volgens het VN-Kinderrechtencomité moet het kind zoveel mogelijk de kans krijgen om rechtstreeks gehoord te worden.⁹⁵ De vertegenwoordiger betreft, naargelang de situatie, beide of een van de ouders. In geval de belangen tussen de minderjarige en de vertegenwoordiger tegenstrijdig zijn, kan dit een nadeel opleveren voor de integriteit van de mening van het kind.⁹⁶ In zo'n situatie is het aan te raden dat er gebruik wordt gemaakt van een vertegenwoordiger die ervaring heeft in het horen van kinderen, zodat gegarandeerd wordt dat enkel de standpunten van het kind worden geuit en niet die van de ouders of andere partijen.⁹⁷

II.3.2.2 Besluit

37. Volgens het VN-Kinderrechtencomité moet het hoorrecht uit artikel 12 VRK geïnterpreteerd worden als volgt:

Het hoorrecht is toepasbaar op alle kinderen⁹⁸, in alle aangelegenheden waar het kind zijn mening een impact kan hebben⁹⁹ en dit ongeacht zijn leeftijd¹⁰⁰. De mentale rijpheid van het kind is doorslaggevend.¹⁰¹ Daarnaast moet deze mening verkregen worden zonder enige vorm van manipulatie.¹⁰² Het is niet noodzakelijk dat het kind rechtstreeks gehoord wordt, maar indien er gebruik wordt gemaakt van een vertegenwoordiger, is het in het belang van het kind dat deze vertegenwoordiger ervaring heeft in het horen van minderjarigen.¹⁰³ Ten slotte moet het kind het recht hebben om zijn hoorrecht te weigeren, zodat het hoorrecht geen spreekplicht wordt.¹⁰⁴

⁹⁰ General Comment No. 12, § 32.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² *Ibid.*

⁹³ General Comment No. 12, § 33.

⁹⁴ Art. 12, tweede lid VRK.

⁹⁵ General Comment No. 12, § 35.

⁹⁶ General Comment No. 12, § 36.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ General Comment No. 12, § 19.

⁹⁹ General Comment No. 12, § 27.

¹⁰⁰ General Comment No. 12, § 21.

¹⁰¹ General Comment No. 12, § 29.

¹⁰² General Comment No. 12, §§ 22-23.

¹⁰³ General Comment No. 12, §§ 35-36.

¹⁰⁴ General Comment No. 12, § 22.

II.3.3 De juridische doorwerking van artikel 12 VRK

38. Om te bepalen of artikel 12 directe werking heeft, wordt nagegaan of de bepaling aan de subjectieve en objectieve criteria beantwoordt.

II.3.3.1 Het subjectief criterium

39. Wanneer het subjectief criterium (*supra* nr. 18) onderzocht wordt, komen er twee standpunten naar boven. VERHELLEN¹⁰⁵ stelt dat uit de bewoording van het VRK impliciet afgeleid kan worden dat de staten weldegelijk de bedoeling hadden om individuele burgers te binden.¹⁰⁶ In facto stelt artikel 12 VRK dat de staten die partij zijn verzekeren dat kinderen gehoord zullen worden.¹⁰⁷ Uit woorden zoals 'verzekeren', 'waarborgen' of 'eerbiedigen' leidt VERHELLEN af dat artikel 12 VRK juridisch bindend is.¹⁰⁸

ALAN en PAS stellen daarentegen dat de directe werking van het VRK niet zomaar afgeleid kan worden uit het subjectief criterium, aangezien de wil van de verdragsstaat meestal niet duidelijk tot uiting werd gebracht.¹⁰⁹

II.3.3.2 Het objectief criterium en de beleidsvrijheid

40. Evenzeer moet het objectief criterium (*supra* nr. 19) aan artikel 12 VRK getoetst worden. Het hoorrecht in artikel 12 VRK is klaar en duidelijk verwoord in het eerste lid.¹¹⁰ Daarom leiden ALAN en PAS af dat het hoorrecht in artikel 12 directe werking heeft.¹¹¹

Desalniettemin laat de bewoording van dit eerste lid een marge van beleidsvrijheid toe. Zo bepaalt dit lid niet wanneer een kind in staat is zijn mening te vormen.¹¹² Noch bepaalt artikel 12 VRK wat er bedoeld wordt met een "aangelegenheid die het kind betreft".

41. Deze moeilijkheid bevindt zich evenzeer in het tweede lid van artikel 12 VRK.¹¹³ Dit tweede lid stelt enkel dat het kind in de gelegenheid wordt gesteld om gehoord te worden.¹¹⁴ Artikel 12 VRK bepaalt niet wie het kind moet horen of welke gevolgen daaraan moeten worden gegeven.¹¹⁵ Dit laat de verdragsstaat een zekere marge om zijn beleid hierover vorm te geven.

¹⁰⁵ Voor een overzicht van de verwezenlijkingen van wijlen prof. E. Verhellen, zie K. Vlieghe, "(Geen) afscheid van Eugene", *TJK* 2017, afl. 4, 271-276.

¹⁰⁶ E. VERHELLEN, "Het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *supra* vn. 43, 21.

¹⁰⁷ Art. 12, eerste lid VRK.

¹⁰⁸ E. VERHELLEN, "Het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *supra* vn. 43, 21.

¹⁰⁹ A. ALAN en W. PAS, "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *supra* vn. 39, 9, nr. 13.

¹¹⁰ Art. 12, eerste lid VRK: "De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid."

¹¹¹ A. ALAN en W. PAS, "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *supra* vn. 39, 22.

¹¹² *Ibid.*, 22-23.

¹¹³ Art. 12, tweede lid VRK: "Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht."

¹¹⁴ Art. 12, tweede lid VRK.

¹¹⁵ A. ALAN en W. PAS, "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *supra* vn. 39, 22-23.

II.3.3.3 De rechtspraak

42. Het is niet eenvoudig om de directe werking van artikel 12 VRK af te leiden uit de rechtspraak. In 1994 besliste het Hof van Cassatie nog dat het volledige VRK directe werking had.¹¹⁶ Echter, in 1999 bekeerde het Hof van Cassatie zich door te beslissen dat het VRK evenwel geen directe werking toekwam, steunend op artikel 4 en 25 VRK.¹¹⁷ In datzelfde jaar besliste het Hof nog specifiek dat artikel 12 geen directe werking toebehoort.¹¹⁸ Uit het feit dat dit arrest het hoorrecht voor de strafrechter betreft, kan niet worden afgeleid dat artikel 12 *a contrario* wel directe werking toekomt in burgerlijke zaken. Deze uitspraak van het Hof dient evenwel beperkend geïnterpreteerd te worden, aangezien het Hof dit arrest niet omstandig motiveerde.¹¹⁹

43. In uitspraken van lagere hoven en rechtbanken wordt er desondanks soms uitdrukkelijk van uitgegaan dat het Hof van Cassatie directe werking toekent aan artikel 12 VRK.¹²⁰ Zo stelde de familierechtbank van Namen in 2019 expliciet dat "*artikel 12 VRK volgens de leer van het Hof van Cassatie rechtstreekse werking heeft in België*".¹²¹

44. Er bestaat hierover dus geen duidelijkheid. De laatste jaren wordt er in arresten van het Hof van Cassatie evenwel verwezen naar artikel 12 van het VRK.¹²² Toch kan daaruit niet zomaar de rechtstreekse werking van dat artikel worden afgeleid, aangezien het Hof zich in dit geval niet uitspreekt over de doorwerking.¹²³

45. Door het feit dat het hoorrecht van minderjarigen in 1994 opgenomen werd in het Gerechtelijk Wetboek, is deze discussie omtrent de directe werking minder relevant geworden, aangezien de rechters zich op deze interne rechtsgrond kunnen steunen om minderjarigen te horen.¹²⁴ Desondanks is de directe werking van artikel 12 VRK van belang indien het hoorrecht uit het Gerechtelijk Wetboek beperkender zou zijn dan het hoorrecht uit het VRK.

II.3.3.4 Besluit

46. Gelet op de bewoording van het eerste en tweede lid van artikel 12 VRK en het feit dat de verdragsstaten het hoorrecht van de minderjarigen moeten verzekeren, heeft het hoorrecht uit artikel 12 VRK, mijns inziens, directe werking.

¹¹⁶ Cass. 11 maart 1994, AR C.93.0342.N, *Arr.Cass.* 1994, nr. 117, 253.

¹¹⁷ Cass. 31 maart 1999, AR P.99.0276.F, *Arr.Cass.* 1999, nr. 195, 466; het Hof verwijst hier merkwaardig genoeg zelf naar het arrest van 11 maart 1994.

¹¹⁸ Cass. 10 november 1999, AR P.99.0689.F, *Arr.Cass.* 1999, nr. 599, 1419.

¹¹⁹ P. SENAËVE en S. ARNOEYTS, "Tien jaar Belgische rechtspraak inzake de aanwending van het IVRK" in P. SENAËVE en P. LEMMENS (eds.), *De betekenis van de mensenrechten voor het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, (103) 141, nr. 255 (hierna afgekort: P. SENAËVE en S. ARNOEYTS, "Tien jaar Belgische rechtspraak inzake de aanwending van het IVRK").

¹²⁰ Famrb. Namen 28 februari 2019, *Rev.trim.dr.fam.* 2019, 914; Jeugdrb. Marche-en-Famenne 9 juni 1999, *JDJ* 2000, 42.

¹²¹ Famrb. Namen 28 februari 2019, *Rev.trim.dr.fam.* 2019, afl. 4, 914.

¹²² Cass. 10 februari 2020, AR C.15.0200.N, *T.Fam.* 2020, afl. 7, 198, nr. 1, noot P. SENAËVE; Cass. 25 januari 2021, AR C.17.0574.N, *T.Fam.* 2022, 155; Cass. 13 april 2021, AR P21.0045.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210413.2N.8.

¹²³ *Contra*: K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 14.

¹²⁴ Wet 2 februari 1994 tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, *BS* 17 september 1994, 23.629; wet van 30 juni 1994 houdende wijziging van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek en van de bepalingen betreffende de procédures van echtscheiding, *BS* 21 juli 1994, 19.110; P. SENAËVE en S. ARNOEYTS, "Tien jaar Belgische rechtspraak inzake de aanwending van het IVRK", *supra* vn. 119, 143, nr. 259.

47. Dit betekent, in tegenstelling tot enkele rechtbanken¹²⁵, niet dat met zekerheid kan worden gesteld of artikel 12 VRK door het Hof van Cassatie als direct werkend wordt beschouwd. Het (opnieuw) uitdrukkelijk bevestigen van de werking van artikel 12 VRK door het Hof zou in elk geval duidelijkheid scheppen.

48. Kinderen hebben volgens artikel 12 VRK dus het recht om gehoord te worden, maar de concrete invulling ervan wordt bepaald door de verdragsstaat.¹²⁶ Om deze verdragsbepaling uitwerking te geven is het noodzakelijk dat het hoorrecht van minderjarigen wordt geregeld door een interne rechtsgrond, waarin de procedures omtrent het hoorrecht verder worden uitgewerkt.

¹²⁵ Famrb. Namen 28 februari 2019, *Rev.trim.dr.fam.* 2019, 914; Jeugdrb. Marche-en-Famenne 9 juni 1999, *JDJ* 2000, 42.

¹²⁶ Art. 4 VRK.

II.4 Het EVRM

II.4.1 De totstandkoming van het EVRM

49. Kort na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een beweging die ijverde voor een internationale bescherming van mensenrechten.¹²⁷ Waar deze rechten traditioneel thuis hoorden in een grondwet, werd duidelijk dat deze nationale bescherming niet voldoende bleek om de bevordering van mensenrechten te garanderen.¹²⁸ Het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (hierna afgekort: EVRM) trad in werking op 3 september 1953.¹²⁹

II.4.2 Het EVRM toepasbaar op minderjarigen

50. Dat het EVRM toepasselijk is op kinderen blijkt uit artikel 1 EVRM. Dit artikel stelt namelijk dat de verdragsluitende partijen de rechten en vrijheden verzekeren van eenieder die ressorteert onder haar rechtsmacht.¹³⁰ Onder de term 'eenieder' vallen ook kinderen. Daarom is het EVRM een belangrijk kinderrechteninstrument.¹³¹

II.4.3 De juridische doorwerking van het EVRM

51. Algemeen wordt aangenomen dat alle bepalingen van het EVRM directe werking hebben.¹³² De rechtssubjecten van de verdragsstaten kunnen een schending van deze subjectieve rechten dus rechtstreeks inroepen voor nationale hoven en rechtbanken.

II.4.4 Het toezicht op het EVRM

52. Het toezicht op het EVRM wordt uitgeoefend door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna afgekort: EHRM).¹³³ De 46¹³⁴ rechters zitten in het Hof ten persoonlijke titel en zijn gebonden aan bepaalde onverenigbaarheden om hun onafhankelijkheid en onpartijdigheid te verzekeren.¹³⁵ De procedure betreffende het individuele klachtenrecht voor het EHRM bestaat uit drie fasen.¹³⁶ In de derde fase zal het Hof een bindende uitspraak doen bij wijze van arrest.¹³⁷ Aangezien de beslissingen van het Hof juridisch bindend zijn, zullen de rechters in de interne rechtsorde rekening houden met de arresten.¹³⁸

¹²⁷ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek mensenrechten: De internationale bescherming van de rechten van de mens*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 216 (hierna afgekort: S. SMIS e.a., *Handboek mensenrechten*).

¹²⁸ D. SCHINDLER, *European Convention on Human Rights in Practice*, Issue 2, Washington, Washington University Law Review, 1962, 155; J. HERMAN, "Internationale organisaties en de rechten van de mens. Een historische analyse" in M. KUITENBROUWER en M. LEENDERS (eds.), *Geschiedenis van de mensenrechten: bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering*, Hilversum, Verloren, 1996, (32) 50.

¹²⁹ Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 4 november 1950, BS 19 augustus 1955, 5.029.

¹³⁰ Art. 1 EVRM.

¹³¹ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, supra vn. 18, 84, nr. 145.

¹³² S. SMIS e.a., *Handboek mensenrechten*, supra vn. 127, 226.

¹³³ Art. 19 EVRM.

¹³⁴ Art. 20 EVRM; Rusland maakt sinds 15 maart 2022 geen deel meer uit van de Raad van Europa.

¹³⁵ Art. 21, derde en vierde lid EVRM.

¹³⁶ Zie S. SMIS e.a., *Handboek mensenrechten*, supra vn. 127, 284 e.v.

¹³⁷ S. SMIS e.a., *Handboek mensenrechten*, supra vn. 127, 291.

¹³⁸ *Ibid.*, 293.

II.4.5 Het hoorrecht in het EVRM

53. Het hoorrecht voor minderjarigen staat niet uitdrukkelijk in het EVRM. Desalniettemin verwijst het EHRM naar artikel 12 van het VRK.¹³⁹ Doorheen de jaren is de rechtspraak van het EHRM uitgegroeid tot een belangrijke bron van participatierechten voor kinderen.¹⁴⁰ Al moet vastgesteld worden dat het hoorrecht in de rechtspraak van het EHRM vaak slechts een onderdeel is van de procedure tussen de ouders.¹⁴¹

II.4.5.1 Het recht van het kind om zijn mening te uiten

54. Het EHRM stelt dat het kind, gebaseerd op artikel 12 VRK, het recht heeft om gehoord te worden in juridische procedures die hun rechten uit artikel 8 EVRM raken, indien deze minderjarigen in staat zijn om hun mening te uiten.¹⁴² Het recht van het kind om voldoende te worden betrokken bij de besluitvorming kan volgens het Hof afgeleid worden uit het recht op familielevens in artikel 8 EVRM.¹⁴³ Desondanks is het EHRM niet van oordeel dat het hoorrecht van kinderen een absoluut recht is.¹⁴⁴ Het recht om gehoord te worden hangt volgens het EHRM af van de maturiteit en de leeftijd van het kind.¹⁴⁵

II.4.5.2 De gevolgen van het horen

55. Het Hof stelt dat de rechter, in familierechtelijke procedures, een passend belang moet toekennen aan de mening van het kind.¹⁴⁶ De mening van het kind moet volgens het Hof afgewogen worden tegen de andere belangen in de procedure, zonder afbreuk te doen aan de eisen van de andere partijen.¹⁴⁷ Dit passend belang hangt volgens het EHRM af van bepaalde factoren zoals het intellectuele vermogen¹⁴⁸, het inzicht van het kind in de gevolgen van de beslissing¹⁴⁹ en de sterkte van zijn mening^{150,151}. Zelfs indien deze mening mogelijk beïnvloed werd, moet er in het belang van het kind een passende waarde worden

¹³⁹ EHRM 8 juli 2003, nr. 30943/96, Sahin/Duitsland, §§ 39-41; EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië, § 94; zie ook S. SMETS, "De doorwerking van het Kinderrechtenverdrag in de rechtspraak van het EHRM", *TJK* 2013, afl. 2, 82-89.

¹⁴⁰ C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland: Wat kunnen we leren van het VRK en het EHRM?" in J. DEN HUIJER (ed.), *Actuele ontwikkelingen in het familierecht: Vijftiende UCERF symposium*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2021, (59) 60 (hierna afgekort: C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland").

¹⁴¹ A. DALY, "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the European Court of Human Rights", *The international Journal of Human Rights* 2011, afl. 15:3, (441) 455 (hierna afgekort: A. Daly, "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the ECHR").

¹⁴² EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië, § 181.

¹⁴³ EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië, § 181; C. MOL, *Mensenrechtelijk kader: normen voortvloeiend uit het IVRK, het EVRM en andere Europese bronnen*, 2021, onuitg., 8-9.

¹⁴⁴ EHRM 8 juli 2003, nr. 30943/96, Sahin/Duitsland, § 73; EHRM 8 juli 2003, nr. 31871/96, Sommerfeld/Duitsland, § 71; A. Daly, "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the ECHR", *supra* vn. 141, 449.

¹⁴⁵ EHRM 8 juli 2003, nr. 30943/96, Sahin/Duitsland, § 73.

¹⁴⁶ EHRM 25 januari 2011, nr. 18830/07, Płaza/Polen, § 86; EHRM 9 juni 1998, nr. 40/1997/824/1030, Bronda/Italië, § 59; A. Daly, "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the ECHR", *supra* vn. 141, 450.

¹⁴⁷ EHRM 14 maart 2017, nr. 36216/13, K.B. e.a./Kroatië, § 143.

¹⁴⁸ EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië, § 186.

¹⁴⁹ EHRM 21 februari 2012, nr. 50216/09, Döring/Duitsland, § 82.

¹⁵⁰ EHRM 10 januari 2008, nr. 25706/03, Glesmann/Duitsland, §§ 110-111; EHRM 25 januari 2011, nr. 18830/07, Płaza/Polen, § 86.

¹⁵¹ E. MERCKX, "Het EHRM over ouderlijk gezag en verblijf in het belang van het kind na relatiebreuk", *T.Fam.* 2017, afl. 9, (241) 246, nrs. 15-17; C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 64.

gehecht aan zijn mening.¹⁵² Het Hof stelt wel dat de mening van het kind niet onvoorwaardelijk moet worden gevolgd.¹⁵³ De rechter beslist dus nog steeds zelf.

II.4.5.3 De leeftijdsgrens

56. Het EHRM oordeelde verschillende malen over de beslissing van nationale rechters om kinderen onder de zes jaar niet te horen.¹⁵⁴ In zeven gevallen oordeelde het Hof daadwerkelijk dat het betrokken kind te jong was om gehoord te worden.¹⁵⁵ In andere zaken sprak het Hof zich daarentegen uit over de beslissing om kinderen boven de elf jaar niet te horen.¹⁵⁶ In vijf gevallen oordeelde het EHRM dat kinderen van elf jaar of ouder oud genoeg zijn om te worden gehoord.¹⁵⁷ Momenteel bestaat er geen duidelijkheid over het hoorrecht van kinderen tussen de zes en tien jaar, aangezien er geen zaken zijn waarin het EHRM hierover oordeelde.¹⁵⁸

57. Ook het gevolg van het horen, namelijk het belang dat aan de mening wordt toegekend, kan volgens het Hof in verband worden gebracht met de leeftijd van de minderjarige.¹⁵⁹ Ondanks het feit dat er geen duidelijke leeftijdsgrens bestaat, blijkt de leeftijd van het kind relevant voor het bepalen van de waarde van zijn mening.¹⁶⁰ Uit rechtspraak-analyse van de Universiteit Utrecht uitgevoerd door MOL, blijkt dat de rechter vanaf de minimumleeftijd van elf jaar belang moet hechten aan de mening van het kind.¹⁶¹

II.4.6 **Besluit**

58. Het EVRM bevat geen uitdrukkelijk recht van minderjarigen om gehoord te worden. Desondanks vormt de rechtspraak van het EHRM een belangrijke bron voor het hoorrecht.¹⁶² Volgens het EHRM moeten kinderen hun mening kunnen uiten in procedures die artikel 8 EVRM raken, zonder dat dit een absoluut recht is.¹⁶³ Het belang dat aan die mening moet worden gehecht, hangt grotendeels af van de maturiteit van het kind en staat niet los van de leeftijd.¹⁶⁴

¹⁵² EHRM 10 november 2005, nr. 40324/98, Süss/Duitsland, § 95; A. Daly, "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the ECHR", *supra* vn. 141, 452.

¹⁵³ EHRM 8 oktober 2019, nr. 58724/14, Zelikha Magomadova/Rusland, § 115.

¹⁵⁴ Zie analyse C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 63.

¹⁵⁵ EHRM 8 juli 2003, nr. 31871/96, Sahin/Duitsland, §§ 73-75; EHRM 9 juni 2005, nr. 59008/00, Siebert/Duitsland; EHRM 6 december 2005, nr. 14600/05, Eskinazi en Chelouche/Turkije; EHRM 6 december 2007, nr. 39388/05, Maumousseau en Washington/Frankrijk, §§ 79-80; EHRM 13 december 2011, nr. 27853/09, X./Letland, § 71; EHRM 26 november 2013, nr. 27853/09, X./Letland, § 112; EHRM 9 september 2014, nr. 43730/07, Gajtani/Zwitserland, § 112; C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 63.

¹⁵⁶ Zie analyse C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 63.

¹⁵⁷ EHRM 21 juni 2007, nr. 23499/06, Havelka e.a./Tsjechië, § 62; EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië, § 184; EHRM 8 oktober 2019, nr. 58724/14, Zelikha Magomadova/Rusland, § 116; C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 63.

¹⁵⁸ C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 65.

¹⁵⁹ EHRM 23 september 1994, nr. 19823/92, Hokkanen/Finland, § 41; A. Daly, "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the ECHR", *supra* vn. 141, 450; C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 64.

¹⁶⁰ EHRM 23 september 1994, nr. 19823/92, Hokkanen/Finland, § 41; EHRM 15 mei 2003, nr. 4783/03, Paradis e.a./Duitsland; EHRM 4 mei 2000, nr. 42455/98, G.H.B./Verenigd Koninkrijk.

¹⁶¹ C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 65.

¹⁶² *Ibid.*, 60.

¹⁶³ EHRM 8 juli 2003, nr. 30943/96, Sahin/Duitsland, § 73; EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië, § 181.

¹⁶⁴ EHRM 23 september 1994, nr. 19823/92, Hokkanen/Finland, § 41.

59. Omtrent de leeftijdsgrens is het EHRM van oordeel dat kinderen onder de zes jaar te jong zijn om hun hoorrecht uit te oefenen, terwijl kinderen vanaf de leeftijd van elf jaar gehoord moeten worden, waarbij bovendien belang moet worden gehecht aan hun mening.¹⁶⁵

II.5 Het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie

II.5.1 De totstandkoming van het Handvest

60. Vooraleer de totstandkoming van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie¹⁶⁶ (hierna afgekort: Handvest) in 2000, had de Europese Unie geen eigen mensenrechtencatalogus.¹⁶⁷ Daarom werd er een conventie opgericht die een ontwerp maakte van een eigen handvest.¹⁶⁸

II.5.2 De juridische doorwerking van het Handvest

61. Volgens het Verdrag betreffende de Europese Unie heeft het Handvest dezelfde juridische waarde als de Verdragen van de Europese Unie.¹⁶⁹ Echter, het Handvest zelf schrijft voor dat het uitsluitend kan worden ingeroepen wanneer instellingen en organen van de Unie of lidstaten het recht van de Unie ten uitvoer brengen.¹⁷⁰ Het schept dus geen nieuwe bevoegdheden voor de Europese Unie.¹⁷¹

62. Het Handvest is metterdaad slechts een verzameling van het *acquis communautaire* van de normen die de lidstaten binden, verenigd in één document.¹⁷² Met andere woorden, de mensenrechten die opgenomen zijn in het Handvest staan al vervat in andere verdragen, wetgeving, verklaringen, resoluties en vaststaande rechtspraak.¹⁷³ Het Handvest is aldus grotendeels van symbolische waarde.

II.5.3 De toezicht op het Handvest

63. Indien het Handvest door een lidstaat wordt geschonden bij het uitvoeren van EU-recht, dan is het in eerste instantie de nationale rechter die toeziet op de naleving ervan.¹⁷⁴ Als het Handvest door een handeling van een instelling van de Europese Unie wordt geschonden, dan is het Europese Hof van Justitie bevoegd.¹⁷⁵

¹⁶⁵ C. MOL, "Kinderparticipatie in Nederland", *supra* vn. 140, 65.

¹⁶⁶ Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie, nr. 2000/C 364/01, *Pb.L.* 18 december 2000, afl. 364, 1 (hierna afgekort: Handvest).

¹⁶⁷ S. SMIS e.a., *Handboek mensenrechten*, *supra* vn. 127, 322.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ Art. 6, eerste lid van het Verdrag betreffende de Europese Unie (hierna afgekort: VEU); S. SMIS e.a., *Handboek mensenrechten*, *supra* vn. 127, 326; zie K.L. MATHISEN, "The impact of the Lisbon Treaty, in particular article 6 TEU, on member states' obligations with respect to the protection of fundamental rights", *University of Luxembourg Law Working paper* 2010, afl. 1, 1-64.

¹⁷⁰ Art. 51, eerste lid Handvest.

¹⁷¹ Art. 51, tweede lid Handvest.

¹⁷² S. SMIS e.a., *Handboek mensenrechten*, *supra* vn. 127, 324.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ Artt. 5 en 6 VEU.

¹⁷⁵ Art. 265 VEU.

II.5.4 Het hoorrecht in het Handvest

64. Het Handvest bevat, in het eerste lid van artikel 24, een hoorrecht voor minderjarigen.¹⁷⁶ Dit artikel luidt als volgt:

*"1. Kinderen hebben recht op de bescherming en de zorg die nodig zijn voor hun welzijn. Zij mogen vrijelijk hun mening uiten. Aan hun mening in aangelegenheden die hen betreffen wordt passend belang gehecht in overeenstemming met hun leeftijd en rijpheid.
2. Bij alle handelingen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden verricht door overheidsinstanties of particuliere instellingen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.
3. Ieder kind heeft er recht op regelmatig persoonlijke betrekkingen en rechtstreekse contacten met zijn beide ouders te onderhouden, tenzij dit tegen zijn belangen indruist."*

65. De toepassing van dit artikel is niet beperkt tot bepaalde procedures.¹⁷⁷ Volgens het Hof van Justitie van de Europese Unie moet deze bepaling uitgelegd worden in samenhang met de Brussel II bis Verordening.¹⁷⁸ In die Verordening wordt het hoorrecht gereguleerd in de procedures betreffende ontvoeringszaken tussen twee landen van de Europese Unie.¹⁷⁹ Zo stelt de Brussel II bis Verordening dat het kind in de gelegenheid moet worden gesteld om gehoord te worden, tenzij dit niet raadzaam wordt geacht vanwege zijn leeftijd of rijpheid.¹⁸⁰

66. In 2010 oordeelde het Hof van Justitie van de EU dat het hoorrecht van minderjarigen geen absoluut recht is.¹⁸¹ Indien de rechter het noodzakelijk acht om de minderjarige te horen, moet het kind wel een daadwerkelijke en effectieve mogelijkheid aangeboden krijgen om zijn of haar mening uit te drukken.¹⁸² Volgens het Hof moet de rechtbank alle passende maatregelen nemen om het horen te organiseren, dit geval per geval.¹⁸³ Deze maatregelen moeten worden genomen met het belang van het kind als eerste overweging.¹⁸⁴

II.5.5 Besluit

67. In tegenstelling tot het EVRM bevat het Handvest weldegelijk een uitdrukkelijk hoorrecht voor minderjarigen.¹⁸⁵ Echter, dit hoorrecht kan uitsluitend worden toegepast wanneer organen van de Unie of lidstaten het recht van de Unie ten uitvoer brengen.¹⁸⁶ Het Hof van Justitie van de EU stelt dat dit hoorrecht voor minderjarigen niet absoluut is en dat het geval per geval moet worden afgetoetst aan het belang van het kind.¹⁸⁷

¹⁷⁶ Art. 24, eerste lid Handvest.

¹⁷⁷ BUREAU VAN DE EU VOOR DE GRONDRECHTEN en RAAD VAN EUROPA, *Handboek over het Europese recht inzake de rechten van het kind*, Brussel, Publications Office, 2015, 41.

¹⁷⁸ HvJ-EU 22 december 2010, nr. C-491/10 PPU, J.A.A. Zarraga/S. Pelz, § 60.

¹⁷⁹ S. LEMBRECHTS, M. PUTTERS en K. VAN HOORDE, "Kinderen en rechters in gesprek in familiezaken van internationale kinderontvoering in België en Nederland", *TJK* 2018, afl. 3, (274) 277-278.

¹⁸⁰ Art. 42, tweede lid, a) Brussel II bis Verordening; zie T. KRUGER en F. MAOLI, "The Hague Conventions and EU Instruments in Private International Law" in W. SCHRAMA, M. FREEMAN, N. TAYLOR en M. BRUNING (eds.), *International Handbook on Child Participation in Family Law*, Cambridge, Intersentia, 2021, (69) 78-83.

¹⁸¹ HvJ-EU 22 december 2010, nr. C-491/10 PPU, J.A.A. Zarraga/S. Pelz, § 64.

¹⁸² HvJ-EU 22 december 2010, nr. C-491/10 PPU, J.A.A. Zarraga/S. Pelz, § 65.

¹⁸³ HvJ-EU 22 december 2010, nr. C-491/10 PPU, J.A.A. Zarraga/S. Pelz, § 66.

¹⁸⁴ HvJ-EU 22 december 2010, nr. C-491/10 PPU, J.A.A. Zarraga/S. Pelz, § 67.

¹⁸⁵ Art. 24, eerste lid Handvest.

¹⁸⁶ Art. 51, eerste lid Handvest.

¹⁸⁷ HvJ-EU 22 december 2010, nr. C-491/10 PPU, J.A.A. Zarraga/S. Pelz, §§ 60-67.

Deel III. De geschiedenis van het hoorrecht in België

III.1 Het hoorrecht voor de wetten van 2 februari en 30 juni 1994

68. Voordat het hoorrecht van minderjarigen werd verankerd in oud artikel 56bis van de Jeugdbeschermingswet en voor de invoering van oud artikel 931 derde tot zevende lid van het Gerechtelijk Wetboek, werd artikel 12 VRK door rechters toegepast om minderjarigen te horen.¹⁸⁸ Toen werd algemeen aangenomen dat artikel 12 VRK directe werking had.¹⁸⁹

III.2 Het hoorrecht na de wetten van 2 februari en 30 juni 1994

69. Na de inwerkingtreding van de twee wetten van 1994 en voor de invoering van de familie- en jeugdrechtbank door de wet van 30 juli 2013 bestond het hoorrecht uit twee systemen, verschillend naargelang het soort rechtbank waarvoor de procedure werd ingeleid.¹⁹⁰

III.2.1 Het hoorrecht volgens de Jeugdbeschermingswet

70. Het was de Jeugdbeschermingswet die de jeugdrechtbank invoerde.¹⁹¹ Deze rechtbank was bevoegd voor geschillen betreffende de verblijfsregeling, het ouderlijk gezag en het omgangsrecht.¹⁹² Het hoorrecht van minderjarigen voor de jeugdrechtbank werd ingevoerd door de wet van 2 februari 1994.¹⁹³ Deze wet kwam tot stand als reactie op de veroordeling door het EHRM in het arrest *Bouamar*¹⁹⁴ in een poging om de Belgische wetgeving in overeenstemming te brengen met het EVRM en het VRK.¹⁹⁵ Het hoorrecht van artikel 12 VRK kreeg hierdoor eindelijk een interne rechtsgrond, namelijk oud artikel 56bis Jeugdbeschermingswet.¹⁹⁶

¹⁸⁸ Gent (15^e k.) 13 april 1992, *RW* 1992-1993, 229, noot G. CAPPELAERE, E. VERHELLEN en F. SPIESSCHAERT; Gent 17 januari 1994, *RW* 1995-1996, 1356 (uittreksel), noot D. DELI; Rb. Luik (KG) 22 november 1991, *JLMB* 1992, 146, noot C. PANIER; Rb. Luik (KG) 30 juni 1993, *JLMB* 1993, 1282; Vred. Brussel (8^e k.) 26 oktober 1993, *T.Vred.* 1993, 373, noot F. GRANDHENRY; Vred. Marche-en-Famenne 9 januari 1994, *RRD* 1994, 214 (uittreksel).

¹⁸⁹ P. SENA EVE en S. ARNOEYTS, "Tien jaar Belgische rechtspraak inzake de aanwending van het IVRK", *supra* vn. 119, 141, nr. 256.

¹⁹⁰ P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen" in P. SENA EVE (ed.), *Handboek Familieprocesrecht*, Meche-len, Wolters Kluwer, 2^e uitg. 2020, (469) 469, nr. 760 (hierna afgekort: P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen").

¹⁹¹ Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, *BS* 15 april 1965, 4.014 (hierna afgekort: Jeugdbeschermingswet).

¹⁹² Oud art. 387bis oud BW; J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, *supra* vn. 18, 25, nr. 45.

¹⁹³ Art. 24 wet 2 februari 1994 tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, *BS* 17 september 1994, 23.629; zie P. VANSTEENKISTE en C. ELIAERTS, "De wet van 2 februari 1994 betreffende de jeugdbescherming: de moeizame geboorte van een nieuw jeugdrecht", *RW* 1994-1995, afl. 3, 209-221.

¹⁹⁴ EHRM 29 februari 1988, nr. 9106/80, *Bouamar/België*.

¹⁹⁵ J. PUT, *Handboek jeugdbeschermingsecht*, *supra* vn. 18, 38, nr. 71.

¹⁹⁶ Oud art. 56bis Jeugdbeschermingswet.

71. Oud artikel 56bis Jeugdbeschermingswet luidde als volgt:

“De jeugdrechtbank moet de persoon die minstens de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt, oproepen teneinde gehoord te worden in geschillen tussen personen aan wie het ouderlijk gezag over de betrokkene is toevertrouwd, wanneer punten worden behandeld die betrekking hebben op het gezag over zijn persoon, het beheer van zijn goederen, de uitoefening van het bezoekrecht op de aanwijzing van de in het artikel 34 bedoelde personen.”

72. Het hoorrecht werd in dit artikel opgevat als een oproepingsplicht, zonder enige mogelijkheid tot uitzondering.¹⁹⁷ Zelfs ingeval de minderjarige ernstig gehandicapt was, kon op deze plicht geen uitzondering gemaakt worden.¹⁹⁸ Wat, in tegenstelling tot het hoorrecht uit artikel 12 VRK, meteen opvalt, is dat oud artikel 56bis voorzag in een leeftijdsgrens. Er stond duidelijk dat kinderen vanaf twaalf jaar opgeroepen werden in deze civielrechtelijke procedures.¹⁹⁹ Kinderen van minder dan twaalf jaar konden onder deze regeling evenzeer opgeroepen worden, maar in dat geval was er geen sprake van een oproepingsplicht. Het hoorrecht voor kinderen onder de twaalf jaar stond vervat in het eerste lid van oud artikel 51 Jeugdbeschermingswet.²⁰⁰

III.2.1 Het hoorrecht volgens het Gerechtelijk Wetboek

73. Voor de vrederechter, de kortgedingrechter en de burgerlijke rechtbank was het de wet van 30 juni 1994 die een interne invulling gaf aan het hoorrecht.²⁰¹ Zo werd oud artikel 931, derde tot zevende lid ingevoegd in het Gerechtelijk Wetboek.²⁰²

74. Oud artikel 931, derde tot zevende lid Ger.W. luidde als volgt:

“Evenwel kan de minderjarige die over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt, in elk geding dat hem betreft, op zijn verzoek of bij beslissing van de rechter, worden gehoord door de rechter of door de persoon die deze aanwijst, onverminderd de wettelijke bepalingen betreffende zijn vrijwillige tussenkomst en zijn toestemming. De partijen zijn bij dit onderhoud niet aanwezig. Tegen de beslissing van de rechter kan geen hoger beroep worden ingesteld.

Wanneer de minderjarige het verzoek om gehoord te worden aan de rechter bij wie de zaak aanhangig is of aan de Procureur des Konings heeft gericht, kan het onderhoud slechts worden geweigerd bij een speciaal gemotiveerde beslissing, gegrond op het gegeven dat de minderjarige niet over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt. Tegen die beslissing kan geen hoger beroep worden ingesteld.

Wanneer de rechter beslist om de minderjarige te horen, kan laatstgenoemde weigeren gehoord te worden.

De minderjarige wordt alleen gehoord, behalve wanneer de rechter in het belang van de minderjarige beslist dat hij moet worden bijgestaan.

Het horen van de minderjarige heeft niet tot gevolg dat hij partij in het geding wordt. Het onderhoud geschiedt op een plaats die door de rechter geschikt wordt geacht. Van het

¹⁹⁷ S. HEIDEN, *Het hoorrecht: een "recht" voor minderjarigen?*, onuitg. masterproef Rechten VUB, 1998, 18; P. SENAËVE, "De rechtspleging voor de jeugdrechters in civielrechtelijke zaken", *CABG* 2009, afl. 4, 30, nr. 62.

¹⁹⁸ Jeugdrrb. Gent 14 december 1994, *EJ* 1995, 92, noot A. WYLLEMAN.

¹⁹⁹ Oud art. 56bis Jeugdbeschermingswet.

²⁰⁰ Oud art. 51, eerste lid Jeugdbeschermingswet.

²⁰¹ Wet van 30 juni 1994 houdende wijziging van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek en van de bepalingen betreffende de procedures van echtscheiding, *BS* 21 juli 1994, 19.110.

²⁰² Art. 1 wet van 30 juni 1994 houdende wijziging van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek en van de bepalingen betreffende de procedures van echtscheiding, *BS* 21 juli 1994, 19.110.

onderhoud wordt een proces-verbaal opgemaakt dat bij het dossier van de rechtspleging wordt gevoegd, zonder dat evenwel een afschrift ervan aan de partijen wordt bezorgd."

75. Het valt meteen op dat hier geen sprake is van een leeftijdsgrens. De afwezigheid daarvan ligt volgens het VN-Kinderrechtencomité in lijn met artikel 12 VRK (*supra* nr. 31).²⁰³ Daarentegen was er geen oproepingsplicht van de minderjarige. Dit kon tot gevolg hebben dat de rechter het niet opportuun achtte om de minderjarige te horen waardoor het hoorrecht een lege doos werd. Een voordeel was wel dat de minderjarige niet opgeroepen werd om gehoord te worden in 'onbelangrijke' zaken, waar het horen van de minderjarige geen enkele meerwaarde zou hebben. Ten slotte valt op dat er uitdrukkelijk gesteld werd dat er een proces-verbaal, en geen verslag, moest worden opgemaakt van het verhoor.²⁰⁴ In feite moest de minderjarige onder deze regeling zelf verzoeken om gehoord te worden.²⁰⁵

76. Dit artikel uit het Gerechtelijk Wetboek ligt mijns inziens niet in lijn met artikel 12 VRK. Ondanks het feit dat hier, evenals in artikel 12 VRK, brede begrippen werden gebruikt en er geen sprake was van een leeftijdsgrens, kan er niet gesproken worden over een wezenlijk hoorrecht van minderjarigen. Integendeel, volgens deze regeling leek het horen van de minderjarige eerder facultatief, aangezien de rechter het verzoek kon weigeren en hiertegen geen hoger beroep kon worden ingesteld.²⁰⁶

²⁰³ General Comment No. 12, § 21.

²⁰⁴ Zie over de oude regeling D. DELI, "Het hoorrecht van minderjarigen volgens het gewijzigde artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek", *TBBR* 1995, 183-197 en 269-277.

²⁰⁵ B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank" in I. BOONE en C. DECLERCK (eds.), *Actualia familierecht 2014-2015*, Brugge, Die Keure, 2015, (1) 30, nr. 45 (hierna afgekort: B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank").

²⁰⁶ Oud art. 931, vierde lid Ger.W.

III.3 Het hoorrecht van minderjarigen verankerd in de Grondwet in 2008

III.3.1 Het belang

77. Het feit dat het hoorrecht uit artikel 12 VRK verankerd werd in de interne wetgeving was al een hele vooruitgang ten aanzien van de regeling van voor de wetten van 1994 (*supra* nr. 68). Toch kwam het belang van het hoorrecht als grondrecht pas echt tot uiting op 22 december 2008, wanneer artikel 22bis werd herzien in de Grondwet.²⁰⁷ Deze grondwetswijziging vulde artikel 22bis Gw. aan met enkele essentiële basisbeginselen uit het VRK.²⁰⁸

78. Sindsdien luidt artikel 22bis, tweede lid Gw. als volgt:

"Elk kind heeft het recht zijn mening te uiten in alle aangelegenheden die het aangaan; met die mening wordt rekening gehouden in overeenstemming met zijn leeftijd en zijn onderscheidingsvermogen."

79. Aangezien artikel 22bis Gw. opgenomen staat in Titel II van de Grondwet, is het Grondwettelijk Hof bevoegd om bij wijze van prejudiciële beslissing uitspraak te doen over de schending van dit artikel door een wettelijke norm.²⁰⁹

III.3.2 De juridische doorwerking van artikel 22bis Grondwet

80. Het verankeren van deze kinderrechten in de Grondwet heeft geen invloed op de gecontesteerde doorwerking van het VRK zelf (*supra* nrs. 38-48).²¹⁰ Echter, aan een grondwetsartikel kan zelf directe werking worden toegekend.²¹¹ Zo had het oorspronkelijke artikel 22bis Gw., zoals ingevoegd op 23 maart 2000²¹², directe werking.²¹³ De directe werking van dat oud artikel kan evenwel niet zomaar worden doorgetrokken naar het herziene artikel.²¹⁴

III.3.2.1 Het subjectief criterium

81. Wanneer het subjectief criterium (*supra* nr. 18) van artikel 22bis Gw. wordt onderzocht, moet er worden vastgesteld dat de wetgever dit artikel geen directe werking wou toekennen bij de parlementaire voorbereiding.²¹⁵ Niettemin moet dit standpunt genuanceerd worden. Zo wordt door HERBOTS en PUT geargumenteed dat van grondwetsbepalingen mag worden verwacht dat ze weldegelijk directe werking toekomen in de interne rechtsorde.²¹⁶

²⁰⁷ Ingevoegd bij de grondwetsherziening van 22 december 2008, *BS* 29 december 2008.

²⁰⁸ K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 9.

²⁰⁹ Art. 26 bijzondere wet 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, *BS* 7 januari 1989, 315.

²¹⁰ K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 14.

²¹¹ *Ibid.*, 15.

²¹² Ingevoegd bij de grondwetsherziening van 23 maart 2000, *BS* 25 mei 2000.

²¹³ K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 15.

²¹⁴ *Ibid.*

²¹⁵ Herziening van artikel 22bis van de Grondwet, teneinde een lid toe te voegen betreffende de bescherming van aanvullende rechten van het kind, *Parl.St.* Senaat 2004-05, nr. 3-265/3, 9.

²¹⁶ K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 15.

III.3.2.2 Het objectief criterium en de beleidsvrijheid

82. Hierboven werd reeds besproken dat een bepaling voldoende nauwkeurig en volledig moet zijn om directe werking te bekomen (*supra* nr. 19). De rechten van artikel 22bis Gw. zijn verwoord middels brede begrippen en zijn niet voldoende nauwkeurig.²¹⁷ Zo bepaalt het grondwetsartikel bijvoorbeeld niet wat er bedoeld wordt met "*het belang van het kind*" of hoe het kind zijn mening kan uiten in de aangelegenheden die hem aangaan. De bewoording is niet nauwkeurig genoeg om te voldoen aan het objectief criterium.²¹⁸

83. Daarenboven is het bevorderlijk voor de directe werking wanneer de overheid een kleinere mate van beleidsruimte bezit (*supra* nr. 20).²¹⁹ Als deze redenering gevolgd wordt, kan moeilijk gesteld worden dat er directe werking toekomt aan artikel 22bis Gw., aangezien het vijfde lid uitdrukkelijk stelt dat deze bepaling gewaarborgd wordt door een wet.²²⁰ Kortom, artikel 22bis behelst brede begrippen die verdere uitwerking behoeven.

III.3.2.3 Het standstill-beginsel

84. Aan artikel 22bis Gw. komt *standstill-werking* toe.²²¹ De standstill-werking houdt in dat de overheid, vanaf de aanneming van een grondwetsartikel of verdrag, niet meer mag afdoen aan een bepaald niveau van bescherming van een grondrecht.²²² Door het hoorrecht in de grondwet op te nemen, moet de overheid dit recht dus waarborgen en beschermen.²²³ Het nalaten om uitvoering te geven aan het hoorrecht is strijdig met de Grondwet, aangezien het vijfde lid van artikel 22bis Gw. benadrukt dat de overheid verplicht is wetgevende maatregelen te nemen teneinde deze kinderrechten te beschermen.²²⁴

III.3.3 **Besluit**

85. Uit het feit dat de wetgever geen directe werking wou toekennen aan artikel 22bis en uit de bewoording van dit artikel, volgt de conclusie dat hieraan geen directe werking kan worden ontleend. Dit doet geen afbreuk aan de standstill-werking die het grondwetsartikel met zich meebrengt.

86. Ondanks het gebrek aan directe werking, bewijst de grondwettelijke verankering van het hoorrecht hoe belangrijk het participatierecht van minderjarigen werkelijk is. Sinds de invoering van het tweede lid van artikel 22bis is het hoorrecht niet zomaar een bepaling uit een verdrag of een artikel uit het Gerechtelijk Wetboek. Integendeel, het hoorrecht is waarlijk een grondrecht, met alle gevolgen van dien. Het is een uitdrukkelijke erkenning van de volwaardige maatschappelijke positie die het kind in de samenleving heeft.²²⁵

²¹⁷ Art. 22bis Gw.

²¹⁸ Vgl. art. 12 VRK.

²¹⁹ A. ALEN en W. PAS, "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *supra* vn. 39, 7, nr. 10.

²²⁰ Art. 22bis, vijfde lid Gw. "De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen deze rechten van het kind."

²²¹ K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 16.

²²² GwH 20 juni 2007, nr. 87/2007, overw. B.5.

²²³ K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 16.

²²⁴ Art. 22bis, vijfde lid Gw.; K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 16.

²²⁵ K. HERBOTS en J. PUT, "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, (9) 19.

III.4 Het hoorrecht sinds de invoering van de familie- en jeugdrechtbank in 2014

III.4.1 De totstandkoming

87. Op de regeling van het hoorrecht na de wetten van 2 februari en 30 juni 1994 kwam er kritiek door het feit dat er een bijzonder uiteenlopende regeling was voorzien, afhankelijk van de bevoegde rechtsinstantie.²²⁶ Volgens deze regeling konden er discriminatoire omstandigheden plaatsvinden naargelang de ouders voor de jeugdrechtbank of een andere rechtbank procedeerden.²²⁷

Tevens was de regeling waarlijk *schizofreen* voor rechters die in beide hoedanigheden kinderen hoorden.²²⁸ Zo, bijvoorbeeld, werd tijdens een echtscheidingsprocedure de omgang geregeld door de kortgedingrechter, waar de minderjarige volgens oud artikel 931, derde lid Ger.W. zelf de vraag moest stellen om gehoord te worden, wat de rechter vervolgens kon weigeren.²²⁹ Echter, wanneer de echtscheiding voltrokken was, werd de jeugdrechter bevoegd voor geschillen omtrent de omgang.²³⁰ Daaruit volgt dat de minderjarige opeens wel verplicht opgeroepen werd.²³¹

88. Door SENA EVE werd voorgesteld om de regeling van oud artikel 931, derde tot zevende lid Ger.W. te behouden en deze in te voeren voor de jeugdrechtbank.²³² Daarenboven kon hij zich niet vinden in de inhoud van de voorstellen van enkele senatoren omtrent de vernieuwing van het hoorrecht.²³³ In dat voorstel was er sprake van een *oproepingsplicht*, gekoppeld aan een leeftijdsgrens vanaf zeven jaar.²³⁴ Daarnaast werd er in een *verschijningsplicht* voorzien.²³⁵ Het wetsvoorstel stelde uitdrukkelijk dat de minderjarige verplicht was aan de oproeping van de rechter gevolg te geven.²³⁶ Er werd geen rekening gehouden met het feit dat de rechters al overbelast waren.²³⁷

²²⁶ M.A. MASSCHELEIN, "Het hoorrecht van de minderjarige bij familiale geschillen", *NWK* 2015, afl. 3-4, (21) 21, nr. 1.

²²⁷ P. SENA EVE, "Rechters die kinderen (moeten) horen", *T.Fam.* 2011, afl. 1, (2) 2.

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ Oud artt. 931, vierde lid en 1280 Ger.W

²³⁰ Oud art. 1280 Ger.W; oud art. 387bis, eerste lid oud BW.

²³¹ Oud art. 56bis Jeugdbeschermingswet.

²³² P. SENA EVE, "Rechters die kinderen (moeten) horen", *T.Fam.* 2011, afl. 1, (2) 2.

²³³ *Ibid.*, 2-3.

²³⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat BZ 2010, nr. 5-115/1, 5.

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ Art. 2, vierde lid wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat BZ 2010, nr. 5-115/1, 13.

²³⁷ P. SENA EVE, "Rechters die kinderen (moeten) horen", *T.Fam.* 2011, afl. 1, (2) 2.

III.4.2 De wet van 30 juli 2013

89. Het was de wet van 30 juli 2013 betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank die uiteindelijk artikel 931 Ger.W. zou wijzigen, artikel 56bis Jeugdbeschermingswet zou opheffen en artikelen 1004/1 en 1004/2 Ger.W. zou invoeren.²³⁸ Sindsdien wordt het hoorrecht van minderjarigen in familierechtelijke procedures geregeld door artikel 1004/1 Ger.W.

90. Dit artikel luidt als volgt:

“§ 1. Elke minderjarige heeft het recht gehoord te worden door een rechter in materies die hem aanbelangen aangaande de uitoefening van het ouderlijk gezag, de verblijfsregeling en het recht of [sic] het persoonlijk contact. Hij heeft het recht om te weigeren gehoord te worden.

§ 2. De minderjarige die jonger is dan twaalf jaar wordt gehoord op zijn verzoek, op verzoek van de partijen, van het openbaar ministerie of, ambtshalve van de rechter. De rechter kan, middels een door de omstandigheden van de zaak gemotiveerde beslissing, weigeren de minderjarige die jonger is dan twaalf jaar te horen, behalve wanneer dat verzoek van deze laatste of van het openbaar ministerie uitgaat. Tegen die beslissing van weigering kan geen rechtsmiddel worden aangewend.

§ 3. De minderjarige die twaalf jaar oud is, wordt door de rechter ingelicht over zijn recht om gehoord te worden overeenkomstig artikel 1004/2. Bij die informatie wordt een antwoordformulier gevoegd.

§ 4. Indien de minderjarige in de loop van de rechtspleging of in een vorige aanleg reeds is gehoord, zelfs voor een andere rechtbank, is de rechter niet verplicht op het verzoek in te gaan, indien er geen nieuw element is dat een verhoor rechtvaardigt.

§ 5. De rechter hoort de minderjarige op een plaats die hij geschikt acht. Tenzij de rechter hier bij een met redenen omklede beslissing van afwijkt, vindt het onderhoud plaats buiten de aanwezigheid van wie ook.

Het verslag van het onderhoud wordt bij het dossier van de rechtspleging gevoegd. Het geeft weer wat de minderjarige heeft gezegd. De minderjarige wordt geïnformeerd over het feit dat de partijen er kennis van kunnen nemen. De rechter informeert de minderjarige over de inhoud van het verslag en gaat na of het verslag de mening van de minderjarige verwoordt.

De minderjarige ondertekent het verslag niet. Indien de rechter tijdens het onderhoud vaststelt dat de minderjarige niet over het nodige onderscheidingsvermogen beschikt, maakt hij hiervan melding in het verslag.

§ 6. Het onderhoud met de minderjarige heeft niet tot gevolg dat hij partij in het geding wordt.

Aan de mening van de minderjarige wordt passend belang gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en maturiteit.”

²³⁸ Wet 30 juli 2013 betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank, BS 27 september 2013 (ed. 2), 68.429.

91. In dit nieuwe artikel werden enkele grote vernieuwingen doorgevoerd omtrent het hoorrecht. Zo ressorteert het hoorrecht sinds de invoering van artikel 1004/1 Ger.W. onder het hoofdstuk inzake het bewijs.²³⁹ In feite werd eerder de regeling van het hoorrecht uit oud artikel 56bis Jeugdbeschermingswet ingevoerd bij de familierechter, in plaats van de regeling van oud artikel 931 derde tot zevende lid Ger.W. in te voeren voor de jeugdrechtbank, zoals SENA EVE voorstelde (*supra* nr. 88).²⁴⁰

De eerste paragraaf bevat een verenging van het toepassingsgebied *ratione materiae*. In plaats van te beschikken over een hoorrecht in "elk geding dat hem betreft", beschikt de minderjarige nu enkel over een hoorrecht in drie welomschreven materies.²⁴¹ In tegenstelling tot het wetsvoorstel van 2010 is er gelukkig geen sprake van een verschijningsplicht.²⁴² Het feit dat de minderjarige, net zoals in de oude regeling, uitdrukkelijk het recht heeft om het hoorrecht te weigeren, stemt overeen met de interpretatie van artikel 12 VRK volgens het VN-Kinderrechtencomité (*supra* nr. 32).²⁴³

De tweede en derde paragrafen houden een van de grootste vernieuwingen in ten aanzien van de oude regeling van artikel 931, namelijk de invoering van een leeftijdsgrens.²⁴⁴ Zo bevat het artikel een verschillende regeling qua oproeping naargelang de minderjarige al dan niet twaalf jaar of ouder is.²⁴⁵ Enkel voor minderjarigen die minstens de leeftijd van twaalf jaar hebben bereikt is er een oproepingsplicht.²⁴⁶ Deze leeftijdsgrens stemt overeen met die van oud artikel 56bis Jeugdbeschermingswet.²⁴⁷

De vijfde paragraaf omvat, in tegenstelling tot de oude regeling, een meer uitgewerkte bepaling betreffende de modaliteiten van het gesprek zelf.²⁴⁸ De vereiste van het opstellen van een proces-verbaal wordt hier vervangen door een verslag.²⁴⁹ Sindsdien staat er uitdrukkelijk dat de minderjarige geïnformeerd wordt over de inhoud van dit verslag, al mag hij het verslag niet ondertekenen.²⁵⁰

De zesde paragraaf benadrukt de gevolgen van het horen en het feit dat de minderjarige geen partij wordt in het geding.²⁵¹ Het laatste lid van deze paragraaf, waar gesteld wordt dat aan de mening van de minderjarige een passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en maturiteit, komt quasi rechtstreeks uit artikel 12 VRK.²⁵²

²³⁹ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen" in I. BOONE en C. DECLERCK (eds.), *Actualia Familierecht: Co-ouderschap vandaag en morgen*, Brugge, Die Keure, 2017, (28) 37, nr. 22 (hierna afgekort: L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen").

²⁴⁰ P. SENA EVE, "Rechters die kinderen (moeten) horen", *T.Fam.* 2011, afl. 1, (2) 2.

²⁴¹ Art. 1004/1, § 1 Ger.W.

²⁴² Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat BZ 2010, nr. 5-115/1, 5.

²⁴³ Art. 1004/1, § 1 Ger.W.; General Comment No. 12, § 22.

²⁴⁴ Art. 1004/1, §§ 2-3 Ger.W.

²⁴⁵ Art. 1004/1, §§ 2-3 Ger.W.

²⁴⁶ Art. 1004/1; § 3 Ger.W.

²⁴⁷ Oud art. 56bis Jeugdbeschermingswet.

²⁴⁸ Vgl. oud artikel 931, zevende lid Ger.W.

²⁴⁹ Art. 1004/1, § 5 Ger.W.

²⁵⁰ Art. 1004/1, § 5 Ger.W.

²⁵¹ Art. 1004/1, § 6 Ger.W.; zie P. SENA EVE, "Aangaande de vrijwillige tussenkomst van de minderjarige in zaken van verblijfsregeling en aangaande de bijstand door een advocaat bij het horen" (noot onder Cass. 10 februari 2020), *T.Fam.* 2020, afl. 7, (199) 199-203.

²⁵² Art. 1004/1, § 6, tweede lid Ger.W.; Art. 12, eerste lid VRK.

Deel IV. De knelpunten omtrent het hoorrecht volgens de Belgische regeling

IV.1 Het toepassingsgebied *ratione materiae*

IV.1.1 Het toepassingsgebied *ratione materiae* volgens de wet

92. Artikel 1004/1, § 1 Ger.W. stelt dat iedere minderjarige het recht heeft om gehoord te worden in drie materies, namelijk de uitoefening van het ouderlijk gezag, de verblijfsregeling en het recht op het persoonlijk contact.²⁵³

IV.1.2 De verenging van het toepassingsgebied *ratione materiae*

93. De invoering van artikel 1004/1, § 1 Ger.W. betreft een verenging van het toepassingsgebied. In oud artikel 931, derde lid Ger.W. was er namelijk sprake van het hoorrecht "*in elk geding dat hem betreft*".²⁵⁴ Deze verenging gaat in tegen artikel 12 VRK, die stelt dat het kind het recht heeft om zijn mening te uiten in "*alle aangelegenheden die het kind betreffen*" en de interpretatie ervan door het VN-Kinderrechtencomité (*supra* nrs. 33 en 35).²⁵⁵

Tijdens de parlementaire voorbereidingen werd het toepassingsgebied van het wetsvoorstel dat later artikel 1004/1 Ger.W. zou worden, zonder reden ingekrompen.²⁵⁶ Het oorspronkelijke wetsvoorstel stelde namelijk dat de minderjarige gehoord kon worden "*in elk geschil dat hem betreft*".²⁵⁷ Later werd dit beperkt tot "*elke burgerlijke procedure betreffende de minderjarige*"²⁵⁸ en daarna tot "*de uitoefening van het ouderlijk gezag, de verblijfsregeling en het recht op persoonlijk contact*"²⁵⁹.

94. Aangezien artikel 1004/1, § 1 Ger.W. het toepassingsgebied van het hoorrecht verengde, heeft het kind geen recht om gehoord te worden in procedures die bijvoorbeeld uitsluitend handelen over de onderhoudsbijdrage of over de domiciliëring.²⁶⁰

²⁵³ Art. 1004/1, § 1 Ger.W.

²⁵⁴ Oud art. 931, derde lid Ger.W.

²⁵⁵ Art. 12, eerste lid VRK; General Comment No. 12, §§ 26-27 en 32.

²⁵⁶ Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-115/3, nr. 11; P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 493, nr. 814.

²⁵⁷ Art. 2, eerste en tweede lid wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat BZ 2010, nr. 5-115/1, 13.

²⁵⁸ Art. 174 wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Kamer 2010-2011, nr. 53-0682/001, 100.

²⁵⁹ Art. 1004/1, § 1 Ger.W.

²⁶⁰ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 37, nr. 22); P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 495, nr. 817. Nota bene er bestaat ook een lacune omtrent het hoorrecht van kinderen voor de vrederechter aangezien artikel 1004/1 Ger.W. enkel van toepassing is op de procedures voor de familierechter. Zie daarover S. TIMMERMANS, "Naar een optimalisering van het ouderlijk goederenbeheer", *T.Fam.* 2021, afl. 1, 6-15.

95. In een recent arrest van het Grondwettelijk Hof kwam daarnaast nog een lacune boven water omtrent het toepassingsgebied *ratione materiae*.²⁶¹ Hier werd door het hof van beroep te Gent de vraag gesteld of halfbroers of -zussen beroep kunnen doen op artikel 1004/1 Ger.W. om gehoord te worden in een procedure voor de familierechtbank omtrent de verblijfsregeling van hun minderjarige halfbroer of -zus.²⁶² Het hof van beroep was van mening dat het hoorrecht van artikel 1004/1 enkel toepassing vindt op de minderjarige waarop de procedure omtrent de verblijfsregeling betrekking heeft, en niet op haar halfzussen.²⁶³ Echter, het Grondwettelijk Hof oordeelde dat artikel 1004/1, § 1 weldegelijk een hoorrecht inhoudt voor de halfzussen, aangezien artikelen 375bis en 387septiesdecies oud BW een recht op persoonlijk contact inhoudt tussen halfbroers en -zussen.²⁶⁴ Daaruit volgt dat de verblijfsregeling van hun halfzus hen ook aanbelangt.²⁶⁵

Het hoorrecht moet met andere woorden van toepassing zijn op de minderjarige halfbroers of -zussen, zelfs als de procedure hun verblijfsregeling niet betreft, aangezien de verblijfsregeling van hun halfbroer of -zus een materie is die hen aanbelangt aangaande de uitoefening van de verblijfsregeling.²⁶⁶ Door dit arrest werd het toepassingsgebied *ratione materiae* uitgebreid om overeen te stemmen met artikel 22bis, tweede lid Gw.

IV.1.3 Besluit

96. Om de regeling van het hoorrecht van artikel 1004/1, § 1 Ger.W. in overeenstemming te brengen met artikel 12 VRK en artikel 22bis Gw., moet artikel 1004/1, § 1 worden aangepast zodat het kind zijn hoorrecht voor de familierechter kan uitoefenen in "*alle (burgerrechtelijke) procedures die hem aanbelangen*" in plaats van uitsluitend in de drie genoemde materies. Zo wordt de lacune omtrent het horen van minderjarigen in de procedures betreffende de domiciliëring en de onderhoudsbijdrage opgevuld.

IV.2 De leeftijdsgrens

IV.2.1 De situering in de wettelijke regeling

97. Volgens artikel 1004/1, §§ 2 en 3 Ger.W. wordt er in België een onderscheid gemaakt tussen kinderen onder de twaalf jaar enerzijds en kinderen van twaalf jaar of ouder anderzijds. De leeftijdsgrens heeft in België enkel betrekking op de oproeping.

Kinderen van twaalf jaar of ouder moeten systematisch ingelicht worden over hun hoorrecht.²⁶⁷ Kinderen die de volle leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt moeten hierover niet systematisch worden ingelicht.²⁶⁸ Desalniettemin hebben zowel kinderen onder twaalf jaar als deze van twaalf jaar of ouder het recht om gehoord te worden.²⁶⁹

²⁶¹ GwH 21 april 2022, nr. 58/2022.

²⁶² Gent 15 juli 2021, onuitg., aangehaald in GwH 21 april 2022, nr. 58/2022.

²⁶³ GwH 21 april 2022, nr. 58/2022, overw. B.8.

²⁶⁴ GwH 21 april 2022, nr. 58/2022, overw. B.13.1.

²⁶⁵ GwH 21 april 2022, nr. 58/2022, overw. B.11.1.

²⁶⁶ GwH 21 april 2022, nr. 58/2022, overw. B.13.2.

²⁶⁷ Art. 1004/1, § 3 Ger.W.

²⁶⁸ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

²⁶⁹ Art. 1004/1, § 1 Ger.W.

IV.2.2 De leeftijdsgrens als noodzakelijk kwaad

98. In *General Comment No. 12* stelde het VN-Kinderrechtencomité uitdrukkelijk dat artikel 12 VRK geen leeftijdsgrens stelt aan de uitoefening van het hoorrecht (*supra* nr. 31).²⁷⁰ Zo is het Comité van mening dat een wettelijke leeftijdsgrens het hoorrecht van kinderen beperkt.²⁷¹ Ook in de *slotbeschouwing* (*supra* nr. 22) van 2019 herinnert het Comité België eraan dat artikel 12 geen leeftijdsgrens oplegt.²⁷² Dit artikel stelt inderdaad dat de staten moeten verzekeren dat *ieder* kind dat in staat is zijn mening te vormen, het recht moet krijgen om die mening vrijelijk te uiten.²⁷³

Nochtans kan artikel 1004/1 Ger.W. voldoen aan die vereiste, zolang kinderen onder de twaalf jaar kennis hebben van hun hoorrecht. Het is namelijk zo dat ook kinderen onder de twaalf jaar volgens artikel 1004/1 Ger.W. het recht hebben om hun mening te geven. Dit kan op verzoek van het openbaar ministerie, de rechter, de partijen of het kind zelf. Enkel indien het verzoek uitgaat van de partijen kan de rechter het verzoek weigeren.²⁷⁴

99. Mits er sprake is van een oproepingsplicht, moet er juridisch-technisch wel gebruik worden gemaakt van een leeftijdsgrens.²⁷⁵ Aangezien volgens emeritus familierechter MAHIEU vrijwel ieder kind ingaat op dit verzoek, zou het schrappen van de leeftijdsgrens grote gevolgen hebben voor het rechtssysteem.²⁷⁶ Het oproepen van ieder kind, ongeacht de leeftijd, zou een buitensporige werklast met zich meebrengen.

Als alle kinderen, ongeacht de leeftijd, zouden worden opgeroepen, dan zouden ook kinderen van bijvoorbeeld vijf jaar (of jonger) opgeroepen worden, om daarna vast te stellen dat hij niet de nodige maturiteit heeft om gehoord te worden. Daarnaast bestaat er de kans dat zeer jonge kinderen een speelbal worden in de procedure tussen hun ouders, aangezien deze nodeloos betrokken worden in hun conflict.²⁷⁷ Bovendien stelt MAHIEU dat het horen van kinderen onder de twaalf jaar bijzonder delicaat is en dat dit het best vermeden dient te worden.²⁷⁸ Deze argumentatie ligt bovendien in lijn met de rechtspraak van het EHRM die stelt dat sommige kinderen te jong zijn om gehoord te worden (*supra* nr. 56).²⁷⁹

²⁷⁰ General Comment No. 12, § 21.

²⁷¹ *Ibid.*

²⁷² KINDERRECHTENCOMITÉ, *Slotbeschouwing over het gecombineerde vijfde en zesde periodieke verslag van België*, 28 februari 2019, *UN Doc. CRC/C/BEL/CO/5-6*, § 19.

²⁷³ Art. 12, tweede lid VRK.

²⁷⁴ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

²⁷⁵ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 476, nr. 776.

²⁷⁶ J. MAHIEU, "Laat me nu toch niet alleen" (Johan Verminnen). Ervaringen en bedenkingen van een familierechter", *TORB* 2017-18, afl. 4-5, (277) 281.

²⁷⁷ Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Kamer 2010-2011, nr. 53-0682/015, 101-102; B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", *supra* vn. 205, 32, nr. 45.

²⁷⁸ J. MAHIEU, "Laat me nu toch niet alleen" (Johan Verminnen). Ervaringen en bedenkingen van een familierechter", *TORB* 2017-18, afl. 4-5, (277) 281.

²⁷⁹ *Supra* vn. 155.

100. Indien de wet niet in een oproepingsplicht zou voorzien, dan zou de leeftijdsgrens inderdaad overbodig zijn. In dat geval zou de wet kunnen stellen dat ieder kind het recht heeft om gehoord te worden op eigen verzoek, op verzoek van de partijen, van het openbaar ministerie of, ambtshalve van de rechter. Het nadeel zou hier zijn dat de kans bestaat dat jongeren boven de twaalf jaar geen weet hebben van hun hoorrecht en dat ook de rechter geen gesprek verzoekt. Dan zouden deze kinderen niet gehoord worden, terwijl ze wel doorslaggevende informatie kunnen bieden omtrent hun situatie.

101. Het is beter om de leeftijdsgrens te behouden en het hoorrecht te beschermen door de kinderen vanaf de basisschool te onderricht te geven over kinderrechten. Als kinderen jonger dan twaalf jaar weet hebben van hun recht om gehoord te worden, dan is de kans groter dat ze dit tijdens een procedure voor de familierechtbank zelf gaan verzoeken.²⁸⁰ Daarnaast toont onderzoek aan dat kinderen nog vele andere voordelen ondervinden van een kwalitatieve kinderrechteneducatie.²⁸¹

102. Verder moet er aandacht worden besteed aan het faciliteren van het hoorrecht van deze jongere kinderen, zodat deze kinderen hun hoorrecht effectiever kunnen uitoefenen. Zo zouden familierechters in hun opleiding (*infra* nr. 143 e.v.) ook onderricht moeten krijgen dat specifiek gericht is op het horen van kinderen onder de twaalf jaar.

IV.2.3 Besluit

103. Volgens artikel 1004/1 Ger.W. hebben ook kinderen onder de twaalf jaar het recht om gehoord te worden. Zo ligt de leeftijdsgrens weldegelijk in lijn met artikel 12 VRK, aangezien er geen afbreuk wordt gedaan aan het hoorrecht van kinderen jonger dan twaalf jaar. Indien er gewerkt wordt met een oproepingsplicht, is het beter dat er gebruik gemaakt wordt van een leeftijdsgrens om te voorkomen dat zeer jonge kinderen systematisch betrokken zouden worden in procedures die ze wellicht nauwelijks begrijpen. Het weigeren om zeer jonge kinderen te horen is bovendien in overeenstemming met de rechtspraak van het EHRM.²⁸²

104. Het knelpunt ligt mijns inziens niet in het bestaan van de leeftijdsgrens zelf, maar in de kinderrechteneducatie van scholieren en in de opleiding van de familierechters. Indien kinderen op de schoolbank (meer) lessen zouden krijgen over hun kinderrechten, dan zullen ze zelf meer geneigd zijn om op te komen voor die rechten.²⁸³ Daarnaast moet er werk gemaakt worden van een specifieke opleiding omtrent het horen van kinderen onder de twaalf jaar die de familierechters desgevallend verplicht moeten volgen.

Deze focus op educatie van zowel kind als rechter zou mijns inziens een positievere impact hebben op het hoorrecht van minderjarigen dan het systematisch oproepen van alle kinderen. Deze leeftijdsgrens is een noodzakelijk kwaad om de lasten van het hoorrecht in overeenstemming te brengen met de lusten ervan.

²⁸⁰ Zie KINDERRECHTENCOALITIE, *Kinderrechteneducatie in het onderwijs*, 2014, www.kinderrechtencoalitie.be/wp-content/uploads/2018/12/2014-standpunt-kinderrechteneducatie-in-het-onderwijs.pdf.

²⁸¹ UNICEF, *Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools*, Genève, UNICEF Private Fundraising and Partnerships Division, 2014, 37.

²⁸² *Supra* vn. 155.

²⁸³ KINDERRECHTENCOALITIE, *Kinderrechteneducatie in het onderwijs*, 2014, www.kinderrechtencoalitie.be/wp-content/uploads/2018/12/2014-standpunt-kinderrechteneducatie-in-het-onderwijs.pdf, 3.

IV.3 De oproeping

IV.3.1 De oproeping van minderjarigen van twaalf jaar of ouder

IV.3.1.1 De inhoud van het informatieformulier

105. Kinderen die twaalf jaar of ouder zijn moeten van de griffie een informatie- ofwel oproepingsformulier²⁸⁴ toegestuurd krijgen waarin ze te kennen kunnen geven of ze al dan niet gehoord willen worden.²⁸⁵ Het informatieformulier dient per post opgestuurd te worden ofwel naar het adres van elk van de ouders, ofwel naar het adres waar het kind verblijft indien het geplaatst is, ofwel naar de woonplaats van het kind indien het niet gedomicilieerd is bij een van zijn ouders.²⁸⁶ Indien er meerdere kinderen van twaalf jaar of ouder in een gezin zijn, dan krijgt ieder van die kinderen een afzonderlijke brief.²⁸⁷

Het informatieformulier vermeldt volgens artikel 1004/2 Ger.W. de manier waarop het horen plaatsvindt en de manier waarop de minderjarige het gesprek kan aanvaarden of weigeren.²⁸⁸ Daarnaast verwoordt het formulier dat er een verslag opgemaakt wordt van het gesprek en dat de partijen hier kennis van kunnen nemen.²⁸⁹ Ten slotte verkondigt het formulier dat de rechter niet gebonden is door hetgeen de minderjarige vertelt.²⁹⁰ Artikel 1004/2 stelt dat er bij Koninklijk Besluit een model wordt vastgesteld van dit formulier.²⁹¹

IV.3.1.2 De verschillende modellen van het informatieformulier

106. De recentste modellen van het informatieformulier dateren van 28 april 2017.²⁹² Dat KB bevat drie modellen.²⁹³ In de modellen van bijlage 1 en 2 wordt op overzichtelijke wijze weergegeven wat zo'n gesprek allemaal inhoudt.²⁹⁴ De bewoording van deze modellen is geruststellend en eenvoudig. Zo wordt er bijvoorbeeld naar het verhoor verwezen als een 'gesprek'.²⁹⁵ De minderjarige wordt duidelijk gemaakt dat hij geen partij moet kiezen voor een van zijn ouders en dat de rechter belang hecht aan zijn wil.²⁹⁶

Het is vermeldenswaardig dat jongeren zelf werden betrokken bij het opstellen van deze modellen. Zo werd de feedback van 22 Vlaamse jongeren gebruikt door het

²⁸⁴ Oproepingsformulier is een andere benaming voor informatieformulier, het gaat om hetzelfde document.

²⁸⁵ Art. 1004/1, § 3 Ger.W.

²⁸⁶ Art. 1004/2, vierde lid Ger.W.

²⁸⁷ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW - Mama en papa, of mama, papa en kind?" in I. BOONE, J. PUT, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *Liber amicorum Patrick Senaeve*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (235) 240, nr. 9 (hierna afgekort: C. VAN ROY, "Artikel 374 BW").

²⁸⁸ Art. 1004/2, tweede lid Ger.W.

²⁸⁹ Art. 1004/2, tweede lid Ger.W.

²⁹⁰ Art. 1004/2, derde lid Ger.W.

²⁹¹ Art. 1004/2, eerste lid Ger.W.

²⁹² KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier bedoeld in artikel 1004/2 van het Gerechtelijk Wetboek, BS 22 mei 2017, 58.613 (hierna afgekort: KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.)

²⁹³ KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

²⁹⁴ Bijlagen 1 en 2 KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier; niet te verwarren met de Addenda van deze masterproef, nl. *Addenda I* en *II*.

²⁹⁵ Bijlage 1 KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

²⁹⁶ KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

Kinderrechtencommissariaat (*supra* nr. 25).²⁹⁷ De minderjarigen participeerden dus bij het opstellen van informatieformulieren om jongeren te laten participeren voor de familie-rechtbank.

107. Aangezien het KB slechts modellen van informatieformulieren bevat, zijn de rechtbanken vrij om een eigen formulier op te stellen.²⁹⁸ Na het onderzoeken van acht model-formulieren, blijkt dat het merendeel van de bevraagde rechtbanken de modellen uit het KB gebruikt.²⁹⁹ Van alle onderzochte informatieformulieren wijkt alleen het formulier van de afdeling Gent af van het KB, terwijl het informatieformulier van de afdeling Antwerpen gelijk loopt met de inhoud van het KB en de zes andere onderzochte formulieren, behoudens het feit dat er voorzien wordt in bijkomende informatie voor het kind (*infra* Addenda I en II).³⁰⁰

108. In het model van bijlage 1 wordt meteen een concrete datum vermeld zodat het kind weet wanneer het gesprek zal plaatsvinden, de zogenaamde *convocatiedatum*.³⁰¹ Onderaan het formulier bevindt zich een invulstrookje waar het kind kan aankruisen of hij al dan niet ingaat op het verzoek om gehoord te worden. Tegenwoordig kan dit bovendien via e-mail, wat voor een kind eenvoudiger kan zijn dan via briefpost. Al is rechter DE METS van oordeel dat justitie ook bereikbaar zou moeten zijn via apps zoals *Messenger* of *Whats-app*.³⁰²

109. In het model van bijlage 2 wordt daarentegen nog geen convocatiedatum vermeld.³⁰³ Dit is dezelfde regeling als het oorspronkelijke modelformulier uit het KB van 23 augustus 2014.³⁰⁴ Hier zal de minderjarige eerst in het invulstrookje moeten aangeven of hij al dan niet gehoord wil worden, vooraleer er een tweede brief volgt die dan de datum meedeelt.³⁰⁵ Ook voor de invoering van de familierechtbank in 2014 werd onmiddellijk een concrete datum meegegeven in het oproepingsformulier.³⁰⁶ Echter, onder de oude regeling kwam het voor dat de agenda volstond met hoorsessies, terwijl er nauwelijks kinderen kwamen opdagen.³⁰⁷

110. Het feit dat de keuzemogelijkheid bestaat om de convocatiedatum al dan niet mee te geven, is positief. Zo kan de griffie beslissen welke regeling voor hen het best werkt. Het nadeel is wel dat, indien het informatieformulier nog geen concrete datum bevat, de procedure omslachtiger wordt aangezien de minderjarige eerst moet aangeven of hij al

²⁹⁷ K. GEENS, *Informatie op maat bij oproeping minderjarige in rechtszaak*, 2017, www.jubel.be/informatie-op-maat-bij-oproeping-minderjarigen-rechtszaak/.

²⁹⁸ Art. 1004/2 Ger.W.

²⁹⁹ Voor deze scriptie werden de informatieformulieren bemachtigd en ingekeken van de familierechtbanken van Aarlen, Antwerpen, Dendermonde, Gent, Leuven, Marche-en-Famenne, Neufchâteau en Nijvel.

³⁰⁰ FAMRB. AFDELING ANTWERPEN, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum I; de eerste vier pagina's van het informatieformulier van Antwerpen zijn exact dezelfde als die van de overige zes onderzochte informatieformulieren, daarom werd de keuze gemaakt om dit formulier in de addendum van de masterproef te plaatsen; FAMRB. AFDELING GENT, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum II.

³⁰¹ Bijlage 1 KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

³⁰² J. DE METS, "Kinderen worden gehoord, maar wordt er ook geluisterd?", *Juristenkrant* 2018, afl. 379, 10.

³⁰³ Bijlage 2 KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

³⁰⁴ KB 23 augustus 2014 tot vaststelling van het model van informatieformulier bedoeld in artikel 1004/2 van het Gerechtelijk Wetboek, *BS* 29 augustus 2014, 64.852.

³⁰⁵ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 240, nr. 10.

³⁰⁶ *Ibid.*

³⁰⁷ *Ibid.*

dan niet gehoord wil worden, om pas daarna het tijdstip meegedeeld te krijgen.³⁰⁸ Het merendeel van de familierechtbanken alsook de Orde van Vlaamse Balies prefereert dan ook het systeem uit bijlage 1, waar de datum onmiddellijk meegegeven wordt.³⁰⁹ Uit een bevraging van verschillende familierechters blijkt inderdaad dat meer dan de helft van de bevragden kiest voor het model met convocatiedatum.³¹⁰

111. In bijlage 3 van het KB wordt er doormiddel van een brief aan de ouders of opvoedingsverantwoordelijke uitleg gegeven omtrent het verzoek en het hoorrecht van hun kinderen. Deze brief benadrukt tevens de neutraliteit van de rechter.³¹¹

112. In het modelformulier van het KB van 28 april 2017 krijgt de minderjarige een termijn van acht dagen om het invulstrookje naar het (e-mail)adres van de griffie te sturen.³¹² In tegenstelling tot dat modelformulier, staat er in de wet zelf geen termijn vermeld waarbinnen de minderjarige het antwoordformulier terug moet sturen.³¹³ Als de minderjarige pas antwoordt nadat de zaak gepleit is, zal de rechter niet meer kunnen ingaan op de wens om gehoord te worden.³¹⁴

113. Ten slotte is het mogelijk dat de minderjarige meekomt naar de (inleidings)zitting en daar door de familierechter gehoord wordt.³¹⁵ Dan hoeft er geen informatieformulier verstuurd te worden.³¹⁶ Dit is betreuenswaardig aangezien het oproepingsformulier informatie geeft over de modaliteiten en de bedoeling van het gesprek met de rechter. Om die reden zou het kind ook in dit geval een informatieformulier moeten krijgen.

IV.3.1.4 De oproeping van minderjarige halfbroers- of zussen

114. Artikel 1004/1 Ger.W. moet worden geïnterpreteerd in de zin dat ook halfbroers of -zussen het recht hebben om gehoord te worden in procedures betreffende de verblijfsregeling van hun halfbroer of -zus (*supra* nr. 95).³¹⁷ Immers, deze procedure kan rechtstreeks raken aan hun rechten op persoonlijk contact.³¹⁸ Daaruit volgt dat deze halfbroers of -zussen systematisch moeten worden ingelicht over hun hoorrecht. Deze minderjarigen moeten met anderen woorden een informatieformulier toegestuurd krijgen indien ze twaalf jaar of ouder zijn. De vraag is nu of dit in de praktijk ook daadwerkelijk gaat gebeuren.³¹⁹

³⁰⁸ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 240, nr. 10.

³⁰⁹ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 43, nr. 32; zie ORDE VAN VLAAMSE BALIES, *Standpunt: Hoorrecht minderjarigen bij de familierechtbank*, 2014, www.advocaat.be/nieuws/standpunten/2014/standpunt-hoorrecht-minderjarigen, 1.

³¹⁰ C. DECLERCK, GEZINSBOND, KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT en ORDE VAN VLAAMSE BALIES, *Het hoorrecht van het kind voor de Nederlandstalige familierechter: bevraging familierechters*, 2022, www.kinderrechten.be/sites/default/files/2022-05/Rapport_Bevraging_Familierechters.pdf, 19 en 68 (hierna afgekort: C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*).

³¹¹ Bijlage 3 KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

³¹² KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

³¹³ Artt. 1004/1 en 1004/2 Ger.W.; KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

³¹⁴ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 479, nr. 781.

³¹⁵ *Ibid.*, 480, nr. 783.

³¹⁶ *Ibid.*

³¹⁷ GwH 21 april 2022, nr. 58/2022, overw. B.13.1.

³¹⁸ Artt. 375bis en 387septiesdecies oud BW; GwH 21 april 2022, nr. 58/2022, overw. B.11.1.

³¹⁹ R. VASSEUR, "Grondwettelijk Hof bevestigt hoorrecht halfbroers en -zussen", *Juristenkrant* 2022, afl. 449, 7.

IV.3.2 De oproeping van minderjarigen onder de twaalf jaar

115. Minderjarigen die de volle leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt, moeten niet systematisch worden ingelicht over hun hoorrecht. Aangezien iedere minderjarige het recht heeft om gehoord te worden, bestaat er voor deze groep een andere regeling. De minderjarige die jonger is dan twaalf zal gehoord worden op eigen verzoek, op verzoek van de partijen, van het openbaar ministerie of ambtshalve door de rechter.³²⁰ Indien de rechter beslist het kind onder de twaalf jaar te horen, wordt er meestal toch een informatieformulier gestuurd.³²¹ Dit informatieformulier is mijns inziens onontbeerlijk om de minderjarige te informeren over de modaliteiten en de bedoeling van het gesprek.

IV.3.2.1 Het verzoek door een van de partijen

116. De partijen kunnen verzoeken dat de rechter de minderjarige hoort.³²² Zij moeten dit verzoek niet gezamenlijk indienen.³²³ Echter, de rechter kan steeds weigeren de minderjarige te horen indien het verzoek uitgaat van de partijen, zolang deze beslissing gemotiveerd wordt door de omstandigheden van de zaak.³²⁴ Tegen deze beslissing kan geen rechtsmiddel worden aangewend.³²⁵ Er is met andere woorden geen mogelijkheid tot hoger beroep.

117. Uit onderzoek blijkt dat minder dan dertien procent van de bevroegde familierechters 'steeds' ingaat op het verzoek van een van de partijen om een kind van jonger dan twaalf jaar te horen.³²⁶ Daarnaast gaat het merendeel van de bevroegde familierechters 'soms' in op dat verzoek.³²⁷ Die beslissing hangt af van enkele criteria zoals: de opvatting van de familierechter, de meerwaarde van het horen in het geschil, de leeftijd van het kind en het beïnvloedingsrisico van de ouders.³²⁸ Slechts vier procent van de familierechters geeft aan 'nooit' in te gaan op het verzoek van de ouders.³²⁹

IV.3.2.2 Het verzoek uitgaande van het OM of van de minderjarige zelf

118. Indien het verzoek uitgaat van de minderjarige zelf of van het openbaar ministerie, dan moet de rechter de minderjarige oproepen om gehoord te worden.³³⁰ Uit de bevraging blijkt dat slechts een kwart van de bevroegde familierechters 'altijd' ingaat op het verzoek van het kind jonger dan twaalf jaar.³³¹ Het merendeel van de bevroegde familierechters geeft aan 'soms' in te gaan op dit verzoek.³³² Voornamelijk worden de leeftijd en maturiteit in aanmerking genomen om dit verzoek te beoordelen.³³³

³²⁰ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

³²¹ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 20 en 69.

³²² Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

³²³ B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", supra vn. 205, 32, nr. 45.

³²⁴ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

³²⁵ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

³²⁶ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 9-10 en 62.

³²⁷ *Ibid.*

³²⁸ *Ibid.*, 8-9 en 62.

³²⁹ *Ibid.*, 9-10 en 62.

³³⁰ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

³³¹ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 7 en 61.

³³² *Ibid.*, 7 en 61.

³³³ *Ibid.*, 5-7 en 61.

119. De minderjarige die verzoekt om gehoord te worden moet evenwel kennis hebben van zijn hoorrecht.³³⁴ Sinds de invoering van de familierechtbank is er door *tZitemzo* al werk gemaakt van folders en brochures waarin op kindermaat wordt uitgelegd hoe kinderen de rechter kunnen verzoeken om gehoord te worden.³³⁵ Voor kinderen van zes tot twaalf jaar wordt er zelfs voorzien in een specifieke brochure.³³⁶ De recentste versie bevat onder andere een voorbeeldbrief gericht aan de rechter, wat de participatie van minderjarigen enkel ten goede kan komen.³³⁷ Daarnaast moet er blijvend ingezet worden op een kwalitatieve kinderrechteneducatie (*supra* nr. 101).

IV.3.2.3 De weigering in het belang van het kind

120. Indien het verzoek uitgaat van de minderjarige zelf, kan de rechter volgens artikel 1004/1, § 2 Ger.W. niet weigeren de minderjarige onder de twaalf jaar te horen, zelfs niet indien de rechter van oordeel is dat de minderjarige geenszins over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt.³³⁸ Nochtans is het niet ondenkbaar dat een jong kind een handgeschreven brief neerlegt aan de rechter met een verzoek om gehoord te worden, terwijl deze brief feitelijk door een van de ouders gedictieerd is.³³⁹

Indien de minderjarige erg jong is, kan de rechter het verzoek beter weigeren in het belang van het kind, aangezien dat van openbare orde is.³⁴⁰ Zo kan de rechter toch beletten dat het kind een speelbal zou worden in de procedure.³⁴¹ Aangezien het VRK stelt dat het belang van het kind altijd de eerste overweging moet vormen³⁴², ligt het weigeren van het hoorrecht om misbruik te voorkomen, weldegelijk in lijn met het VRK. Dit rijmt tevens met de rechtspraak van het EHRM.³⁴³ Uit onderzoek van de Universiteit van Utrecht blijkt dat het EHRM het redelijk acht dat kinderen jonger dan zes jaar, vanwege hun jonge leeftijd, niet gehoord worden (*supra* nr. 56).³⁴⁴ Echter, wettelijk gezien zou hiertegen hoger beroep kunnen worden aangetekend, aangezien het verzoek uitgaat van de minderjarige zelf (*infra* nr. 126 e.v.).³⁴⁵

121. De wet verplicht niet om de weigeringsbeslissing terug te koppelen naar het kind. Bijna drie vierde van de bevroegde familierechters geeft aan dit niet te doen.³⁴⁶ Toch zou het, in het licht van de informatieverplichting van het VRK, bevorderlijk zijn om deze terugkoppeling naar het kind te verplichten.³⁴⁷ Dit gebeurt het best via e-mail of brief, zodat de afstand tussen het kind en de procedure bewaard blijft.

³³⁴ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 46, nr. 38.

³³⁵ *tZitemzo* is een organisatie die kinderen, jongeren en volwassenen informeert over kinderrechten.

³³⁶ TZITEMZO-KIDS, *Als je gehoord wordt door de rechter*, Brussel, Karin Maes, 2021.

³³⁷ *Ibid.*, 3.

³³⁸ B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", *supra* vn. 205, 32, nr. 45.

³³⁹ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 46, nr. 38.

³⁴⁰ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 241, nr. 11.

³⁴¹ B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", *supra* vn. 205, 32, nr. 45.

³⁴² Art. 3 VRK.

³⁴³ EHRM 8 juli 2003, nr. 31871/96, Sahin/Duitsland, §§ 73-75; A. Daly, "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the ECHR", *supra* vn. 141, 448.

³⁴⁴ *Supra* vn. 155.

³⁴⁵ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

³⁴⁶ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 12-14 en 63-64.

³⁴⁷ Art. 13, eerste lid VRK; zie General Comment No. 12, § 82.

IV.3.3 De gemeenschappelijke knelpunten omtrent de oproeping

IV.3.3.1 De weigering wegens het ontbreken van een nieuw element

122. De rechter kan, ongeacht wie het gesprek verzocht en ongeacht de leeftijd, weigeren om in te gaan op het verzoek indien de minderjarige in de loop van de rechtspleging of in een vorige aanleg reeds gehoord werd en er geen nieuw element aanwezig is dat een bijkomend gesprek rechtvaardigt.³⁴⁸

Echter, er kunnen hierdoor absurde situaties geschieden. Volgens de wet zou de minderjarige die twaalf jaar of ouder is, desgevallend systematisch een informatieformulier toegestuurd moeten krijgen waarin hij aangeeft gehoord te willen worden, om dan tevergeefs te vernemen dat de rechter weigert hem te horen omdat er in vorige aanleg reeds een gesprek heeft plaatsgevonden.³⁴⁹ Het zou duidelijker zijn moest de wet stellen dat, ingeval er geen nieuw element voorhanden is, de minderjarige boven de twaalf jaar niet systematisch het informatieformulier toegestuurd krijgt indien de rechtspleging in hoger beroep wordt voortgezet.³⁵⁰

123. De minderjarige moet wel nog steeds zelf kunnen verzoeken om gehoord te worden, ook in hoger beroep, want het is mogelijk dat de minderjarige tijdens dit gesprek zelf een nieuw element aanbrengt. Om die reden zou de rechter in dit geval niet mogen weigeren om de minderjarige te horen als die op eigen verzoek gehoord wil worden.

124. In het exceptionele geval dat de minderjarige sinds de eerste aanleg de volle leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt en in die aanleg nog niet gehoord werd, moet de familierechtbank van het hof van beroep die minderjarige alsnog uitnodigen voor een gesprek.³⁵¹

125. Ingeval de zaak aanhangig wordt gemaakt op grond van blijvende saisine³⁵² bedoeld in artikel 1253ter/7 Ger.W., moet de griffie de minderjarige van twaalf jaar of ouder in elk geval opnieuw uitnodigen om gehoord te worden.³⁵³ De reden hiervoor is dat artikel 1253ter/7, § 1 Ger.W. stelt dat enkel in geval van nieuwe elementen dezelfde zaak wederom voor de familierechtbank gebracht kan worden.³⁵⁴

Of de familierechtbank daarna al dan niet de appreciatiebevoegdheid heeft om het verzoek van de minderjarige om nogmaals gehoord te worden, te weigeren, is niet geheel duidelijk. SENAËVE stelt dat dit verzoek inderdaad geweigerd kan worden indien de rechtbank van oordeel is dat er geen nieuw element voorhanden ligt om een bijkomend gesprek te rechtvaardigen.³⁵⁵ Familierechter DRESER stelt daarentegen dat de rechter deze bevoegdheid

³⁴⁸ Art. 1004/1, § 4 Ger.W.

³⁴⁹ D. PIRE, "La loi du 30 juillet 2013 portant création d'un tribunal de la famille et de la jeunesse", *Act.dr.fam.* 2013, afl. 9, (170) 192, nr. 102.

³⁵⁰ K. DEVOLDER en P. Taelman, "De familie- en jeugdrechtsbank: Analyse van de wet van 30 juli 2013" in B. ALLERMEERSCH, P. Taelman, P. VAN ORSHOVEN en B. VANLERBERGHE (eds.), *Nieuwe Justitie*, Antwerpen, Intersentia, 2014, (81) 130, nr. 78.

³⁵¹ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 485, nr. 797.

³⁵² Zie daaromtrent P. SENAËVE, "De blijvende saisine van de familierechtbank" in P. SENAËVE (ed.), *Handboek Familieprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2^e uitg. 2020, 301-340.

³⁵³ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 45, nr. 35; P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 486, nr. 801.

³⁵⁴ Art. 1253ter/7, § 1 Ger.W.

³⁵⁵ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 486, nr. 800.

niet heeft, aangezien hij niet kan oordelen over het bestaan van een nieuw element zonder de minderjarige eerst te horen.³⁵⁶

Mijns inziens lijkt het logisch dat de minderjarige, in dit geval van blijvende saisine, nogmaals gehoord wordt, aangezien er hoe dan ook sprake moet zijn van een nieuw element om deze zaak wederom voor de familierechtbank te brengen.³⁵⁷ Indien de minderjarige in dit geval zelf verzoekt om gehoord te worden, kan toch aangenomen worden dat hij daarvoor zijn redenen heeft.

IV.3.3.2 Het instellen van hoger beroep tegen de weigeringsbeslissing

126. Over de vraag of de minderjarige hoger beroep kan instellen tegen de weigeringsbeslissing van zijn verzoek om gehoord te worden, bestaat geen eensgezindheid.³⁵⁸ SENAEVE stelt dat de minderjarige weldegelijk hoger beroep kan instellen tegen deze weigeringsbeslissing, niettegenstaande dat deze minderjarige geen partij is in het geschil.³⁵⁹ Zo wordt gesteld dat deze weigering een onwettige beslissing is uitgaande van de rechter, waartegen verhaal mogelijk moet zijn.³⁶⁰ Dit betreft dan een incidenteel hoger beroep binnen de procedure, uitgaande van de minderjarige, dat procesrechtelijk los staat van de bodemprocedure.³⁶¹ Ook het VN-Kinderrechtencomité stelt dat er een mogelijkheid moet zijn tot hoger beroep.³⁶² VANLERBERGHE daarentegen stelt dat de minderjarige manifest geen hoger beroep kan instellen tegen de weigeringsbeslissing daar deze geen partij is in het geding.³⁶³

127. Hoe dan ook is het mogelijk dat de partijen hoger beroep instellen tegen de weigering van het verzoek uitgaande van de minderjarige. Uit een analyse van de bewoording van de wettekst volgt dat artikel 1004/1, § 2 Ger.W. enkel stelt dat geen rechtsmiddel kan worden aangewend tegen de weigeringsbeslissing van het verzoek uitgaande van een van de partijen. Er staat niet dat tegen *de* beslissing van weigering geen rechtsmiddel kan worden aangewend, neen, er werd gekozen voor de bewoording *die* beslissing, hetgeen dus refereert naar de voorgaande zin.³⁶⁴ Er kan *a contrario* worden afgeleid dat tegen de weigeringsbeslissing van het verzoek uitgaande van de minderjarige zelf, wel hoger beroep kan worden aangetekend.

128. Wanneer de minderjarige zelf hoger beroep aantekent tegen de weigeringsbeslissing van zijn verzoek, geldt de regeling van artikel 1050, tweede lid Ger.W. niet.³⁶⁵ Dit volgt uit het feit dat de minderjarige in geen geval hoger beroep kan instellen tegen het eindvonnis.³⁶⁶ De procespartijen zullen daarentegen wel gebonden zijn aan deze regeling

³⁵⁶ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 45, nr. 35.

³⁵⁷ Art. 1253ter/7, § 1 Ger.W.

³⁵⁸ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 241, nr. 11.

³⁵⁹ P. SENAEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 484, nr. 793.

³⁶⁰ *Ibid.*

³⁶¹ *Ibid.*

³⁶² General Comment No. 12, § 47.

³⁶³ B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", *supra* vn. 205, 33, nr. 46.

³⁶⁴ Art. 1004/1, § 2 Ger.W.

³⁶⁵ Art. 1050, tweede lid Ger.W. stelt dat tegen een beslissing alvorens recht te doen enkel hoger beroep kan worden ingesteld samen met het hoger beroep tegen het eindvonnis; P. SENAEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 484, nr. 793.

³⁶⁶ P. SENAEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 484, nr. 793.

indien ze hoger beroep willen aantekenen tegen de weigering van het verzoek, uitgaande de minderjarige zelf, om gehoord te worden.³⁶⁷

IV.3.4 Besluit

129. De minderjarige van twaalf jaar of ouder moet systematisch worden opgeroepen om gehoord te worden. In het oproepingsformulier kan de rechtbank beslissen om de datum al dan niet mee te geven. Het feit dat de rechtbanken deze keuzemogelijkheid hebben is mijns inziens positief omdat de rechtbanken zelf kunnen bepalen welke regeling voor hen het best werkt.

130. De minderjarige onder de twaalf jaar moet niet systematisch worden opgeroepen. Hij kan wel gehoord worden op verzoek van de partijen, de rechter, het openbaar ministerie of op eigen verzoek. Indien de rechter, ongeacht wie het verzocht, alsnog beslist om deze minderjarige te horen, wordt het best een informatieformulier opgestuurd naar die minderjarige. Zo krijgen ook jonge kinderen informatie over hun rechten en over de bedoeling van het gesprek met de rechter.

131. De rechter kan het verzoek volgens de wet enkel weigeren indien het uitgaat van de partijen. Afgezien daarvan zou de mogelijkheid moeten bestaan om het verzoek van de minderjarige zelf te weigeren indien deze minderjarige erg jong is. Het weigeren van het verzoek in het belang van de minderjarige stemt overeen met het VRK aangezien het belang van het kind steeds de eerste overweging vormt.³⁶⁸ Daarnaast ligt dit in lijn met de rechtspraak van het EHRM waar sommige kinderen te jong werden geacht om gehoord te worden (*supra* nr. 56).³⁶⁹

132. Om in overeenstemming te blijven met de informatieverplichting, zou de wet moeten eisen dat de minderjarige kennis krijgt van deze weigeringsbeslissing, zonder afbreuk te doen aan de afstand tussen het kind en de procedure.

133. Mijns inziens zou de rechter het verzoek van de minderjarige om gehoord te worden in een procedure in hoger beroep of in een zaak op grond van blijvende saisine niet mogen weigeren wegens het ontbreken van een nieuw element. Indien de minderjarige het gesprek zelf verzoekt, moet aangenomen worden dat hij daar zijn redenen voor heeft.

134. Ingeval het verzoek van de minderjarige geweigerd wordt, kan deze minderjarige hoger beroep instellen tegen de weigeringsbeslissing. Aangezien deze weigering onwettig is, zal dit een incidenteel hoger beroep zijn.³⁷⁰

³⁶⁷ Art. 1050, tweede lid Ger.W.

³⁶⁸ Art. 3 VRK.

³⁶⁹ *Supra* vn. 155.

³⁷⁰ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 484, nr. 793.

IV.4 Het gesprek

IV.4.1 De plaats waar de minderjarige gehoord wordt

IV.4.1.1 Binnen de rechtbank

135. De rechter zal de minderjarige horen op een plaats die hij geschikt acht.³⁷¹ Het model van het informatieformulier (*supra* nr. 105) stelt onmiddellijk dat de minderjarige gehoord wordt op een "rustige plek in de rechtbank en niet in de grote rechtszaal".³⁷² In de praktijk wordt de minderjarige bijna altijd in het gerechtshuis gehoord.³⁷³ Daar zijn meerdere geschikte plaatsen om de minderjarige te horen. Enkele mogelijkheden zijn: het kabinet van de rechter, de raadkamer, de bureau van de griffier, een speciaal daartoe voorziene ruimte of de zittingszaal, die op zich niet noodzakelijk ongeschikt is.³⁷⁴ Het merendeel van de bevraagde familierechters is van oordeel dat er geen kindvriendelijke ruimte moet worden ingericht om kinderen in te horen.³⁷⁵ Volgens het VN-Kinderrechtencomité is het vooral van belang dat de minderjarige gehoord wordt op een plaats die het kind stimuleert en aanmoedigt.³⁷⁶

IV.4.1.2 Buiten de rechtbank

136. De wet sluit niet uit dat het gesprek plaatsvindt buiten de rechtbank.³⁷⁷ Zo kan de minderjarige gehoord worden in de instelling waar hij verblijft of in zijn school.³⁷⁸ Deze beslissing wordt dan het best gemaakt in samenspraak met het kind en zijn ouders.

Het horen van de minderjarige op zijn school kent enkel voordelen. Zo moeten het kind en zijn ouders zich niet verplaatsen naar de rechtbank.³⁷⁹ Daarnaast mist het kind minimaal lessen en is het horen van het kind mogelijk individueler.³⁸⁰ Het nadeel is dat de organisatie en de verplaatsing voor de rechter, afhankelijk van de afstand, veel tijd in beslag kan nemen, waardoor het horen van de minderjarige in zijn school niet altijd mogelijk is.³⁸¹ In de praktijk worden kinderen dan ook maar zelden buiten de rechtbank gehoord.³⁸²

IV.4.1.3 De moderne communicatietechnieken

137. Indien de minderjarige daarmee instemt, kan het gesprek geschieden via moderne communicatietechnieken.³⁸³ In sommige gevallen kan dit handig of zelfs onontbeerlijk zijn,

³⁷¹ Art. 1004/1, § 5, eerste lid Ger.W.

³⁷² KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

³⁷³ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 22-24 en 70-71.

³⁷⁴ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 47, nr. 41; P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 498, nr. 826; C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 23.

³⁷⁵ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 25 en 71-72.

³⁷⁶ General Comment No. 12, § 42.

³⁷⁷ Art. 1004/1, § 5, eerste lid Ger.W.

³⁷⁸ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 498, nr. 827.

³⁷⁹ J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10-11.

³⁸⁰ *Ibid.*

³⁸¹ *Ibid.*

³⁸² C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 22-24 en 70-71.

³⁸³ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 498, nr. 827; omtrent het horen op afstand van minderjarigen voor de jeugdrechtsbank zie R. VASSEUR, "Hoorrecht *light*: over videoconferenties en telehoren van minderjarigen" (noot onder Jeugdrecht. Brugge 28 juni 2018), *TJK* 2019, afl. 1, 90-103.

bijvoorbeeld wanneer de minderjarige langdurig in het buitenland verblijft of wanneer er bepaalde quarantainemaatregelen van kracht zijn.³⁸⁴

138. Het gevaar is hier dat de minderjarige mogelijk geneigd zal zijn om bepaalde zaken te verzwijgen aangezien het niet uitgesloten is dat een van de ouders op de achtergrond meeluistert.³⁸⁵ Door het beperkte gezichtsveld van de camera kan de rechter dit moeilijk vaststellen.³⁸⁶ Om die redenen is het beter deze moderne communicatietechnieken enkel toe te passen als *ultimum remedium*, mits instemming van de minderjarige. Het zou bevorderlijk zijn moest de wet stellen dat de rechter het gebruik van deze communicatietechnieken omstandig moet motiveren.

139. Uit onderzoek blijkt dat het overgrote deel van de bevroegde familierechters nooit kinderen hoort via videoconferentie.³⁸⁷ De familierechters geven hiervoor verschillende redenen aan. Zo zijn rechters onder meer bezorgd om de onpersoonlijke interactie met het kind, waardoor non-verbale communicatie verloren gaat en het feit dat het kind zich vermoedelijk in een niet-neutrale ruimte bevindt.³⁸⁸

IV.4.1.4 Besluit

140. De rechter kan zelf kiezen waar hij de minderjarige hoort. Het gesprek kan daarom ook buiten de rechtbank gebeuren, zodat het kind zich meer op zijn gemak voelt. Daarnaast is het mogelijk dat minderjarigen gehoord worden via moderne communicatietechnieken.³⁸⁹ Dit zou mijns inziens enkel mogen gebeuren indien er geen andere mogelijkheid is om het kind te horen. Het zou de rechtszekerheid ten goede komen indien de wet zou stellen dat de rechter deze beslissing met redenen moet omkleden.

IV.4.2 **De rechter hoort het kind zelf**

IV.4.2.1 De situering in de wettelijke regeling en in de praktijk

141. Artikel 1004/1, § 1 Ger.W. stelt uitdrukkelijk dat de minderjarige het recht heeft gehoord te worden door de rechter.³⁹⁰ Aangezien de rechter geen rechtsprekende functie uitoefent, draagt hij tijdens het horen geen toga.³⁹¹ Het gesprek duurt in de meeste gevallen tussen de vijftien en dertig minuten.³⁹² De duur van het gesprek is in grote mate afhankelijk van zowel het kind zelf, als de complexiteit van het dossier.³⁹³ Ook het VN-

³⁸⁴ Brussel (42^e k.) 28 maart 2017, 2015/FA/564, 2017/FA/51 en 2017/FA/52, onuitg. (videogesprek met een kind in de Verenigde Staten van Amerika), aangehaald door P. SENA EVE, *Het hoorrecht van de minderjarige voor de familierechter: Lezing op de studiedag Actualia Familie(proces)recht*, 2021, onuitg., 16.

³⁸⁵ P. SENA EVE, *Het hoorrecht van de minderjarige voor de familierechter: Lezing op de studiedag Actualia Familie(proces)recht*, 2021, onuitg., 16; C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 26.

³⁸⁶ P. SENA EVE, *Het hoorrecht van de minderjarige voor de familierechter: Lezing op de studiedag Actualia Familie(proces)recht*, 2021, onuitg., 16.

³⁸⁷ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 26 en 73-74.

³⁸⁸ *Ibid.*, 26 en 73.

³⁸⁹ P. SENA EVE, *Het hoorrecht van de minderjarige voor de familierechter: Lezing op de studiedag Actualia Familie(proces)recht*, onuitg., 16.

³⁹⁰ Art. 1004/1, § 1 Ger.W.

³⁹¹ P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", supra vn. 190, 498, nr. 826.; C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 27-28.

³⁹² C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 30 en 76-77.

³⁹³ *Ibid.*, 31 en 77.

Kinderrechtencomité stelt dat het kind het best rechtstreeks gehoord wordt (*supra* nr. 36).³⁹⁴

142. Onder de oude regeling had de rechter nog de mogelijkheid om een andere persoon aan te wijzen die de minderjarige zou horen.³⁹⁵ Deze andere persoon was een deskundige (psycholoog, kinderpsychiater, maatschappelijk werker, enzovoort) die werd aangesteld door de rechter of het openbaar ministerie.³⁹⁶ Deze regeling werd verdedigd omdat het niet altijd zeker was of de rechter over de nodige expertise beschikte.³⁹⁷ Indien de rechter de minderjarige niet zelf hoorde, bestond er wel de kans dat bepaalde subtiliteiten van het gesprek en/of bepaalde (non-verbale) reacties van de minderjarige verloren gingen.³⁹⁸ Mede daarom achten familierechters zichzelf adequaat om het kind te horen.³⁹⁹

IV.4.2.2 De IGO-opleiding

143. Sinds de wet van 22 december 1998 zou de leemte omtrent het gebrek aan deskundigheid min of meer opgevuld moeten zijn geweest.⁴⁰⁰ Van toen af aan stelt de wet dat familierechters een gespecialiseerde opleiding moeten volgen van twee dagen, georganiseerd door het Instituut voor gerechtelijke opleiding (hierna afgekort: IGO).⁴⁰¹ Dankzij deze opleiding hebben familierechters meer inzicht om een gesprek aan te gaan met de minderjarigen.

144. Spijtig genoeg ligt de focus van deze opleiding volgens familierechter MAHIEU veel meer op de ondervraging van minderjarigen die getuige of slachtoffer zijn geweest van een misdrijf.⁴⁰² Dat resulteert in een bijkomend hiaat omtrent de opleiding (*supra* nr. 102). De IGO-opleiding voor familierechters zou zich meer moeten toelagen op het horen van kinderen in de drie materies van artikel 1004/1, § 1 Ger.W. Anders hangt de kwaliteit van het gesprek mogelijk te veel af van de persoonlijke vaardigheden van de rechter en zijn persoonlijk inzicht in de ontwikkelingspsychologie van kinderen.⁴⁰³ Daarnaast zou het beter zijn indien de familierechters geëvalueerd worden na deze opleiding.⁴⁰⁴ Bij slot van rekening blijkt uit onderzoek dat ongeveer een vierde van de bevroegde rechters de IGO-opleiding niet heeft gevolgd.⁴⁰⁵

IV.4.2.3 Besluit

145. Het is positief dat de rechters nu persoonlijk minderjarigen horen, zo gaan bepaalde subtiliteiten van het gesprek niet verloren.⁴⁰⁶ Toch zou de opleiding van de familierechters

³⁹⁴ General Comment No. 12, § 35.

³⁹⁵ Oud art. 931, derde lid Ger.W.

³⁹⁶ D. DELI, "Het hoorrecht van minderjarigen volgens het gewijzigde artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek", *TBBR* 1995, (183) 190.

³⁹⁷ *Ibid.*

³⁹⁸ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 498, nr. 823.

³⁹⁹ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 55.

⁴⁰⁰ Art. 46 wet 22 december 1998 tot wijziging van sommige bepalingen van deel II van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de Hoge Raad voor de Justitie, de benoeming en aanwijzing van magistraten en tot invoering van een evaluatiesysteem, *BS* 2 februari 1999, 2.922.

⁴⁰¹ Art. 259sexies, § 1, 1°, derde lid Ger.W.

⁴⁰² J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

⁴⁰³ *Ibid.*

⁴⁰⁴ *Ibid.*

⁴⁰⁵ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 54-55 en 99-100.

⁴⁰⁶ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 498, nr. 823.

bijgeschaafd moeten worden door de IGO-opleiding te verplichten en meer nadruk te leggen op het horen van minderjarigen in de materies van artikel 1004/1, § 1 Ger.W. en door hen na afloop van de opleiding te evalueren.⁴⁰⁷

IV.4.3 De aanwezigheid van broers of zussen

IV.4.3.1 De situering in de wettelijke regeling en de rechtsleer

146. Artikel 1004/1, § 5 Ger.W. stelt uitdrukkelijk dat de rechter de minderjarige hoort buiten de aanwezigheid van wie dan ook, tenzij de rechter hier bij een met redenen omklede beslissing van afwijkt.⁴⁰⁸ Zo kan de rechter beslissen om twee of meer kinderen samen te horen.⁴⁰⁹ In tegenstelling tot de regeling inzake adoptie⁴¹⁰ is het dus niet uitdrukkelijk verplicht om ieder kind van het gezin afzonderlijk te horen.⁴¹¹

SENAEVE is van mening dat het te betreuren valt dat de wet niet uitdrukkelijk stelt dat ieder kind afzonderlijk gehoord moet worden.⁴¹² Hij stelt dat kinderen minder vrijuit zullen spreken in aanwezigheid van een oudere broer of zus.⁴¹³ Het stelselmatig samen verhoren van meerdere kinderen per gezin is niet wenselijk.

IV.4.3.2 De aanwezigheid van broer of zus op vraag van het kind

147. Desondanks lijkt het uitzonderlijk toelaten van een broer of zus bij het gesprek een positieve regeling, aangezien het in sommige buitengewone gevallen aangewezen kan zijn dat een jong kind wordt bijgestaan door zijn oudere broer of zus als vertrouwenspersoon.⁴¹⁴ Dit dient noodzakelijkerwijs enkel te gebeuren op voorwaarde dat die oudere broer of zus, indien ze minderjarig zijn, zelf wel afzonderlijk gehoord worden en hun aanwezigheid op verzoek van die jonge minderjarige toegelaten wordt.

Wanneer bijvoorbeeld een kind van acht jaar gehoord wordt, voelt deze zich mogelijk meer bedaad in het bijzijn van zijn oudere broer, zodat het horen minder intimiderend wordt. Dit is in elk geval beter dan het kind zijn hoorrecht te ontzeggen. Indien de rechter het onderbouwde verzoek van de minderjarige afwijst, moet hij uitdrukkelijk motiveren waarom.⁴¹⁵ Anders zou de familierechter de motiveringsplicht van artikel 149 Gw. schenden.⁴¹⁶

148. Ten slotte blijkt dat de aanwezigheid van zo'n derde zeldzaam is.⁴¹⁷ Volgens familierechter VAN ROY is het geenszins schering en inslag.⁴¹⁸ Ook in zeven van de acht onderzochte informatieformulieren van familierechtbanken (*supra* nr. 107) en in het

⁴⁰⁷ J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

⁴⁰⁸ Art. 1004/1, § 5, eerste lid Ger.W.

⁴⁰⁹ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 241, nr. 12.

⁴¹⁰ Art. 1231-11, tweede lid Ger.W.

⁴¹¹ P. SENAEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 508, nr. 853.

⁴¹² *Ibid.*

⁴¹³ *Ibid.*

⁴¹⁴ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 241, nr. 12.

⁴¹⁵ M.A. MASSCHELEIN, "Het hoorrecht van de minderjarige bij familiale geschillen", *NNK* 2015, afl. 3-4, (21) 23, nr. 12.

⁴¹⁶ Art. 149 Gw.; M.A. MASSCHELEIN, "Het hoorrecht van de minderjarige bij familiale geschillen", *NNK* 2015, afl. 3-4, (21) 23, nr. 12.

⁴¹⁷ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 241, nr. 12; C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 31-32 en 77-78.

⁴¹⁸ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 242, nr. 12.

modelformulier van het KB staat er telkens uitdrukkelijk dat als de minderjarige broers of zussen heeft, deze samen naar de rechtbank mogen komen maar wel apart gehoord worden.⁴¹⁹ Enkel in het informatieformulier van de familierechtbank van Gent staat er niets vermeld over de aanwezigheid van broers of zussen (*infra* Addendum II).⁴²⁰

IV.4.3.3 Besluit

149. Het is mijns inziens positief dat de wet stelt dat het gesprek plaatsvindt buiten de aanwezigheid van wie dan ook, waar er daarnaast toch plaats is voor een uitzondering die de rechter dan zal moeten motiveren. Uit onderzoek blijkt dat dit in de praktijk bovendien nauwelijks een probleem is.⁴²¹

IV.4.4 **De aanwezigheid van de griffier**

IV.4.4.1 De situering in de wettelijke regeling

150. De wet stelt dat het gesprek plaatsvindt buiten de aanwezigheid van wie dan ook, tenzij de rechter hier bij een met redenen omklede beslissing van afwijkt.⁴²² Hieruit kan niet zomaar geconcludeerd worden dat de griffier niet aanwezig mag zijn bij het horen.⁴²³ Artikel 168, eerste lid Ger.W. stelt namelijk dat de griffier de magistraat bijstaat in alle verrichtingen van diens ambt.⁴²⁴

151. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd er gesteld dat de griffier niet aanwezig hoeft te zijn aangezien er geen proces-verbaal, maar een verslag moet worden opgesteld.⁴²⁵ De Raad van State adviseerde niettemin om uitdrukkelijk te vermelden dat, ofwel de griffier tijdens het gesprek aanwezig is en het verslag opstelt, ofwel de rechter het verslag zelf opstelt.⁴²⁶ Aan deze aanbeveling werd geen gehoor gegeven.⁴²⁷

IV.4.4.2 De aanwezigheid van de griffier volgens de rechtsleer

152. In de rechtsleer wordt doorgaans aangenomen dat de griffier weldegelijk aanwezig mag zijn tijdens het gesprek.⁴²⁸ Het horen van de minderjarige is dan ook een belangrijke handeling waarop controle mogelijk moet zijn.⁴²⁹ De aanwezigheid van de griffier kan het gesprek ten goede komen. Zo kan de rechter zich beter focussen op het gesprek zelf, in

⁴¹⁹ *Supra* vn. 299; KB 28 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier.

⁴²⁰ FAMRB. AFDELING GENT, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum II.

⁴²¹ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 31-32 en 77-78.

⁴²² Art. 1004/1, § 5, eerste lid Ger.W.

⁴²³ D. PIRE, "La loi du 30 juillet 2013 portant création d'un tribunal de la famille et de la jeunesse", *Act.dr.fam.* 2013, afl. 9, (170) 193, nr. 105.

⁴²⁴ Art. 168, eerste lid Ger.W.

⁴²⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Kamer 2010-11, nr. 53-0682/015, 102.

⁴²⁶ Adv.rvS nr. 55.394/2/314 bij het wetsvoorstel van wet 'houdende wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake Justitie', 17.

⁴²⁷ Wetsvoorstel tot wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake justitie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3356/007, 26.

⁴²⁸ D. PIRE, "La loi du 30 juillet 2013 portant création d'un tribunal de la famille et de la jeunesse", *Act.dr.fam.* 2013, afl. 9, (170) 193, nr. 105; M.A. MASSCHELEIN, "Het hoorrecht van de minderjarige bij familiale geschillen", *NNK* 2015, afl. 3-4, (21) 23, nr. 12; B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", *supra* vn. 205, 33, nr. 47; C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 242, nr. 12; L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 48, nr. 43.

⁴²⁹ B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", *supra* vn. 205, 34, nr. 47.

plaats van voortdurend aantekeningen te moeten maken.⁴³⁰ De aanwezigheid van de griffier kan daardoor de werklast van de rechter verlagen.

Bovendien stelt de wet nergens dat de rechter persoonlijk het verslag moet opstellen.⁴³¹ Op die manier moet het kind niet te lang wachten, aangezien het verslag na afloop van het gesprek opgemaakt zal zijn en de rechter daarna kan nagaan of het verslag de mening van de minderjarige vertolkt. Indien de rechter dit verslag zelf moet opmaken zal de minderjarige moeten wachten tot het verslag klaar is.⁴³²

Het nadeel is evenwel dat de minderjarige zich mogelijk minder op zijn gemak voelt in aanwezigheid van een griffier, wat de vertrouwensband tussen de minderjarige en de rechter niet bevordert.⁴³³ Hieraan kan tegemoetgekomen worden door het kind een mogelijkheid te geven om in het oproepingsformulier aan te geven of hij de aanwezigheid van de griffier storend vindt of niet. Dit kan handig zijn indien het kind bepaalde sociale fobieën heeft of van nature nerveus is.⁴³⁴ Door een keuzemogelijkheid in te lassen wordt het kind nog meer betrokken in de uitoefening van zijn participatierechten.

IV.4.4.3 De aanwezigheid van de griffier in de praktijk

153. In de praktijk is er evenwel minder eensgezindheid over de aanwezigheid van de griffier tijdens het gesprek.⁴³⁵ In sommige rechtbanken hoort de rechter het kind steeds buiten de aanwezigheid van de griffier, terwijl in andere rechtbanken de griffier steeds aanwezig is.⁴³⁶

Afgezien daarvan is de aanwezigheid van een griffier geen rariteit. Zo stelt familierechter VAN ROY dat op de rechtbank waar zij zetelt, de griffier steeds aanwezig is wanneer een minderjarige gehoord wordt, zodat het gesprek op een ongedwongen manier kan geschieden.⁴³⁷

Bovendien stelt het foldertje van *tZitemzo*⁴³⁸, waarin kinderen informatie vinden over hun hoorrecht, dat de griffier soms aanwezig kan zijn bij het horen.⁴³⁹ Uit onderzoek blijkt inderdaad dat bijna tachtig procent van de bevraagde familierechters het kind steeds hoort in aanwezigheid van een griffier.⁴⁴⁰ Ook het informatieformulier van de familierechtbank van Gent stelt uitdrukkelijk dat de griffier aanwezig is om de rechter te helpen met het schrijfwerk (*infra* Addendum II).⁴⁴¹ Van de onderzochte formulieren stelt enkel het

⁴³⁰ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 242, nr. 13.

⁴³¹ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 504, nr. 844.

⁴³² Wetsvoorstel houdende wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake Justitie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3356/001, 31.

⁴³³ Wetsvoorstel houdende wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake Justitie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3356/005, 30.

⁴³⁴ Zie C. MANCINI, "Social Phobia in Children and Adolescents", *Psychiatria polska* 2004, afl. 38, 589-602.

⁴³⁵ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 505, nr. 845.

⁴³⁶ A.C. VAN GYSEL, "La procédure devant le Tribunal de la Famille" in A.C. VAN GYSEL en E. DISKEUVE (eds.), *Le tribunal de la famille et de la jeunesse*, Brussel, Larcier, 2015, (81) 103, vn. 74.

⁴³⁷ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 242, nr. 13.

⁴³⁸ *Supra* vn. 335.

⁴³⁹ TZITEMZO-KIDS, *Als je gehoord wordt door de rechter*, Brussel, Karin Maes, 2021, 4.

⁴⁴⁰ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 33-34 en 79-80.

⁴⁴¹ FAMRB. AFDELING GENT, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum II.

informatieformulier van de afdeling Antwerpen dat alleen de rechter en het kind aanwezig zijn tijdens het gesprek (*infra* Addendum I).⁴⁴²

IV.4.4.4 Besluit

154. Uit artikel 168, eerste lid Ger.W. volgt dat de griffier aanwezig mag zijn tijdens het gesprek. Bovendien komt het in de praktijk vaak voor. Toch valt het te betreuren dat artikel 1004/1 Ger.W., in tegenstelling tot de procedure van adoptie⁴⁴³, niet uitdrukkelijk stelt dat de griffier aanwezig mag zijn tijdens het gesprek.⁴⁴⁴

155. Om een einde te maken aan de resterende onzekerheid omtrent de aanwezigheid van de griffier, is het mijns inziens hoognodig dat de wet wordt aangepast om uitdrukkelijk aan te geven dat de griffier tijdens het gesprek aanwezig mag zijn, zonder deze aanwezigheid te verplichten. Zo kan de rechter zich, indien gewenst, volledig toeleveren op het gesprek zelf. Daarnaast kan het informatieformulier aangepast worden zodat het kind de aanwezigheid van de griffier kan weigeren, voor zover dit geen buitensporige werklast met zich meebrengt.

IV.4.5 **De aanwezigheid van de jeugdadvocaat**

IV.4.5.1 De situering in de wettelijke regeling

156. Artikel 1004/1 Ger.W. voorziet niet in een recht van minderjarigen om zich te vergezellen van een advocaat tijdens het gesprek.⁴⁴⁵ Volgens de wet kan de rechter dit wel toelaten indien hij deze beslissing met redenen omkleedt.⁴⁴⁶ In dat geval treedt de raadsman op als vertrouwenspersoon en niet in de hoedanigheid van advocaat.⁴⁴⁷

IV.4.5.2 De discussie omtrent de aanwezigheid van de jeugdadvocaat

157. De Orde van Vlaamse Balies beklagt het feit dat de wetgever niet voorzien heeft in een verplichte bijstand van een (jeugd)advocaat tijdens het horen.⁴⁴⁸ Ook tijdens de hoorzittingen in de Senaat was de Orde de grote pleiter voor een verplichte bijstand.⁴⁴⁹ Volgens de Orde is de jeugdadvocaat de ideale persoon om de minderjarige voor te bereiden, te begeleiden en hem te bedaren.⁴⁵⁰ Tevens zou deze jeugdadvocaat luidens de Orde toezien op de integriteit van hetgeen de minderjarige zegt.⁴⁵¹ Het kan niet worden uitgesloten dat de Orde een mogelijke vooringenomenheid heeft over dit onderwerp, aangezien deze regeling bijkomende werkgelegenheid teweeg zou brengen voor de advocaten.

⁴⁴² *Supra* vn. 299; FAMRB. AFDELING ANTWERPEN, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum I; vgl. met oproepingsformulier van afdeling Gent in Addendum II.

⁴⁴³ Art. 1231-11, tweede lid Ger.W. over de procedure van adoptie stelt uitdrukkelijk dat de minderjarige wordt gehoord in afwezigheid van wie ook, de griffier uitgezonderd.

⁴⁴⁴ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 504, nr. 844.

⁴⁴⁵ Art. 1004/1 Ger.W.

⁴⁴⁶ Art. 1004/1, § 5, eerste lid Ger.W.

⁴⁴⁷ Cass. 10 februari 2020, AR C.15.0200.N, *T.Fam.* 2020, afl. 7, (198) 199, nrs. 10 en 11, noot P. SENAËVE.

⁴⁴⁸ ORDE VAN VLAAMSE BALIES, *Standpunt: Hoorrecht minderjarigen bij de familierechtbank*, 2014, www.advocaat.be/nieuws/standpunten/2014/standpunt-hoorrecht-minderjarigen, 2.

⁴⁴⁹ Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-115/4, 15-17.

⁴⁵⁰ ORDE VAN VLAAMSE BALIES, *Standpunt: Hoorrecht minderjarigen bij de familierechtbank*, 2014, www.advocaat.be/nieuws/standpunten/2014/standpunt-hoorrecht-minderjarigen, 2.

⁴⁵¹ *Ibid.*

Het voorstel van de Orde van Vlaamse Balies om kinderen tijdens het horen te laten bijstaan door een advocaat werd in de Senaat geschrapt.⁴⁵² Uit de adviezen tijdens de hoorzittingen bleek namelijk dat de bijstand door een advocaat overbodig is en dat het te zwaar doorweegt in de procedure en het budget.⁴⁵³ Daarnaast is het niet uitgesloten dat de aanwezigheid van de advocaat het ongemakkelijke moment nog indrukwekkender kan maken voor het kind.⁴⁵⁴ Aangezien de familierechter opgeleid is in het horen van kinderen, biedt de bijstand geen meerwaarde.⁴⁵⁵ Al moet wel verzekerd worden dat deze opleiding voldoet aan alle eisen om een minderjarige in een familierechtelijke procedure te horen (*supra* nr. 144).⁴⁵⁶

158. Een bevraging door de Universiteit Gent bevestigt dat sommige advocaten nog steeds voorstanders zijn van het bijstaan van kinderen in de uitoefening van hun hoorrecht.⁴⁵⁷ Zo stelde een advocaat familierecht van de Gentse Balie dat rechters de impact van het gesprek op de jongeren onderschatten.⁴⁵⁸ Een andere advocaat van de Balie van Gent stelde in hetzelfde onderzoek dat het horen van het kind buiten de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon absoluut niet in het belang van het kind is en noemde het een betreurenswaardige zaak.⁴⁵⁹ Leden van de zittende magistratuur die in dit onderzoek bevestigd werden, bleken daarentegen geen voorstanders van het recht op bijstand tijdens het horen.⁴⁶⁰

159. Het is acceptabel dat kinderen niet zomaar stelselmatig of op eigen verzoek bijstand krijgen van een advocaat.⁴⁶¹ De aanwezigheid van een jeugdadvoocaat biedt niet per se een meerwaarde.⁴⁶² Indien de omstandigheden waarin het kind zich bevindt zeer verontrustend zijn, evolueert het proces zich vaak tot een jeugdbeschermingszaak.⁴⁶³ In die procedures krijgen minderjarigen hoe dan ook verplichte bijstand van een jeugdadvoocaat.⁴⁶⁴

Desondanks vragen onder meer gezinswetenschappers en kinderrechtenorganisaties al jaren naar een mogelijkheid tot bijstand door een jeugdadvoocaat bij het gesprek met de rechter.⁴⁶⁵ Deze stemmen komen inderdaad op voor de belangen van kinderen in de

⁴⁵² Wetsontwerp betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank, *Parl.St.* Senaat 2012-13, nr. 5-1189/5, 14.

⁴⁵³ *Ibid.*

⁴⁵⁴ *Ibid.*

⁴⁵⁵ *Ibid.*

⁴⁵⁶ J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

⁴⁵⁷ L. CALLENS, *Anderhalf jaar nieuwe familie- en jeugdrechtbanken: een evaluatie op basis van kwalitatief onderzoek in de afdeling Gent*, onuitg. masterproef Economie en bedrijfskunde UGent, 2016, 51.

⁴⁵⁸ *Ibid.*

⁴⁵⁹ *Ibid.*

⁴⁶⁰ *Ibid.*

⁴⁶¹ P. SENAEEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 507, nr. 850.

⁴⁶² P. SENAEEVE, "Rechters die kinderen (moeten) horen", *T.Fam.* 2011, afl. 1, (2) 2.

⁴⁶³ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 48, nr. 45.

⁴⁶⁴ Art. 54bis, § 1 Jeugdbeschermingswet.

⁴⁶⁵ KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Jaarverslag 2017-2018: hoe rekbaar is het kind?*, Kampenhout, Drukkerij Artoos, 2018, 154 e.v.; G. LOOSVELDT en E. ADRIAENS, "De bevoegdheid voor het nemen van belangrijke beslissingen m.b.t. het kind: geen rechterlijke delegatie meer aan pleegzorgers", *T.Fam.* 2020, afl. 5, (129) 135, nr. 37; E. HERMANS en T. QUINA, "De procespositie van de minderjarige in het personen-, familie- en jeugdrecht: een evenwichtsoefening tussen bescherming en integriteit", *T.Fam.* 2022, afl. 5-6, (164) 167, nr. 7; KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Het kind weegt te licht: kinderen hebben spreekrecht in de familierechtbank*, Brussel, Kinderrechtencommissariaat, 2022, 26.

maatschappij, maar daarbij wordt niet altijd rekening gehouden met de budgettaire en administratieve gevolgen die bepaalde beleidsinitiatieven met zich meebrengen.

IV.4.5.3 Besluit

160. De aanwezigheid van de jeugdadvocaat is mijns inziens geen vereiste om het gesprek tussen de rechter en het kind in goede banen te leiden. Laat de rechter eerst en vooral een gewoon gesprek voeren met het kind.⁴⁶⁶ Het kleine voordeel dat de bijstand door een advocaat mogelijk zou bieden, weegt niet op tegen de hoge kosten en administratieve lasten die deze regeling impliceert.

161. Er moet geïnvesteerd worden in een kwalitatievere opleiding voor de familierechters, zodat ze de kinderen tijdens het gesprek meer op hun gemak kunnen, vooraleer er gesproken wordt over een obligatoire bijstand door een jeugdadvocaat tijdens een gesprek met de familierechter. Er mag ten slotte niet vergeten worden dat kinderen in deze procedures geen partijen, maar slechts slachtoffers zijn van de problemen tussen hun ouders. Zoals de afdelingsvoorzitter van de rechtbank van eerste aanleg van Gent stelde: "*ik denk dat het kind maar op zijn gemak is in de mate dat je er als magistraat in slaagt om het kind op zijn gemak te stellen*".⁴⁶⁷

IV.5 Het verslag

IV.5.1 De situering in de wettelijke regeling en de praktijk

162. Artikel 1004/1, § 5 Ger.W. stelt dat het verslag van het gesprek bij het dossier van de rechtspleging wordt gevoegd en dat de partijen er kennis van kunnen nemen.⁴⁶⁸ Het verslag geeft weer wat de minderjarige heeft gezegd.⁴⁶⁹ Daarnaast kan het verslag eigen observaties en bemerkingen bevatten van de rechter.⁴⁷⁰ De minderjarige ondertekent het verslag niet.⁴⁷¹

Na het gesprek deelt de rechter de inhoud van het verslag mee aan de minderjarige en gaat hij na of het verslag de mening van de minderjarige verwoordt.⁴⁷² Deze inzage van het verslag maakt deel uit van het participatierecht van de minderjarige.⁴⁷³ De rechter is niet verplicht om het verslag in zijn volledigheid voor te lezen⁴⁷⁴, ook al is deze mogelijkheid niet uitgesloten.⁴⁷⁵ Inderdaad, onderzoek toont aan dat het verslag door drie vierde van de rechters integraal wordt voorgelezen aan het kind.⁴⁷⁶ Slechts een achtste van de

⁴⁶⁶ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 254.

⁴⁶⁷ L. CALLENS, *Anderhalf jaar nieuwe familie- en jeugdrechtbanken: een evaluatie op basis van kwalitatief onderzoek in de afdeling Gent*, onuitg. masterproef Economie en bedrijfskunde UGent, 2016, 51.

⁴⁶⁸ Art. 1004/1, § 5, tweede lid Ger.W.

⁴⁶⁹ Art. 1004/1, § 5, tweede lid Ger.W.

⁴⁷⁰ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 46-47 en 91-92.

⁴⁷¹ Art. 1004/1, § 5, derde lid Ger.W.

⁴⁷² Art. 1004/1, § 5, tweede lid Ger.W.

⁴⁷³ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 49, nr. 46.

⁴⁷⁴ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 511, nr. 860.

⁴⁷⁵ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 243, nr. 15.

⁴⁷⁶ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 43-44 en 89-90.

rechters geeft enkel een mondelinge toelichting bij de essentiële elementen van het verslag.⁴⁷⁷

163. Aangezien het hier slaat op een verslag en niet op een proces-verbaal, dient het eerder een samenvatting te bevatten van hetgeen de minderjarige heeft gezegd, in plaats van een letterlijke weergave van het gesprek.⁴⁷⁸ Desondanks geeft bijna drie vierde van de bevraagde familierechters aan dat het verslag wordt opgesteld als een vrij letterlijke weergave van het gesprek, terwijl slechts zeventien procent van de rechters het verslag opstelt als samenvatting.⁴⁷⁹

IV.5.2 De rechten van verdediging versus het hoorrecht van minderjarigen

164. De mogelijkheid bestaat dat de minderjarige de rechter vraagt om bepaalde informatie die hij heeft verteld, niet te noteren. Hierdoor komt het recht op een eerlijk proces van de procespartijen mogelijk in het gedrang.⁴⁸⁰ Er is dan ook nood aan een delicate belangenafweging.⁴⁸¹ Over de vraag wat de rechter in dit geval moet doen bestaan verschillende opvattingen die hieronder worden uiteengezet.

IV.5.2.1 De rechter beëindigt het gesprek

165. De eerste opvatting houdt in dat het verslag waarheidsgetrouw moet zijn en dat er niets, zelfs niet op vraag van de minderjarige in kwestie, mag worden weggelaten.⁴⁸² Ingeval de minderjarige vooraf verklaart dat het verslag door een van de partijen niet ingezien mag worden, zou de rechter volgens deze stelling het gesprek moeten beëindigen.⁴⁸³ SENA EVE stelt dat het vernemen van relevante informatie, zonder de mogelijkheid voor de partijen om hierop te kunnen reageren, onmiskenbaar in strijd is met het recht van verdediging van deze partijen.⁴⁸⁴

Uit een bevraging van familierechters blijkt dat slechts acht procent van de rechters deze stelling volgt en het gesprek zou beëindigen.⁴⁸⁵ De meerderheid geeft aan het gesprek voort te zetten.⁴⁸⁶

166. Uit de kindermond komt niet louter waarheid en daarom moet vermeld worden dat kinderen gebeurlijk durven liegen.⁴⁸⁷ Zo beschrijft familierechter MAHIEU een geval waarin een tiener beweerde dat hij opgesloten werd in de kelder van zijn vader, hoewel achteraf bleek dat de vader geen kelder had.⁴⁸⁸ Indien een kind liegt is het van belang dat de

⁴⁷⁷ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 43-44 en 89-90.

⁴⁷⁸ P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", supra vn. 190, 509, nr. 858.

⁴⁷⁹ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 41 en 87-88.

⁴⁸⁰ Art. 6.1 EVRM.

⁴⁸¹ E. MERCKX, "Vertrouwelijke informatie bij het horen van minderjarigen in zaken van gezag en verblijf of contact: schending van de rechten van verdediging of in het belang van het kind?" (noot onder Antwerpen 19 februari 2019), *T.Fam.* 2019, afl. 7-8, (203) 213, nr. 35 (hierna afgekort: E. MERCKX, "Vertrouwelijke informatie bij het horen van minderjarigen").

⁴⁸² P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", supra vn. 190, 510, nr. 858-1.

⁴⁸³ *Ibid.*

⁴⁸⁴ *Ibid.*

⁴⁸⁵ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 42-43 en 88-89.

⁴⁸⁶ *Ibid.*

⁴⁸⁷ J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, 10, vn. 27.

ouders zich hiertegen kunnen verdedigen. Daarom is het cruciaal dat de ouders hiervan kennis kunnen nemen in het verslag.⁴⁸⁹

IV.5.2.2 De rechter zet het gesprek voort en houdt rekening met de verklaringen

167. De tweede opvatting beweert dat de rechter het gesprek moet voortzetten in het belang van het kind.⁴⁹⁰ MERCKX stelt dat het belang van het kind uit artikel 3 VRK altijd de eerste overweging moet vormen in alle maatregelen betreffende de minderjarigen.⁴⁹¹ Volgens deze redenering gaat het belang van het kind dus voor op de rechten van verdediging van de partijen. MERCKX is van mening dat de rechten van verdediging niet absoluut zijn en dat de rechter een belangenafweging moet maken tussen de rechten van de ouders en de rechten van het kind.⁴⁹²

Hier zou de rechter dan de mogelijkheid moeten hebben om, in uitzonderlijke gevallen, het gesprek voort te zetten onder volledige vertrouwelijkheid, waarbij de ouders geen mogelijkheid hebben om de inhoud van het gesprek na te gaan.⁴⁹³ In deze hypothese zou de rechter volgens MERCKX weldegelijk rekening moeten houden met deze vertrouwelijke informatie.⁴⁹⁴ Daarnaast is het volgens haar mogelijk dat de rechter het gesprek voortzet onder gedeeltelijke vertrouwelijkheid, waar sommige zaken worden weggelaten uit het verslag maar waar de rechter alsnog rekening houdt met deze vertrouwelijke informatie.⁴⁹⁵

168. Een mogelijk voordeel van deze opvatting is dat het kind in volle vertrouwelijkheid vrijuit kan spreken.⁴⁹⁶ Daarenboven kent deze redenering enkele nadelen. Ten eerste zou dit een probleem vormen indien een andere rechter, in een later stadium, een uitspraak moet doen.⁴⁹⁷ Volgens deze redenering zou deze latere rechter niet over dezelfde informatie beschikken aangezien bepaalde zaken werden weggelaten.⁴⁹⁸ Het grootste nadeel is dat de rechter mogelijk een beslissing neemt, gebaseerd op datgene wat de minderjarige heeft gezegd, zonder dat de ouders begrijpen waarom de rechter tot deze beslissing kwam.⁴⁹⁹ Uit het feit dat kinderen niet altijd de waarheid spreken, volgt dat deze stelling onaanvaardbaar is. Deze strekking is kortom onvoldoende genuanceerd.

IV.5.2.3 De rechter zet het gesprek voort en houdt geen rekening met de verklaringen

169. De derde opvatting stelt dat de rechter het gesprek mag voortzetten zonder rekening te houden met de vertrouwelijke verklaringen.⁵⁰⁰ Deze redenering stelt dat de rechten

⁴⁸⁹ J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

⁴⁹⁰ E. MERCKX, "Vertrouwelijke informatie bij het horen van minderjarigen", *supra* vn. 481, 203, nr. 2; C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 242, nr. 14.

⁴⁹¹ E. MERCKX, "Vertrouwelijke informatie bij het horen van minderjarigen", *supra* vn. 481, 203, nr. 2.

⁴⁹² *Ibid.*, 212, nr. 31.

⁴⁹³ *Ibid.*

⁴⁹⁴ *Ibid.*

⁴⁹⁵ *Ibid.*

⁴⁹⁶ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 243, nr. 16.

⁴⁹⁷ B. VANLERBERGHE, "De familie- en jeugdrechtbank", *supra* vn. 205, 35, nr. 48.

⁴⁹⁸ *Ibid.*

⁴⁹⁹ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 50, nr. 47.

⁵⁰⁰ Famrb. Antwerpen (9^e k.) 19 februari 2019, *T.Fam.* 2019, afl. 7-8, 202, noot E. MERCKX; J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

van verdediging op deze manier niet geschonden worden.⁵⁰¹ Dat de rechter niet beïnvloed zal worden door deze verklaringen, lijkt onwaarschijnlijk. Als de rechter kennis neemt van bepaalde feiten zal hij er, al is het maar in kleine mate, door beïnvloed worden.⁵⁰²

IV.5.2.4 Besluit

170. Aangezien de minderjarige bij aanvang van het gesprek uitdrukkelijk geïnformeerd wordt over het feit dat zijn ouders het recht hebben om het verslag te lezen, zou belangrijke informatie niet weggelaten mogen worden, tenzij de minderjarige van oordeel is dat bepaalde informatie op een onjuiste manier overgenomen werd in het verslag.

Het kind zal tijdens het gesprek wel rekening houden met hetgeen hij zegt. Bovendien vragen kinderen slechts zelden om bepaalde zaken niet op te laten schrijven.⁵⁰³ De ouders moeten hun rechten van verdediging kunnen uitoefenen en hebben recht op een eerlijk proces.⁵⁰⁴ Zelfs het VN-Kinderrechtencomité stelt niet dat zo'n verregaande bescherming van het kind noodzakelijk is.⁵⁰⁵

Als de rechter kennis neemt van gewichtige informatie die zijn beslissing zou kunnen beïnvloeden, dan moeten de ouders hier kennis van kunnen nemen en mag het niet geschrapt worden. Dat is mijns inziens noodzakelijk om overeen te stemmen met zowel artikel 12 VRK als artikel 6.1 EVRM.

171. Aangezien de wet stelt dat het gaat om een verslag en geen proces-verbaal, moet het verslag geen letterlijke weergave zijn. Indien het kind bijzonder kwetsende woorden gebruikt, is het de plicht van de rechter of griffier om dit op een zachtere manier te verwoorden, zodat ouders niet nodeloos gekwetst worden. Zo wordt het kind beschermd tegen zichzelf.⁵⁰⁶

IV.5.3 De inzage en het afschrift van het verslag

IV.5.3.1 De situering in de wettelijke regeling

172. Het verslag van het gesprek wordt na het horen bij het familiedossier⁵⁰⁷ gevoegd.⁵⁰⁸ Zodoende kunnen de partijen aan de griffie vragen om hiervan een afschrift te ontvangen.⁵⁰⁹ Ook in geval van navolgende vorderingen tussen deze partijen ressorteert dit familiedossier, inclusief het verslag van het gesprek, bij de stukken waar de rechter en de partijen in de latere procedure kennis van hebben.⁵¹⁰

⁵⁰¹ P. SENAËVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 510, nr. 858-2.

⁵⁰² *Ibid.*

⁵⁰³ J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

⁵⁰⁴ Art. 6.1 EVRM.

⁵⁰⁵ General Comment No. 12, § 43.

⁵⁰⁶ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 49, nr. 47; zie C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 44-47.

⁵⁰⁷ Zie daaromtrent S. RAES, "Het familiedossier" in P. SENAËVE (ed.), *Handboek Familieprocesrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2^e uitg. 2020, 341-379.

⁵⁰⁸ Artt. 725bis, § 1 en 1004/1, § 5, tweede lid Ger.W.

⁵⁰⁹ Art. 725 Ger.W.

⁵¹⁰ Art. 725bis, § 2, derde lid Ger.W.

IV.5.3.2 Het verslag als bewijsmiddel

173. Volgens SENAEVE is het feit dat de ouders een integrale kopie van het verslag kunnen bekomen, bezwaarlijk omdat het kind hierdoor niet meer vrijuit zal spreken.⁵¹¹ Ook familierechter DRESER ziet hier graten in.⁵¹² Volgens haar komt dit probleem vooral naar voren in het geval waar de ouders dit verslag gebruiken als bewijsmiddel.⁵¹³

Zolang het kind vooraf weet dat zijn standpunten in het verslag belanden en dat zijn ouders dit verslag kunnen lezen, is het afschrift een noodzakelijk kwaad. Het kind is ingelicht over het feit dat zijn ouders het verslag kunnen lezen en ook in de oude regeling, waar de partijen nog geen recht hadden op een integrale kopie, werd het verslag door de ouders aangewend als bewijsmiddel.⁵¹⁴ De ouders moeten zich kunnen verdedigen tegen alle argumenten die tijdens de procedure opgeworpen worden.

IV.5.3.3 Besluit – Het verslag is geen pv

174. Of de partijen nu een afschrift kunnen verkrijgen of niet heeft mijns inziens geen impact op de vrijmoedigheid van de minderjarige, aangezien de ouders hoe dan ook kennis moeten kunnen nemen van het verslag.⁵¹⁵ De redenering die stelt dat het kind, in tegenstelling tot de oude regeling, minder vrijuit zal spreken louter omwille van het feit dat zijn ouders een kopie van het verslag kunnen bekomen⁵¹⁶, raakt kant noch wal.

175. De doortastendste vernieuwing in deze regeling is mijns inziens net dat het gaat om een *verslag*, waarin de rechter of griffier een samenvatting geeft van het gesprek, en niet om een *proces-verbaal* dat letterlijk, woord voor woord, weergeeft wat er in het onderhoud is gezegd. Het verslag is slechts een waarheidsgetrouwe weergave van alle essentiële elementen van het gesprek.⁵¹⁷ Het is aan de rechter (of griffier) om het verslag zodanig te verwoorden dat de ouders hierdoor niet gekwetst zullen worden.

Volgens MAHIEU komen represailles door wat de minderjarige in het gesprek heeft geuit dan ook maar hoogstzelden voor.⁵¹⁸ "*Kinderen zijn moediger en vrijmoediger dan velen denken*", aldus MAHIEU, emeritus familierechter die meer dan duizend kinderen heeft gehoord.⁵¹⁹ De inzage van het verslag biedt ouders de kans bij uitstek om tot inkeer te komen, zodat problemen opgelost kunnen worden.

⁵¹¹ P. SENAEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 514, nr. 869.

⁵¹² L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 49, nr. 47.

⁵¹³ *Ibid.*, 50, nr. 48.

⁵¹⁴ P. SENAEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 513, nr. 867; L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 50, nr. 48.

⁵¹⁵ Nota bene Dit handelt specifiek over het feit dat de ouders een afschrift kunnen krijgen van het verslag. Dit slaat los van de impact dat het verslag zelf heeft op de integriteit van de mening van het kind (*supra* nr. 162).

⁵¹⁶ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 243, nr. 16; P. SENAEVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 514, nr. 869;

⁵¹⁷ M.A. MASSCHELEIN, "Het hoorrecht van de minderjarige bij familiale geschillen", *NNK* 2015, afl. 3-4, (21) 24, nr. 13.

⁵¹⁸ J. MAHIEU, "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, (2) 10.

⁵¹⁹ *Ibid.*, 2 en 10.

IV.6 De gevolgen van het horen

IV.6.1 De situering in de wettelijke regeling

176. Volgens artikel 1004/1, § 6 Ger.W. heeft het hoorrecht van de minderjarige niet tot gevolg dat hij partij wordt in het geding.⁵²⁰ Het hoorrecht heeft dan ook geen invloed op de procesbekwaamheid van minderjarigen.

Daarnaast stelt artikel 1004/1, § 6 dat de rechter een passend belang moet hechten aan de mening van de minderjarige en dit in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid.⁵²¹ Ten slotte stellen zowel artikel 1004/2 als de oproepingsformulieren (*supra* nr. 106 e.v.) dat de rechter niet verplicht is om zich te schikken naar de door de minderjarige gedane verzoeken.⁵²² Enkel het informatieformulier van de familierechtbank van Gent stelt niet uitdrukkelijk dat de rechter niet verplicht is zich te schikken naar de door de minderjarige gedane verzoeken (*infra* Addendum II).⁵²³

IV.6.2 Het kind wordt geen procespartij

177. Het feit dat het kind geen procespartij wordt, brengt enkele gevolgen met zich mee. Zo zal hij niet aanwezig zijn tijdens de procesvoering tussen zijn ouders en zal hij geen kennis krijgen van het vonnis.⁵²⁴ In de praktijk wordt die rechterlijke beslissing inderdaad niet of nauwelijks teruggekoppeld naar het kind zelf.⁵²⁵

178. Ongeacht de procespositie van het kind is het, in licht van de informatieverplichting, bevorderlijk voor de participatie om deze minderjarigen niettemin in te lichten over de gevolgen van het gesprek en over de beslissing van de rechter. Ook het VN-Kinderrechtencomité stelt dat er moet worden teruggekoppeld naar het kind.⁵²⁶ In principe is het de taak van de ouders om het kind op de hoogte te brengen van de uitspraak, maar in sommige gevallen laten ouders dit na.⁵²⁷ Daarom moet er worden voorzien in een verplichte terugkoppeling van het gesprek en de uitspraak naar het kind. In Nederland zijn er al zaken geweest waar de rechter een aparte overweging, specifiek gericht op het kind, opnam in de beschikking.⁵²⁸ Dit neemt niet weg dat het onzeker is of het kind de uitspraak onder ogen zal krijgen. Het is aangewezen om het kind rechtstreeks in te lichten over de

⁵²⁰ Art. 1004/1, § 6, eerste lid Ger.W.

⁵²¹ Art. 1004/1, § 6, tweede lid Ger.W.

⁵²² Art. 1004/2, derde lid Ger.W.; KB 27 april 2017 tot vaststelling van het model van informatieformulier; *supra* vn. 299.

⁵²³ FAMRB. AFDELING GENT, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum II.

⁵²⁴ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 51, nr. 50.

⁵²⁵ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, *supra* vn. 310, 51-52 en 96.

⁵²⁶ General Comment No. 12, § 45.

⁵²⁷ KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Het kind weegt te licht: kinderen hebben spreekrecht in de familierechtbank*, Brussel, Kinderrechtencommissariaat, 2022, 32.

⁵²⁸ Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 maart 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:2579; Noord-Nederland 31 augustus 2018, ECLI:NL:RBNNE:2018:3537; M.R. BRUNING en K.G.A. BOLSCHER, "Juridische analyse van de procespositie en het hoorrecht van minderjarigen" in M.R. BRUNING, D.J.H. SMEETS, K.G.A. BOLSCHER, J.S. PEPER en R. DE BOER (eds.), *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2020, 75.

uitspraak via zijn school of via e-mail.⁵²⁹ Hiervoor kan de rechter de minderjarige tijdens het gesprek vragen om zijn e-mailadres mee te delen.

179. Aangezien het hoorrecht geen invloed heeft op de procesbekwaamheid van het kind, zal hij geen hoger beroep kunnen aantekenen tegen de uitspraak.⁵³⁰ Ook het Hof van Cassatie leidt noch uit artikelen 3, 9 en 12 VRK, noch uit artikel 22bis Gw. af dat minderjarigen de mogelijkheid moeten hebben om als partij tussen te komen en een vordering in te stellen in procedures tussen de ouders.⁵³¹

IV.6.3 Het passend belang

180. Het tweede lid van artikel 1004/1, § 6 Ger.W. stelt dat het passend belang dat aan de mening gehecht moet worden, in overeenstemming dient te zijn met de leeftijd en maturiteit van de minderjarige.⁵³² Dit ligt in lijn met de beslissingen van het EHRM waarin gesteld wordt dat het passend belang afhangt van het intellectuele vermogen, het inzicht en de sterkte van de mening van het kind (*supra* nr. 55).⁵³³ Ook het VN-Kinderrechtencomité is van mening dat het vermogen van een kind om zaken te begrijpen niet uitsluitend afhangt van zijn leeftijd (*supra* nr. 34).⁵³⁴

181. Het feit dat de rechter een passend belang moet toekennen aan de mening van de minderjarige, betekent niet dat hij verplicht is om de eisen van die minderjarige te behartigen.⁵³⁵ De mening van het kind is namelijk niet het enige criterium waar de familierechter rekening mee moet houden tijdens de besluitvorming.⁵³⁶ Ook het EHRM stelt dat de mening van het kind afgewogen moet worden tegen de andere belangen in de procedure (*supra* nr. 55).⁵³⁷ Daarnaast moet de rechter rekening houden met mogelijke beïnvloeding door de ouders. De mening van het kind kan soms niet gevolgd worden indien de rechter het belang van het kind vooropstelt.⁵³⁸

Dankzij het gegeven dat het informatieformulier de minderjarige inlicht over het feit dat de rechter niet verplicht is om de mening van de minderjarige te behartigen, krijgt de minderjarige een perspectief op wat hij van het gesprek mag verwachten (*supra* nr. 176).

182. Onderzoek toont aan dat meer dan de helft van de bevroegde familierechters van mening is dat de informatie uit het onderhoud met het kind slechts van aanvullende

⁵²⁹ Ook dit kwam in Nederland al voor, zie Limburg 29 januari 2019, ECLI:NL:RBLIM:2019:1253; M.R. BRUNING en K.G.A. BOLSCHEER, "Juridische analyse van de procespositie en het hoorrecht van minderjarigen" in M.R. BRUNING e.a. (eds.), *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2020, 75-76.

⁵³⁰ L. DRESER, "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen", *supra* vn. 239, 51, nr. 50.

⁵³¹ Cass. 10 februari 2020, AR C.15.0200.N, *T.Fam.* 2020, afl. 7, (198) 198, nr. 1, noot P. SENA EVE.

⁵³² Art. 1004/1, § 6, tweede lid Ger.W.

⁵³³ EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië, § 186; EHRM 21 februari 2012, nr. 50216/09, D ring/Duitsland, § 82; EHRM 10 januari 2008, nr. 25706/03, Glesmann/Duitsland, §§ 110-111; EHRM 25 januari 2011, nr. 18830/07, P aza/Polen, § 86.

⁵³⁴ General Comment No. 12, §§ 28-30.

⁵³⁵ Brussel (42ste k.) 4 januari 2022, *T.Fam.* 2022, 159, overw. 5.5.

⁵³⁶ C. VAN ROY, "Artikel 374 BW", *supra* vn. 287, 250, nr. 30; H. VAN BOSSUYT, "Gevolgen van het horen van de minderjarige" in G. DECOCK, L. DE GEYTER, K. DEVOLDER, A. VANDEKERCKHOVE en S. VAN RUMST (eds.), *Wet en duiding Kids-codex I*, Brussel, Larcier, 2014, (538) 538.

⁵³⁷ EHRM 14 maart 2017, nr. 36216/13, K.B. e.a./Kroatië, § 143.

⁵³⁸ P. SENA EVE, "Het hoorrecht van minderjarigen", *supra* vn. 190, 516, nr. 874.

waarde en met andere woorden niet doorslaggevend is.⁵³⁹ Daartegenover stelt meer dan een kwart van de bevroegde familierechters dat de informatie van het gesprek weldegelijk doorslaggevend is bij het nemen van de uiteindelijke beslissing.⁵⁴⁰ Het merendeel van de rechters verwijst maar in beperkte mate uitdrukkelijk naar de mening van het kind in die uiteindelijke beslissing.⁵⁴¹

IV.6.4 Een illustratie: het recht op contact tussen broers en zussen

183. Sinds de wet van 20 mei 2021 tot wijziging van het oud Burgerlijk Wetboek bevat Titel IX van het oud BW een nieuw hoofdstuk, namelijk Hoofdstuk III 'Broers en zussen'.⁵⁴² Dit hoofdstuk voorziet in een recht van minderjarige broers en zussen om niet van elkaar gescheiden te worden.⁵⁴³ Echter, dit recht heeft invloed op het hoorrecht wanneer bijvoorbeeld de broer tijdens het gesprek met de rechter aangeeft dat hij bij de moeder wil blijven, terwijl de zus aangeeft dat ze liever bij de vader wil blijven. In dat geval is het mogelijk dat de rechter in functie van hun leeftijd en maturiteit zal moeten overgaan tot een splitsing.⁵⁴⁴ Het recht van broers en zussen om niet gescheiden te worden is namelijk niet absoluut.⁵⁴⁵

De rechter zal, gebaseerd op de leeftijd en rijpheid van de minderjarigen in kwestie, een afweging moeten maken tussen het recht op contact tussen broers en zussen en het belang dat hij aan de mening van de minderjarigen hecht. Zodoende blijkt dat de rechter niet zomaar de wil van de minderjarige kan behartigen, aangezien er ook andere rechten en belangen spelen.

IV.6.5 Besluit

184. De zesde paragraaf van artikel 1004/1 Ger.W. ligt mijns inziens in lijn met artikel 12 VRK en artikel 22bis Gw. Het is belangrijk dat de rechter de mogelijkheid heeft om, geval per geval, een afweging te maken tussen het passend belang dat hij aan de mening van de minderjarige hecht en de andere belangen in de procedure. Op die manier zorgt artikel 1004/1, § 6 er voor dat niet het kind, maar de familierechter beslist over de omgangs- en verblijfsregelingen.

185. Dit neemt niet weg dat het bevorderlijk zou zijn indien de minderjarige, op een kindvriendelijke manier, ingelicht zou worden over de beslissing en de mogelijke gevolgen van de uitspraak. Dit gebeurt mijns inziens het best via e-mail of via de school van de minderjarige.

186. Tot slot zal de rechtspraak in de toekomst meer inzicht geven over de afweging tussen het recht om niet gescheiden te worden van broers en zussen en het belang dat gehecht wordt aan hun mening, indien deze belangen tegenstrijdig zijn.

⁵³⁹ C. DECLERCK e.a., *Bevraging familierechters*, supra vn. 310, 49-50 en 94-95.

⁵⁴⁰ *Ibid.*

⁵⁴¹ *Ibid.*, 50-51 en 95-96.

⁵⁴² Wet 20 mei 2021 tot wijziging van het oud Burgerlijk Wetboek, betreffende de persoonlijke banden tussen broers en zussen, *BS* 9 juni 2021, 57.506.

⁵⁴³ Art. 387septiesdecies oud BW.

⁵⁴⁴ M. DUPAN, "Inzichten uit het panelgesprek van de studienamiddag over broers en zussen van 22 oktober 2021", *T.Fam.* 2021, afl. 10, (326) 328, nr. 11.

⁵⁴⁵ E. ALOFS en S. DE BUS, "Broers en zussen in het jeugdrecht", *T.Fam.* 2021, afl. 10, (312) 316-317, nrs. 15-19.

Deel V. De voorstellen tot verbetering van het hoorrecht van minderjarigen

V.1 Het toepassingsgebied ratione materiae

187. Om artikel 1004/1 Ger.W. in overeenstemming te brengen met artikel 12 VRK is het noodzakelijk dat de verenging van het toepassingsgebied ongedaan gemaakt wordt. Artikel 1004/1 Ger.W. moet van toepassing zijn op alle familierechtelijke procedures betreffende de minderjarige, inclusief de procedures betreffende de domiciliëring en de onderhoudsbijdrage.

V.2 De leeftijdsgrens

188. Indien de wet gebruikt maakt van een oproepingsplicht, is het onontbeerlijk dat er een bepaalde grens gesteld wordt, afhankelijk van de leeftijd. Toch kan het hoorrecht verbeterd worden door kinderen zowel in het primair als in het secundair onderwijs uitvoerig onderricht te geven over hun kinderrechten. Dit is noodzakelijk aangezien kinderen onder de twaalf jaar niet systematisch opgeroepen worden. Ook de IGO-opleiding van de rechters moet aangepast worden.

V.3 De IGO-opleiding

189. De IGO-opleiding moet op drie manieren worden verbeterd.

Ten eerste moet de IGO-opleiding voor familierechters verbeterd worden door deze te verplichten en meer nadruk te leggen op het horen van minderjarigen in familierechtelijke procedures zoals echtscheidingen. Deze kinderen zijn geen slachtoffers in de strafrechtelijke zin en ook geen verdachten. De minderjarigen verdienen een bijzondere aanpak met begrip voor hun precaire positie en problemen.

Ten tweede moet er een extensieve opleiding komen voor familierechters die zich toespitsen op het horen van erg jonge kinderen, zodat het knelpunt omtrent de leeftijdsgrens in overeenstemming wordt gebracht met het VRK. Hierbij moet aandacht besteed worden aan de ontwikkelingspsychologie van jonge kinderen.

Ten derde moet er na afloop van de opleiding een evaluatie plaatsvinden zodat het verzekerd wordt dat de familierechters voldoende inzicht hebben om minderjarigen op een integere manier te horen. Idealiter zouden de familierechters om de paar jaar opnieuw geëvalueerd worden. Hier kan mogelijk gewerkt worden met een accreditatiesysteem waarbij familierechters om de paar jaar een bepaald aantal punten moeten verdienen door zich bij te scholen.⁵⁴⁶

V.4 De oproeping

190. De rechter zou, ingeval het verzoek uitgaat van een (erg jonge) minderjarige zelf, de mogelijkheid moeten hebben om het horen te weigeren in het belang van het kind. Deze weigeringsbeslissing moet wel uitvoerig gemotiveerd worden. De wet moet derhalve aangepast worden zodat het verzoek, uitgaande van de minderjarige onder de twaalf jaar,

⁵⁴⁶ Zie bijvoorbeeld de accreditatie door het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering van artsen en apothekers-biologen www.inami.fgov.be/nl/professionals/individuelezorgverleners/artsen/kwaliteit/accreditering/Paginas/default.aspx.

uitsluitend geweigerd mag worden indien de rechter van mening is dat het kind niet de vereiste maturiteit bezit.

191. Indien het verzoek geweigerd wordt, moet de minderjarige wel persoonlijk ingelicht worden over deze weigeringsbeslissing, zonder afbreuk te doen aan de afstand tussen het proces en deze minderjarige.

192. Wanneer de rechter daadwerkelijk beslist om een kind, jonger dan twaalf jaar, te horen, moet deze minderjarige eveneens het informatieformulier toegestuurd krijgen. Zo wordt verzekerd dat hij kennis heeft van zijn rechten en van de modaliteiten en bedoeling van het gesprek met de rechter. Tevens moet het kind, ongeacht de leeftijd, het informatieformulier in handen krijgen wanneer het horen plaatsvindt op de inleidingszitting.

193. Ook in procedures op grond van blijvende saisine of in hoger beroep moet de minderjarige kunnen verzoeken om gehoord te worden. De rechter mag dit niet weigeren wegens afwezigheid van een nieuw element, aangezien de rechter deze afwezigheid niet kan beoordelen vooraleer het kind te horen. Indien de minderjarige in hoger beroep of in procedures op grond van blijvende saisine om zijn hoorrecht verzoekt, moet ervan uitgegaan worden dat hij daarvoor zijn redenen heeft.

V.5 Het gesprek

194. De wetsbepaling moet aangepast worden om ervoor te zorgen dat rechters niet zomaar gebruik maken van moderne communicatietechnieken, aangezien de aanwezigheid van een van de ouders op de achtergrond niet uitgesloten kan worden. De wet moet voorschrijven dat de rechter de minderjarige enkel mag horen via moderne communicatietechnieken in uitzonderlijke gevallen. Daarnaast moet deze beslissing uitvoerig gemotiveerd worden.

195. De wet dient te verduidelijken dat de griffier aanwezig mag zijn bij het gesprek indien de rechter dit wenst en de minderjarige hiermee akkoord gaat. Het informatieformulier moet een bijkomende optiemogelijkheid bevatten waar het kind aan kan geven dat het niet akkoord is met de aanwezigheid van de griffier.

V.6 Het verslag

196. Er mag geen belangrijke informatie worden weggelaten uit het verslag. De rechten van verdediging van de ouders moeten gewaarborgd blijven. Het kind moet uitdrukkelijk geïnformeerd worden over het feit dat het verslag door zijn ouders kan worden ingekeken. De rechter moet het gesprek beëindigen indien de minderjarige essentiële elementen meedeelt die hij uit het verslag wil houden. De wet moet benadrukken dat het verslag een waarheidsgetrouwe weergave is van hetgeen er tijdens het horen werd gezegd. Zo kan voorkomen worden dat de rechter of griffier alsnog een letterlijke weergave opstelt van het gesprek.

V.7 De gevolgen

197. Het kind moet rechtstreeks worden ingelicht over de uitspraak en de gevolgen ervan, zonder afbreuk te doen aan de procesonbekwaamheid van de minderjarigen. Het is aan te raden het kind op een kindvriendelijke manier, via e-mail of via zijn school, op de hoogte te brengen van de uitspraak.

Deel VI. Het voorstel

Art. 1004/1 Ger.W.

§ 1. Elke minderjarige heeft het recht gehoord te worden door een rechter in **alle burgerrechtelijke procedures die hem aanbelangen**. Hij heeft het recht om te weigeren gehoord te worden.

§ 2. De minderjarige die jonger is dan twaalf jaar wordt gehoord op zijn verzoek, op verzoek van de partijen, van het openbaar ministerie of, ambtshalve van de rechter. De rechter kan, middels een door de omstandigheden van de zaak gemotiveerde beslissing, weigeren de minderjarige die jonger is dan twaalf jaar te horen, behalve wanneer dat verzoek van deze laatste of van het openbaar ministerie uitgaat. Tegen die beslissing van weigering kan geen rechtsmiddel worden aangewend.

Wanneer de minderjarige het verzoek om gehoord te worden aan de rechter heeft gericht, kan het onderhoud slechts worden geweigerd bij een speciaal gemotiveerde beslissing, gegrond op het gegeven dat de minderjarige niet over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt. De griffier geeft kennis van die weigeringsbeslissing aan de minderjarige. Zij gebeurt op elektronische wijze aan het elektronisch adres van de minderjarige of, bij gebreke daaraan, aan de school of instelling van waar die minderjarige onderricht volgt.

De minderjarige die jonger is dan twaalf jaar en waarvan de rechter beslist deze te horen, wordt ingelicht over zijn recht om gehoord te worden overeenkomstig artikel 1004/2.

§ 3. De minderjarige die twaalf jaar **of ouder is** wordt door de rechter ingelicht over zijn recht om gehoord te worden overeenkomstig artikel 1004/2. Bij die informatie wordt een antwoordformulier gevoegd.

§ 4. Indien de minderjarige in de loop van de rechtspleging of in een vorige aanleg reeds is gehoord, zelfs voor een andere rechtbank, **wordt de minderjarige die twaalf jaar of ouder is geen informatieformulier gestuurd. Indien de minderjarige het verhoor zelf verzoekt, kan het verzoek slechts geweigerd worden bij een speciaal gemotiveerde beslissing, gegrond op het gegeven dat de minderjarige niet over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt.**

§ 5. De rechter hoort de minderjarige op een plaats die hij geschikt acht. **De rechter hoort de minderjarige niet vanop afstand, tenzij de rechter hier bij een met redenen omklede beslissing van afwijkt en dit enkel in uitzonderlijke omstandigheden.**

Tenzij de rechter hier bij een met redenen omklede beslissing van afwijkt, vindt het onderhoud plaats buiten de aanwezigheid van wie ook, **de griffier en, in voorkomend geval, een deskundige of een tolk uitgezonderd.**

Het verslag van het onderhoud wordt bij het dossier van de rechtspleging gevoegd. Het **verslag** geeft **waarheidsgetrouw** weer wat de minderjarige heeft gezegd. De minderjarige wordt **uitdrukkelijk** geïnformeerd over het feit dat de partijen er kennis van kunnen

nemen. De rechter informeert de minderjarige over de inhoud van het verslag en gaat na of het verslag de mening van de minderjarige verwoordt.

De minderjarige ondertekent het verslag niet. Indien de rechter tijdens het onderhoud vaststelt dat de minderjarige niet over het nodige onderscheidingsvermogen beschikt, maakt hij hiervan melding in het verslag.

§ 6. Het onderhoud met de minderjarige heeft niet tot gevolg dat hij partij in het geding wordt.

De griffier geeft kennis van de uitspraak aan de minderjarige. Zij gebeurt op elektronische wijze aan het elektronisch adres van de minderjarige of, bij gebreke daarvan, aan de school of instelling van waar die minderjarige onderricht volgt.

Aan de mening van de minderjarige wordt passend belang gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en maturiteit.

Art. 1004/2 Ger.W.

De Koning stelt het model van informatieformulier voor de minderjarige vast.

Het formulier vermeldt het recht om gehoord te worden door de rechter, de manier waarop het onderhoud plaatsvindt en de manier waarop het onderhoud aanvaard of geweigerd wordt. **Het formulier biedt de mogelijkheid voor de minderjarige om de aanwezigheid van een griffier te weigeren.**

Het vermeldt eveneens dat het verslag over het onderhoud bij het dossier van de rechtspleging wordt gevoegd, dat de partijen er kennis van kunnen nemen en dat de inhoud van dit verslag tijdens deze rechtspleging kan worden gebruikt.

In het formulier wordt bovendien gepreciseerd dat de rechter bij het horen van de minderjarige niet verplicht is zich te schikken naar de door de minderjarige gedane verzoeken. Het formulier wordt in voorkomend geval gericht aan het adres van ieder van de ouders aan het adres waar het kind verblijft indien het geplaatst is of aan de woonplaats van het kind indien het niet gedomicilieerd is bij één van zijn ouders.

Slotwoord

198. Het hoorrecht van minderjarigen voor de familierechtbanken in België is niet perfect geregeld. Desalniettemin is het mogelijk om trots te zijn op de huidige stand van zaken. Zo staat België op de eerste plaats van de wereldranglijst "toegang tot de rechter voor kinderen" door het *Child Rights International Network*.⁵⁴⁷ Dit zou de wetgever moeten inspireren om nog meer in te zetten op het hoorrecht van de minderjarige, zodat deze 'wereldtitel' verdedigd kan worden.

199. Deze masterproef had als doel de knelpunten van het hoorrecht te onderzoeken en tevens realistische oplossingen te formuleren ter verbetering van dit recht. Er werd telkens geprobeerd om een evenwicht te vinden tussen de belangen van het kind enerzijds, en de gevolgen voor het rechtssysteem, de werklast en de (administratieve) kosten anderzijds, zonder afbreuk te doen aan de rechten van de partijen. Hopelijk leidt deze bijdrage tot een beter hoorrecht voor minderjarigen, zodat kinderen, ook in een moeilijke periode van hun leven, het gevoel hebben echt mee te tellen in de familierechtelijke procedures.

Hel, Canto XXI, versregels 73-75 van Dante's *Goddelijke Komedie* toegepast op het horen: Vooraleer de beslissing het kind mogelijk ontwricht, treed vooruit om het kind te aanhoren en houd raad, voordat recht gesproken wordt.

⁵⁴⁷ CHILDREN RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK, *Access to justice for children: global ranking*, 2016, www.archive.crin.org/en/access-justice-children-global-ranking.html.

Bibliografie

1. Wetgeving

Internationaalrechtelijke normen

Verklaring van Genève inzake de Rechten van het Kind van 26 september 1924.

Universele Verklaring van 10 december 1948 van de Rechten van de Mens, *BS* 31 maart 1949, 2.488.

Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955, 5.029.

Resolutie 1386 (XIV) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (20 november 1959), *UN Doc. A/RES/14/1386* (1959).

Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten van 19 december 1966, *BS* 6 juli 1983, 8.808.

Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten van 19 december 1966, *BS* 6 juli 1983, 8.815.

Verdrag van 20 november 1989 inzake de rechten van het kind, *BS* 17 januari 1992, 805.

VN-COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *General Comment No. 2, The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child*, 15 november 2002, *UN Doc. CRC/C/GC/2002/2*.

VN-COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *General Comment No. 5, General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6)*, 27 november 2003, *UN Doc. CRC/C/GC/2003/5*.

VN-COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *General Comment No. 12, The right of the child to be heard*, 20 juli 2009, *UN Doc. CRC/C/GC/12*.

Resolutie 66/138 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (19 december 2011), *UN Doc. A/RES/66/138* (2011).

VN-COMITÉ VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *Slotbeschouwing over het gecombineerde vijfde en zesde periodieke verslag van België*, 28 februari 2019, *UN Doc. CRC/C/BEL/CO/5-6*.

Supranationale normen

Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie, nr. 2000/C 364/01, *Pb.L.* 18 december 2000, afl. 364, 1.

Verord.Raad nr. 2201/2003, 27 november 2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid, en tot intrekking van Verordening nr. 1347/2000, *Pb.L.* 23 december 2003, afl. 338, 1.

Verdrag betreffende de Europese Unie, nr. 2012/C 326/01, *Pb.L.* 26 oktober 2012, 1.

Grondwet

Grondwet, *BS* 17 februari 1994, 4.054.

Wetboeken

Oud Burgerlijk Wetboek, *BS* 21 maart 1804, 0.

Gerechtigd Wetboek, *BS* 10 oktober 1967, 11.360.

Nationale wetten

Bijzondere wet 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, *BS* 7 januari 1989, 315.

Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade. *BS* 15 april 1965, 4.014.

Wet 2 februari 1994 tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, *BS* 17 september 1994, 23.629.

Wet van 30 juni 1994 houdende wijziging van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek en van de bepalingen betreffende de procédures van echtscheiding, *BS* 21 juli 1994, 19.110.

Wet 22 december 1998 tot wijziging van sommige bepalingen van deel II van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de Hoge Raad voor de Justitie, de benoeming en aanwijzing van magistraten en tot invoering van een evaluatiesysteem, *BS* 2 februari 1999, 2.922.

Wet 30 juli 2013 betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank, *BS* 27 september 2013 (ed. 2), 68.429.

Wet van 21 februari 2014 houdende instemming met het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind betreffende een mededelingsprocedure, *BS* 20 augustus 2014, 60.987.

Wet 20 mei 2021 tot wijziging van het oud Burgerlijk Wetboek, betreffende de persoonlijke banden tussen broers en zussen, *BS* 9 juni 2021, 57.506.

Decr.VI. 15 juli 1997 houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris, *BS* 7 december 1997, 26.299.

KB 23 augustus 2014 tot vaststelling van het model van informatieformulier bedoeld in artikel 1004/2 van het Gerechtelijk Wetboek, *BS* 29 augustus 2014, 64.852.

KB 28 april 2017 betreffende de vaststelling van het model van informatieformulier bedoeld in artikel 1004/2 van het Gerechtelijk Wetboek, *BS* 22 mei 2017, 58.613.

Vorbereidende documenten

Herziening van artikel 22bis van de Grondwet, teneinde een lid toe te voegen betreffende de bescherming van aanvullende rechten van het kind, *Parl.St.* Senaat 2004-05, nr. 3-265/3.

Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Kamer 2010-11, nr. 53-0682/001.

Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Kamer 2010-11, nr. 53-0682/015.

Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat BZ 2010, nr. 5-115/1.

Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-115/3.

Wetsontwerp tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-115/4.

Wetsontwerp betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank, *Parl.St.* Senaat 2012-13, nr. 5-1189/5.

Wetsvoorstel houdende wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake Justitie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3356/001.

Wetsvoorstel houdende wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake Justitie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3356/005.

Adv.rvS nr. 55.394/2/314 bij het wetsvoorstel van wet 'houdende wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake Justitie'.

Wetsvoorstel tot wijziging en coördinatie van diverse wetten inzake justitie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3356/007.

Wetsvoorstel van 21 november 2019 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, in verband met de persoonlijke banden tussen broers en zussen, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-780/1.

Oproepingsformulieren

FAMRB. AFDELING AARLEN, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, 4 p.

FAMRB. AFDELING ANTWERPEN, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum I, 7 p.

FAMRB. AFDELING DENDERMONDE, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, 6 p.

FAMRB. AFDELING GENT, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, Addendum II, 2 p.

FAMRB. AFDELING LEUVEN, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, 4 p.

FAMRB. AFDELING MARCHE-EN-FAMENNE, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, 2 p.

FAMRB. AFDELING NEUFCHÂTEAU, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, 3 p.

FAMRB. AFDELING NIJVEL, *Oproepingsformulier hoorrecht volgens artikel 1004/2 Ger.W.*, 2 p.

2. Rechtspraak

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EHRM 29 februari 1988, nr. 9106/80, Bouamar/België.

EHRM 23 september 1994, nr. 19823/92, Hokkanen/Finland.

EHRM 9 juni 1998, nr. 40/1997/824/1030, Bronda/Italië.

EHRM 4 mei 2000, nr. 42455/98, G.H.B./Verenigd Koninkrijk.

EHRM 15 mei 2003, nr. 4783/03, Paradis e.a./Duitsland.

EHRM 8 juli 2003, nr. 30943/96, Sahin/Duitsland.

EHRM 8 juli 2003, nr. 31871/96, Sommerfeld/Duitsland.

EHRM 9 juni 2005, nr. 59008/00, Siebert/Duitsland.

EHRM 10 november 2005, nr. 40324/98, Süss/Duitsland.

EHRM 6 december 2005, nr. 14600/05, Eskinazi en Chelouche/Turkije.

EHRM 21 juni 2007, nr. 23499/06, Havelka e.a./Tsjechië.
EHRM 6 december 2007, nr. 39388/05, Maumousseau en Washington/Frankrijk.
EHRM 10 januari 2008, nr. 25706/03, Glesmann/Duitsland.
EHRM 25 januari 2011, nr. 18830/07, Płaza/Polen.
EHRM 13 december 2011, nr. 27853/09, X./Letland.
EHRM 21 februari 2012, nr. 50216/09, Döring/Duitsland.
EHRM 26 november 2013, nr. 27853/09, X./Letland.
EHRM 9 september 2014, nr. 43730/07, Gajtani/Zwitserland.
EHRM 3 september 2015, nr. 10161/13, M. en M./Kroatië.
EHRM 14 maart 2017, nr. 36216/13, K.B. e.a./Kroatië.
EHRM 8 oktober 2019, nr. 58724/14, Zelikha Magomadova/Rusland.

Hof van Justitie van de Europese Unie

HvJ-EU 22 december 2010, nr. C-491/10 PPU, J.A.A. Zarraga/S. Pelz.

Nationale rechtspraak

GwH 20 juni 2007, nr. 87/2007.

GwH 21 april 2022, nr. 58/2022.

Cass. 27 mei 1971, *Arr.Cass.* 1971, 959.

Cass. 11 maart 1994, AR C.93.0342.N, *Arr.Cass.* 1994, nr. 117, 253.

Cass. 31 maart 1999, AR P.99.0276.F, *Arr.Cass.* 1999, nr. 195, 466.

Cass. 10 november 1999, AR P.99.0689.F, *Arr.Cass.* 1999, nr. 599, 1419.

Cass. 10 februari 2020, AR C.15.0200.N, *T.Fam.* 2020, 198, noot SENA EVE, P.

Cass. 25 januari 2021, AR C.17.0574.N, *T.Fam.* 2022, 155.

Cass. 13 april 2021, AR P21.0045.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210413.2N.8.

Gent (15^e k.) 13 april 1992, *RW* 1992-1993, 229, noot CAPPELAERE, G., VERHELLEN, E. en SPIESSCHAERT, F.

Gent 17 januari 1994, *RW* 1995-1996, 1356 (uittreksel), noot DELI, D.

Brussel (42^e k.) 28 maart 2017, 2015/FA/564, 2017/FA/51 en 2017/FA/52, onuitg.

Gent 15 juli 2021, onuitg.

Brussel (42^e k.) 4 januari 2022, *T.Fam.* 2022, 159.

Rb. Luik (KG) 22 november 1991, *JLMB* 1992, 146, noot PANIER, C.

Rb. Luik (KG) 30 juni 1993, *JLMB* 1993, 1282.

Famrb. Antwerpen (9^e k.) 19 februari 2019, *T.Fam.* 2019, 202.

Famrb. Namen 28 februari 2019, *Rev.trim.dr.fam.* 2019, 914.

Jeugdrb. Gent 14 december 1994, *EJ* 1995, 92, noot WYLLEMAN, A.

Jeugdrb. Marche-en-Famenne 9 juni 1999, *JDJ* 2000, 42.

Jeugdrb. Brugge 28 juni 2018, *TJK* 2019, 89.

Vred. Brussel (8^e k.) 26 oktober 1993, *T.Vred.* 1993, 373, noot GRANDHENRY, F.

Vred. Marche-en-Famenne 9 januari 1994, *RRD* 1994, 214 (uittreksel).

Nederland

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 maart 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:2579.

Noord-Nederland 31 augustus 2018, ECLI:NL:RBNNE:2018:3537.

Limburg 29 januari 2019, ECLI:NL:RBLIM:2019:1253.

3. Rechtsleer

Boeken

BRUNING, M.R., SMEETS, D.J.H., BOLSCHER, K.G.A., PEPPER, J.S. en DE BOER, R., *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2020, X + 340 p.

BUREAU VAN DE EU VOOR DE GRONDRECHTEN en RAAD VAN EUROPA, *Handboek over het Europese recht inzake de rechten van het kind*, Brussel, Publications Office, 2015, 254 p.

DECLERCK, C., GEZINSBOND, KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT en ORDE VAN VLAAMSE BALIES, *Het hoorrecht van het kind voor de Nederlandstalige familierechter: bevraging familierechters*, 2022, www.kinderrechten.be/sites/default/files/2022-05/Rapport_Bevraging_Familierechters.pdf, 119 p.

DEVOLDER, K., *De bevoegdheidsverdeling in familiezaken: voor en na de familierechtbank*, Antwerpen, Intersentia, 2014, VIII + 473.

EUROPEAN COMMISSION, *Evaluation of Children's Participation 2012-2014 EU Study*, Brussel, Publications Office, 2015, 10 p.

GRABENWARTER, C., *European Convention on Human Rights - Commentary*, München, Verlag C. H. Beck, 2014, XIX + 555 p.

KINDERRECHTENCOALITIE, *Kinderrechteneducatie in het onderwijs*, 2014, www.kinderrechtencoalitie.be/wp-content/uploads/2018/12/2014-standpunt-kinderrechteneducatie-in-het-onderwijs.pdf, 9 p.

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Alternatief rapport aan het VN-Kinderrechtencomité*, Brussel, Kinderrechtencommissariaat, 2018, 37 p.

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Jaarverslag 2017-2018: hoe rekbaar is het kind?*, Kampenhout, Drukkerij Artoos, 2018, 216 p.

- KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Jaarverslag 2018-2019: kinderen willen écht gehoord worden*, Kampenhout, Drukkerij Artoos, 2019, 249 p.
- KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Jaarverslag 2019-2020: laat kinderen nooit meer in lockdown gaan*, Kampenhout, Drukkerij Artoos, 2020, 218 p.
- KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Jaarverslag 2020-2021: het wachten moe*, Kampenhout, Drukkerij Artoos, 2021, 187 p.
- KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Het kind weegt te licht: kinderen hebben spreekrecht in de familierechtbank*, Brussel, Kinderrechtencommissariaat, 2022, 34 p.
- KUITENBROUWER, M. en LEENDERS, M. (eds.), *Geschiedenis van de mensenrechten: bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering*, Hilversum, Verloren, 1996, VI + 312 p.
- MOL, C., *Mensenrechtelijk kader: normen voortvloeiend uit het IVRK, het EVRM en andere Europese bronnen*, 2021, onuitg., 23 p.
- OFFICE OF THE UNITED NATIONS, HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, *Legislative history of the convention on the rights of the child*, New York, United Nations, 2007, LII + 493.
- ORDE VAN VLAAMSE BALIES, *Standpunt: Hoorrecht minderjarigen bij de familierechtbank*, 2014, www.advocaat.be/nieuws/standpunten/2014/standpunt-hoorrecht-minderjarigen, 2 p.
- PUT, J., *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge, Die Keure, 2021, XXXIV + 703 p.
- SENAEVE, P. en BEKKERS, A., *De wet betreffende de familie- en jeugdrechtbank: Commentaar, gesystematiseerde uittreksels uit de voorbereidende werken en gecoördineerde wetteksten*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, VII + 696 p.
- SENAEVE, P. en DECLERCK, C., *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2020, 728 p.
- SENAEVE, P. en LEMMENS, P. (eds.), *De betekenis van de mensenrechten voor het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, XV + 201 p.
- SENAEVE, P., *Het hoorrecht van de minderjarige voor de familierechter: Lezing op de studiedag Actualia Familie(proces)recht 14 januari 2021*, Universiteit Hasselt, 27 p.
- SMIS, S., JANSSENS, C., MIRGAUX, S. en VAN LAETHEM, K., *Handboek mensenrechten: De internationale bescherming van de rechten van de mens*, Antwerpen, Intersentia, 2011, XXIV + 660 p.
- SWENNEN, F., *Het personen- en familierecht. Een benadering in context*, Antwerpen, Intersentia, 2021, XXXII + 625 p.
- UNICEF, *Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools*, Genève, UNICEF Private Fundraising and Partnerships Division, 2014, 147 p.
- VAN WEERST, J. en VANDEN HEEDE, P., *Juridisch schrijven in tien stappen: een hulp bij schrijfopdrachten in de opleiding rechten*, Gent, Universiteit Gent, 2010, 99 p.
- VANDENHOLE, W., TÜRKELLI, G.E. en LEMBRECHTS, S., *Children's Rights: A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and its Protocols*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2019, XLI + 518 p.

Bijdragen in tijdschriften

ALOFS, E. en DE BUS, S., "Broers en zussen in het jeugdrecht", *T.Fam.* 2021, afl. 10, 312-320.

ASSELMAN, H., "Participatie van minderjarigen in protectionele procedures voor de jeugdrechtbank: overwegingen bij het hoorrecht en het recht op vertegenwoordiging door een advocaat" (noot onder Antwerpen 22 oktober 2015), *TJK* 2016, afl. 2, 179-185.

DALY, A., "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the European Court of Human Rights", *The international Journal of Human Rights* 2011, afl. 15:3, 441-461.

DE METS, J., "Kinderen worden gehoord, maar wordt er ook geluisterd?", *Juristenkrant* 2018, afl. 379, 10.

DECLERCK, C. en MATHIEU, G., "Schets van de procespositie van de niet-ontvoogde minderjarige in het Belgische personen- en familierecht", *T.Fam.* 2022, afl. 5-6, 138-144.

DELI, D., "Het hoorrecht van minderjarigen volgens het gewijzigde artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek", *TBBR* 1995, 183-197 en 269-277.

DESMET, N., "De inschatting van het belang van het kind"(noot onder Gent 24 augustus 2016), *TJK* 2017, afl. 1, 50-55.

DEZZA, A., "Een noodkreet van de griffiers van de (familie-) rechtbanken", *T.Fam.* 2021, afl. 4-5, 90-91.

DUPAN, M., "Inzichten uit het panelgesprek van de studienamiddag over broers en zussen van 22 oktober 2021", *T.Fam.* 2021, afl. 10, 326-329.

HERBOTS, K. en PUT, J., "De grondwettelijke verankering van kinderrechten", *TJK* 2010, afl. 1, 9-19.

HERMANS, E. en QUINA, T., "De procespositie van de minderjarige in het personen-, familie- en jeugdrecht: een evenwichtsoefening tussen bescherming en integriteit", *T.Fam.* 2022, afl. 5-6, 164-167.

LEMBRECHTS, S., PUTTERS, M. en VAN HOORDE, K., "Kinderen en rechters in gesprek in familiezaken van internationale kinderontvoering in België en Nederland", *TJK* 2018, afl. 3, 274-290.

LOOSVELDT, G. en ADRIAENS, E., "De bevoegdheid voor het nemen van belangrijke beslissingen m.b.t. het kind: geen rechterlijke delegatie meer aan pleegzorgers" (noot onder GwH 28 februari 2019), *T.Fam.* 2020, afl. 5, 129-137.

MAHIEU, J., "'Laat me nu toch niet alleen' (Johan Verminnen). Ervaringen en bedenkingen van een familierechter", *TORB* 2017-18, afl. 4-5, 277-283.

MAHIEU, J., "Een blik in het hoofd en het hart van een familierechter", *T.Fam.* 2020, afl. 1, 2-13.

MASSCHELEIN, M.A., "Het hoorrecht van de minderjarige bij familiale geschillen", *NNK* 2015, afl. 3-4, 21-24.

MATHISEN, K.L., "The impact of the Lisbon Treaty, in particular article 6 TEU, on memberstates' obligations with respect to the protection of fundamental rights", *University of Luxembourg Law Working paper* 2010, afl. 1, 1-64.

MERCKX, E., "Het EHRM over ouderlijk gezag en verblijf in het belang van het kind na relatiebreuk", *T.Fam.* 2017, afl. 9, 241-264.

MERCKX, E., "Vertrouwelijke informatie bij het horen van minderjarigen in zaken van gezag en verblijf of contact: schending van de rechten van verdediging of in het belang van het kind?" (noot onder Antwerpen 19 februari 2019), *T.Fam.* 2019, afl. 7-8, 203-213.

MOL, C., "Het mensenrechtelijke kader inzake de procespositie van de minderjarige: normen voortvloeiend uit het IVRK, het EVRM en andere Europese bronnen", *T.Fam.* 2022, afl. 5-6, 124-131.

PIRE, D., "La loi du 30 juillet 2013 portant création d'un tribunal de la famille et de la jeunesse", *Act.dr.fam.* 2013, afl. 9, 170-200.

QUENNERSTEDT, A., "Children, but not really humans? Critical reflections on the hampering effects of the 3 P's", *International Journal of Children's Rights* 2010, afl. 18, 619-635.

RAP, S., "Heilige graal of werkelijkheid? Het recht om gehoord te worden voor kinderen in juridische procedures", *TJK* 2019, afl. 2, 131-133.

SALAETS, H. en BALOGH, K., "Participatie van kinderen en jongeren in rechtspraak: een onderzoek naar de ervaringen van anderstalige kinderen en jongeren van getolkte communicatie", *TJK* 2019, afl. 4, 425-443.

SCHINDLER, D., "European Convention on Human Rights in Practice", Issue 2, Washington, *Washington University Law Review*, 1962, 152-165.

SCHRAMA, W. en MOL, C., "Een rechtsvergelijkende blik op kinderp participatie en enkele reflecties", *T.Fam.* 2022, afl. 5-6, 132-137.

SENAEVE, P., "Rechtters die kinderen (moeten) horen", *T.Fam.* 2011, afl. 1, 2-3.

SENAEVE, P., "Aangaande de vrijwillige tussenkomst van de minderjarige in zaken van verblijfsregeling en aangaande de bijstand door een advocaat bij het horen" (noot onder Cass. 10 februari 2020), *T.Fam.* 2020, afl. 7, 199-205.

SENAEVE, P., "Het belang van het kind niet het enige beoordelingscriterium bij vorderingen aangaande de verblijfsregeling van een minderjarige" (noot onder Cass. 14 juni 2019), *T.Fam.* 2020, afl. 10, 292-298.

SMETS, S., "De doorwerking van het Kinderrechtenverdrag in de rechtspraak van het EHRM", *TJK* 2013, afl. 2, 82-89.

TIMMERMANS, S., "Naar een optimalisering van het ouderlijk goederenbeheer", *T.Fam.* 2021, afl. 1, 6-15.

VANSTEENKISTE, P. en ELIAERTS, C., "De wet van 2 februari 1994 betreffende de jeugdbescherming: de moeizame geboorte van een nieuw jeugdrecht", *RW* 1994-1995, afl. 3, 209-221.

VASSEUR, R., "Hoorrecht *light*: over videoconferenties en telehoren van minderjarigen" (noot onder Jeugdbr. Brugge 28 juni 2018), *TJK* 2019, afl. 1, 90-103.

VASSEUR, R., "Grondwettelijk Hof bevestigt hoorrecht halfbroers en -zussen", *Juristenkrant* 2022, afl. 449, 7.

VERENIGING VOOR FAMILIERECHT, "Naar een coherente rechtspositie van broers en zussen? Fundamentele bedenkingen bij wetsvoorstel nr. 55-780", *T.Fam.* 2021, afl. 3, 58-59.

VERHELLEN, E., "Het Verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig. Enkele beschouwingen over de implementatie in België", *TJK* 2008, afl. 1, 11-40.

VLIEGHE, K., "(Geen) Afscheid van Eugeen", *TJK* 2017, afl. 4, 271-276.

VRIJENS, C., "Het belang van het kind als "een eerste" overweging: een kinderrecht", *TJK* 2020, afl. 2, 47-49.

WILLEMS, J.C.M., "Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind: waarom het VRK goed is en IVRK (eigenlijk) fout", *Ars Aequi* 2007, afl. 56(6), 513-514.

X, "Te moeilijk: Hoorrecht jongeren van 12 jaar of ouder bij de familierechtbank", *Juristenkrant* 2014, afl. 297, 18.

Verzamelwerken

ALEN, A. en PAS, W., "De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *Kinderrechtengids*, Deel 1, 1.1 Alen-Pas, 1994, 25 p.

APS, F., "De echtscheiding", in ORDE VAN VLAAMSE BALIES, *Handboek familierecht voor de advocaat-stagiair 2018-2019*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, 151-260.

DECOCK, G., DE GEYTER, L., DEVOLDER, K., VANDEKERCKHOVE, A. en VAN RUMST, S. (eds.), *Wet en duiding Kids-codex I*, Brussel, Larcier, 2014, XIX + 621 p.

DEVOLDER, K. en Taelman, P., "De familie- en jeugdrechtbank: Analyse van de wet van 30 juli 2013" in ALLERMEERSCH, B., Taelman, P., VAN ORSHOVEN, P. en VANLERBERGHE, B. (eds.), *Nieuwe Justitie*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 128-132.

DRESER, L., "Uitdagingen bij de toepassing van het hoorrecht bij minderjarige kinderen" in BOONE, I. en DECLERCK, C. (eds.), *Actualia Familierecht: Co-ouderschap vandaag en morgen*, Brugge, Die Keure, 2017, 28-54.

FOTTRELL, D. (ed.), *Revisiting Children's Rights: 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child*, Den Haag, Kluwer Law International, 2000, X + 196 p.

MOL, C., "Kinderparticipatie in Nederland: Wat kunnen we leren van het VRK en het EHRM?" in DEN HUIJER, J. (ed.), *Actuele ontwikkelingen in het familierecht: Vijftiende UCERF symposium*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2021, 59-76.

RAES, S., "Het familiedossier" in SENA EVE, P. (ed.), *Handboek Familieprocesrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2^e uitg. 2020, 341-379.

SCHRAMA, W., FREEMAN, M., TAYLOR, N. en BRUNING, M. (eds.), *International Handbook on Child Participation in Family Law*, Cambridge, Intersentia, 2021, XXII + 375 p.

SENAEVE, P., "De rechtspleging voor de jeugdrechters in civielrechtelijke zaken", *CABG* 2009, afl. 4, 1-96.

SENAEVE, P. en VERSCHULDEN, G. (eds.), *Wetgeving en rechtspraak familie(proces)recht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, XXI + 319 p.

SENAEVE, P., "De blijvende saisine van de familierechtbank" in P. SENA EVE (ed.), *Handboek Familieprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2e uitg. 2020, 301-340.

SENAEVE, P., "Het hoorrecht van minderjarigen" in SENA EVE, P. (ed.), *Handboek Familieprocesrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2e uitg. 2020, 469-517.

VAN GYSEL, A.C., "La procédure devant le Tribunal de la Famille" in VAN GYSEL, A.C. en DISKEUVE, E. (eds.), *Le tribunal de la famille et de la jeunesse*, Brussel, Larcier, 2015, 81-152.

VAN ROY, C. "Artikel 374 BW - Mama en papa, of mama, papa en kind?" in BOONE, I., PUT, J., SWENNEN, F. en VERSCHULDEN, G. (eds.), *Liber amicorum Patrick Senaeve*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 235-255.

VANLERBERGHE, B., "De familie- en jeugdrechtbank" in BOONE, I. en DECLERCK, C. (eds.), *Actualia familierecht 2014-2015*, Brugge, Die Keure, 2015, 1-46.

VERHELLEN, E., "Het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind", *Kinderrechtengids*, Deel 1, 1.1 Verhellen, 1994, 24 p.

VERHELLEN, E., "Een inleiding tot het Verdrag inzake de rechten van het kind" in VANDENHOLE, W. (ed.), *Kinderrechten in België*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 17-36.

WOUTERS, J. en VAN EECKHOUTTE, D., "Doorwerking van internationaal recht voor de Belgische hoven en rechtbanken", *Working paper nr. 86*, Leuven, Instituut voor Internationaal Recht KU Leuven, 2005, 64 p.

Masterproeven en doctoraatsproefschriften

CALLENS, L., *Anderhalf jaar nieuwe familie- en jeugdrechtbanken: een evaluatie op basis van kwalitatief onderzoek in de afdeling Gent*, onuitg. masterproef Economie en bedrijfskunde UGent, 2016, XI + 78 p.

HEIDEN, S., *Het hoorrecht: een "recht" voor minderjarigen?*, onuitg. masterproef Rechten VUB, 1998, V + 40 p.

JACQUET, L., *De Belgische regeling van het hoorrecht van de minderjarige in burgerrechtelijke procedures onder druk van het EVRM en het IVRK*; onuitg. masterproef Rechten KU Leuven, 2019, VIII + 129 p.

MOONEN, T., *Het Grondwettelijk Hof en de interpretatie van de Grondwet. Een perspectief op argumenten en legitimiteit*, onuitg. doctoraatsproefschrift Rechten UGent, 2014, IV + 680 p.

VANHALST, E., *Het hoorrecht van minderjarige kinderen binnen een echtscheidingsprocedure: mr. Nobody?*, onuitg. masterproef Rechten UGent, 2017, VIII + 136 p.

VERMERSCH, A., *Beleidsparticipatie van jongeren: een kwalitatief onderzoek naar het perspectief van leden van de lokale jeugdraad.*, onuitg. masterproef Sociaal Werk UGent, 2019, V + 92 p.

WILMOT, A.M., *Het meeroudergezin binnen het huidig recht: sturingsmogelijkheden inzake het ouderlijk gezag en het erfrecht en de giften*, onuitg. masterproef Rechten VUB, 2021, III + 75.

Overige rechtsleer

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Wat doen we*, 2022, www.kinderrechtencommissariaat.be/wat-doen-we.

GEENS, K., *Informatie op maat bij oproeping minderjarige in rechtszaak*, Gent, KnopsPublishing, 2017, www.jubel.be/informatie-op-maat-bij-oproeping-minderjarigen-rechtszaak/.

4. Overige bronnen

Boeken en tijdschriften

ALLEGHERI, D., *De goddelijke komedie*, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1982, 596 p.

KORCZAK, J., *A Child's right to respect*, Warschau, Legra, 2017, 47 p.

MANCINI, C., "Social Phobia in Children and Adolescents", *Psychiatria polska* 2004, afl. 38, 589-602.

TZITEMZO-KIDS, *Als je gehoord wordt door de rechter*, Brussel, Karin Maes, 2021, 6 p.

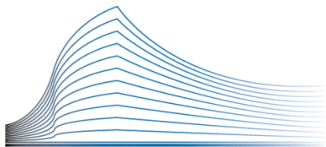
Internetbronnen

CHILDREN RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK, *Access to justice for children: global ranking*, 2016, www.archive.crin.org/en/access-justice-children-global-ranking.html.

RIZIV, *De accreditatie door het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering van artsen en apothekers-biologen*, www.inami.fgov.be/nl/professionals/individuelezorgverleners/artsen/kwaliteit/accreditering/Paginas/default.aspx.

Addenda

Addendum I – Informatieformulier Antwerpen

Rechtbank eerste aanleg Antwerpen
afdeling Antwerpen
sectie familie- en jeugdrechtbank

Familierechtbank

Tel.: 03/257.86.70 – 03/257.86.34 – 03/257.89.03

1004/2 Ger.W. * VM **** */**/A *

Afz.: Rechtbank eerste aanleg Antwerpen, afdeling Antwerpen, Bolivarplaats 20/1
2000 Antwerpen

**

**

**

Antwerpen, **

ONZE REFERTE
NR : **/**/A

UW REFERTE
PARTIJ : **
REF. PARTIJ : **
ADVOCAAT : **
REF. ADVOCAAT : **

BIJLAGE

BETREFT Informatie hoorrecht en uitnodiging voor een gesprek met de rechter
ROLNR: **/**/A
ZITTING : KAMER VM OP ** OM ** UUR

Beste **,

Ik schrijf je deze brief omdat ik binnenkort een beslissing moet nemen in een zaak die over jou gaat.

Ik moet beslissingen nemen in deze rechtszaak die niet alleen een invloed hebben op jouw ouders, of andere mensen, maar ook op jou. Daarom wil ik ook graag jouw verhaal horen. Zo weet ik wat jullie belangrijk vinden. Als jij ook zo'n gesprek met mij wil, ben je welkom **op ** om ** uur**.

Via onderstaande QR-code / link vind je een filmpje over wat je kan verwachten van het gesprek:

<https://www.youtube.com/watch?v=w7q2nGl3IVo>

Als jouw zus(sen) en/of broer(s) nu ook deze brief kregen, mogen jullie samen naar de rechtbank komen. Je gesprek met de rechter gebeurt wel apart.
Dit gesprek gebeurt op een rustige plek in de rechtbank en niet in een grote rechtszaal.

Je mag je op de dag van het gesprek aanbieden aan het onthaal in de grote wandelzaal van het Justitiepaleis. Deze mensen zullen je dan naar de juiste plaats brengen.

Ik bezorg je ook een briefje voor jouw school om te zeggen dat je afwezig zal zijn.

Wat is de bedoeling?

Ik wil weten wat jij belangrijk vindt. Dit wil niet zeggen dat je verplicht wordt om partij voor één van jouw ouders, of voor iemand anders te kiezen. Ik wil wel weten wat jij voelt en denkt over de situatie. Wil je dus iets kwijt? Kom dan naar dit gesprek.

Let op: ik beslis wat er gaat gebeuren. Ik hou rekening met jouw verhaal en jouw mening, maar ook met andere dingen (vb. wat zegt de wet, wat jouw ouders belangrijk vinden,...).

Hierdoor kan het zijn dat mijn beslissing niet hetzelfde is als wat jij me vertelde.

Jij beslist zelf of je een gesprek met mij wil of niet.

Je bent niet verplicht om op deze uitnodiging in te gaan. Kruis onderaan op de bijgaande brief aan wat jij hierover beslist hebt. Stuur deze brief binnen de 8 dagen naar het adres onderaan deze brief.

Hoe verloopt zo'n gesprek?

Er komt een verslag van ons gesprek. Aan het einde van het gesprek zal ik dit verslag samen met jou overlopen. Als er iets in staat wat jij niet oké vindt, mag je dat laten schrappen of verbeteren.

Het is belangrijk dat je weet dat het (verbeterde) verslag in het dossier terecht komt. Jouw ouders en/of hun advocaten hebben het recht om dat verslag te lezen.

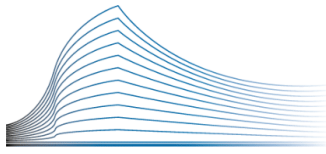
Wil je meer informatie over hoe zo'n gesprek verloopt, dan kan je kijken op www.tzitemzo.be/jongeren/hoorrecht [en (andere website)]. Je kan ook gratis een jeugdadvocaat raadplegen (www.advocaat.be).

Je mag ook altijd contact opnemen met de rechtbank als je nog een vraag hebt: Via e-mail: op dit adres: familie rechtbank.Antwerpen@just.fgov.be of telefonisch in de voormiddag 03/257.82.31 of 03/257.85.37

Met vriendelijke groet,

**

Rechter van de rechtbank

REFERTE: **//A ****

VUL DIT BLAD IN AJB. Bezorg dit aan mij terug:

Met de post:
familie- en jeugdrechtbank van de rechtbank van eerste aanleg Antwerpen, afdeling
Antwerpen
Bolivarplaats 20/bus 1
2000 Antwerpen

Via e-mail: naar dit adres:
familierechtbank.Antwerpen@just.fgov.be

Kruis aan wat jij beslist hebt:

☐ Ik wil de rechter NIET spreken.
☐ Ik wil de rechter WEL spreken en kom naar het gesprek op ** om ** UUR
☐ Ik wil de rechter WEL spreken maar kan niet op de voorgestelde datum. Ik vraag de rechter om een andere datum door te bellen naar _____ of een e-mail te sturen naar _____

.....
(eigenhandig naam en voornaam of handtekening vermelden)

Rechtbank eerste aanleg Antwerpen
afdeling Antwerpen
sectie familie- en jeugdrechtbank

Familierechtbank

Tel.: 03/257.86.70 – 03/257.86.34 – 03/257.89.03

1004/2 Ger.W. * VM * ** ** **/**/A *

Afz.: Rechtbank eerste aanleg Antwerpen, afdeling Antwerpen, Bolivarplaats 20/1
2000 Antwerpen

Antwerpen, **

ONZE REFERTE
NR : **/**/A

UW REFERTE
PARTIJ : **
REF. PARTIJ : **
ADVOCAAT : **
REF. ADVOCAAT : **

BIJLAGE

BETREFT

Informatie hoorrecht en uitnodiging voor een gesprek met de rechter
ROLNR: **/**/A
ZITTING : KAMER VM OP ** OM ** UUR

Om aan je ouder(s) te geven of aan diegene die voor je zorgt.

Beste ouder of opvoedingsverantwoordelijke,

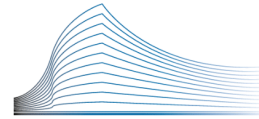
Ik stuurde uw kind een uitnodigingsbrief voor een gesprek met mij. Omdat uw kind ouder is dan 12 jaar, wordt zij/hij automatisch uitgenodigd voor dit gesprek. Kinderen hebben namelijk het recht om gehoord te worden in zaken die hen rechtstreeks aangaan. Het geeft hen de kans om hun verhaal te kunnen doen, om aan te geven wat zij belangrijk vinden. Daarom vindt het gesprek ook alleen plaats tussen de rechter en het kind. Rechters zijn opgeleid om in alle neutraliteit met kinderen en jongeren te spreken. Het is belangrijk dat uw kind vrij kan kiezen om op deze uitnodiging al dan niet in te gaan. In de uitnodigingsbrief voor uw kind, vindt u de datum waarop de rechter uw kind kan spreken.

U krijgt ook een afwezigheidsattest mee voor de school.

Vriendelijke groeten,

De rechter,

**

IN HET KORT

- Je hebt het recht om op elk moment een gesprek met de rechter te vragen.
- Je hoeft niet te komen naar het gesprek.
- Je mag vrijuit spreken. Maar je bent niet verplicht om iets te zeggen aan de rechter. Je hoeft niet te antwoorden op vragen van de rechter.
- Je ouders mogen het gesprek niet bijwonen.
- Wat je vertelt, wordt genoteerd. Maar je kan mee bepalen wat er in het verslag komt en wat niet.
- De rechter neemt niet onmiddellijk na het gesprek een beslissing. Je ouders zullen je later vertellen wat er is beslist.
- Wanneer de rechter een beslissing neemt, houdt hij zeker met jouw verhaal rekening. Maar hij moet ook rekening houden met andere dingen.

Rechtbank Eerste Aanleg Antwerpen Afdeling Antwerpen

www.rechtbankeersteaanlegantwerpen.be
Tel. griffie +32 (0)3/257.86.70 - 257.86.34 -
257.89.03

Fax griffie +32 (0)3/257.87.45

familierechtbank.antwerpen@just.fgov.be

OP GESPREK BIJ DE RECHTER

Gerechtsgebouw
Bolivarplaats 20/bus 1
2000 Antwerpen

WAAROM KRIJG IK EEN UITNODIGING VAN DE RECHTER?

De rechter zal een beslissing nemen in een zaak waar jij bij betrokken bent.

Voordat de rechter een beslissing neemt, wil hij/zij graag horen wat jouw mening is. Daarom wordt je in de brief die hierbij zit, uitgenodigd voor een gesprek met de rechter.

MOET IK KOMEN?

Neen. De wet zegt dat de rechter je moet informeren over je recht om gehoord te worden, maar je mag zelf beslissen of je wilt spreken met de rechter.

Je hoeft je dus niet verplicht te voelen om te komen. Om onze agenda beter te kunnen plannen, vragen we wel dat je zo snel mogelijk laat weten of je wilt komen.

Je kan hiervoor zelf een briefje of mail schrijven of het antwoordformulier gebruiken. De gegevens vind je achteraan.

Je hoeft geen reden op te geven als je niet wilt komen.

Als je op de opgegeven dag niet kan komen, kan je vragen of het gesprek misschien op een ander moment kan.

WAAR VINDT HET GESPREK PLAATS?

Meestal in het gerechtsgebouw, in een aparte kamer.

WIE IS ER AANWEZIG?

De rechter en jijzelf

Bij het gesprek mag je moeder of vader niet aanwezig zijn.

HOE VERLOOPT HET?

Eerst zal de rechter nog eens herhalen dat je niet verplicht bent om iets te vertellen. Het gesprek is immers bedoeld om jou de kans te geven jouw verhaal te vertellen.

Soms stelt de rechter allerlei vragen, zoals hoe het met je gaat, in welke klas je zit, wat je hobby's zijn, hoe je je voelt. Je kan de rechter zeggen wat jij belangrijk vindt, wat jij zou willen veranderen, enzovoort.

Het gesprek duurt meestal niet zo lang, een kwartier of een half uur.

De rechter noteert wat er wordt gezegd en maakt van het gesprek een verslag. De rechter overloopt samen met jou het verslag. Als er iets staat dat je niet helemaal oké vindt, kan je dit doen schrappen of verbeteren.

WAT GEBEURT ER MET HET VERSLAG?

Het verslag komt nadien in het dossier van de rechter.

Dat dossier kan ingekeken worden door je vader of moeder of elke andere betrokken partij of door hun advocaten.

WEET IK NA HET GESPREK WAT DE RECHTER BESLIST?

Neen. De rechter vindt jouw verhaal erg belangrijk, maar moet ook rekening houden met vele andere dingen. Zoals wat er wettelijk kan, wat er in de praktijk kan en wat niet.

Bovendien wil de rechter misschien ook nog de mening van anderen vragen en moet hij nog luisteren naar wat je ouders precies willen.

Pas als de rechter alle informatie heeft die hij nodig heeft, zal hij een beslissing nemen. Die beslissing noemen we een vonnis.

Als de rechter achteraf een vonnis zou vellen waar jij het niet mee eens bent, dan betekent dat niet dat de rechter niet heeft geluisterd of je mening niet respecteert. De rechter vond het nodig om anders te beslissen.

Addendum II – Informatieformulier Gent

Gent, 15 januari 2021

Naam
adres

Beste,

Doss. Nr.:

De familierechtbank zal een beslissing nemen in een zaak die jou aanbelangt.

Voordat de rechter een beslissing neemt, wil hij graag jouw mening horen. Daarom word je uitgenodigd voor een gesprek met hem.

Dit gesprek zal doorgaan in het bureau van de familierechter op **woensdag 20 januari 2021 om 16:00 uur (Jeugdrechtbank Opgeëistenlaan 401/A, 9000 Gent gelijkvloers)**.

Je zal de rechter ontmoeten. Bij het gesprek met de rechter ben ik ook aanwezig. Ik ben de griffier en help de rechter met het schrijfwerk want van het gesprek moet een verslag worden opgemaakt.

Aan het einde van het gesprek zal de rechter samen met jou het verslag overlopen. Als er iets in het verslag staat wat jij niet helemaal oké vindt, kan je dit laten schrappen of verbeteren.

Het verslag komt nadien in het dossier van de rechter. Jouw ouders en/of hun advocaten kunnen het dossier van de rechter inkijken en kunnen dus het verslag van het gesprek lezen.

De rechter zal bij zijn beslissing rekening houden met jouw verhaal maar moet ook rekening houden met vele andere dingen. Zoals wat er wettelijk kan, wat er in de praktijk kan en wat niet kan. Ook zal de rechter moeten luisteren naar wat je ouders precies willen.

Je bent niet verplicht om op deze uitnodiging in te gaan. Als je niet wilt komen, dan willen we graag dat je dit laat weten door het vakje onder aan deze brief aan te kruisen, jouw naam of handtekening onder de brief te zetten en deze brief **zo snel mogelijk** terug te sturen naar het adres onderaan deze brief.

Met vriendelijke groeten,

██████████

Griffier van de familierechter bij de rechtbank van eerste aanleg
Oost-Vlaanderen, afdeling Gent

Ik wil de rechter **NIET** spreken

.....
Jouw naam of handtekening

Je kan de brief met de post opsturen naar :
*De griffie van de Familie- en jeugdrechtbank van de
Rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen
Afdeling Gent
Opgeëistenlaan 401a
9000 Gent*

OF

Je mag deze brief ook inscannen en e-mailen of een e-mailtje sturen naar mij:

██████████@just.fgov.be

